

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

J.B.Tavernier

Topkapı

Sarayında

Yaşam

J. B. TAVERNIER

TOPKAPI SARAYINDA YAŞAM

Çeviren :
Perran ÜSTÜNDAĞ

ÇAĞDAŞ YAYINLARI
ANONİM ŞİRKETİ

Türkocağı Caddesi No. 39 - 41 Cağaloğlu — İstanbul
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Tarih — Anı — Gezi — Olay

Dizisi : 35

Birinci bası : Ağustos 1984

Dizgi, Baskı, Cilt: Can Matbaası

Biçkiyurdu Sok. Gülz Han No: 10

Cağaloğlu — İstanbul

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Fransız gezgini (seyyahı) Jean Baptiste Tavernier'nin 1678'de Amsterdam'da yayınlanan «Nouvelle Relation de L'Intérieur du Serrail du Grand Seigneur» adlı yapıtı, Osmanlı İmparatorluğunun önemli bir dönemi olan 17. yüzyılda Topkapı Sarayının düzenini anlatmakta ve genel olarak İmparatorluk yaşamıyla ilgili bilgiler sunmaktadır.

J.B. Tavernier (1605-1689), Türkiye, İran, Suriye, Java, Hindistan'ı gezmiş ve gördüğü yerlerle ilgili olarak anılarını yayınlamıştır. Fransız kralı XIV. Louis ona soyluluk nişanı vermiş ve «Aubonne Baronu» ünvanını almıştır. Ayrıca Doğu gezileri sırasında, elmas ve değerli taş ticareti yaparak, büyük bir servete kavuşmuştur. İlk kez, 1630'da İstanbul için yola çıkmış, daha sonraları da birçok kez Türkiye'ye gelmiştir. Topkapı Sarayıyla ve Türklerin yaşam biçimleriyle ilgili bilgilerinin büyük bölümünü, metinde açıkladığı gibi, saray hazinesinde görev yapmış iki kişiden öğrenmiştir. Bunlara doğrudan elde ettiği bilgileri ve kanımızca, yer yer, kulaktan duyduklarını da katmıştır. Bu nedenle, metinde abartmaların ve gerçek dışı anlatımların bulunmasını doğal karşılamak gerektiğine inanıyorum. Bu türden değişlerin yanı sıra yazar, Osmanlı Padişahını, devlet büyüklerini, dini, gelenekleri eleştirirken, zaman zaman aşırı suçlamalarda bulunmaktadır. Hristiyan bağnazlığı da buna eklennince eleştiriler haksızlaşıyor. Bütün bunlara karşın, 17. yüzyıldaki Osmanlı İmparatorluğunu, yaşamını ilgilendiren çeşitli olaylar üzerine Tavernier'nin bir Batılı gözüyle ortaya koyduğu değerlendirmeler kitabın ilginçliğini arttırmakta, Top-

kapı Sarayıyla ilgili verdiği ayrıntılar ise önemli bir belge niteliğini kazanmasına yardımcı olmaktadır.

Çeviride metne tamamen sadık kalınmış, Tavernier'nin terimlerde yaptığı bazı yanlışlar dip notlarında açıklanmış, anlaşılmayan sözcükler belirtilmiştir. Yazar Osmanlılarda geçen çeşitli rütbe, meslek vb. adlarını Fransızca okunuşuyla kullanmıştır. Çeviri metninde bunların karşılıkları belirtilmiş, yanlarına Fransızca okunuşları eklenmiştir. Ayrıca Osmanlılarda geçen bazı belli başlı terimlerin yazar tarafından kullanılmamasına karşın, bunların karşılıkları da araç (parantez) içinde yazılmıştır. Ancak kitabın 17. yüzyıl Fransızcasıyla yazılmış olması, çeviri sırasında bazı anlatım güçlüklerinin doğmasına neden olmuştur.

Kitabın okura yararlı olması dileğiyle.

Perran Üstündağ

TAVERNİER KİMDİR?

Fransız gezgini Jean Baptiste Tavernier (1605-1689), Anvers'li bir coğrafya harita satıcısının oğludur. Haritalarda gördüğü yerleri gezmek tutkusu onu genç yaşta sırmış ve daha 22 yaşındayken, Fransa, İngiltere, Hollanda, Almanya, İsviçre, Polonya, Macaristan, İtalya'yı gezmiştir. Görevli olarak bazı Avrupalı prenslerin yanında Viyana ve Mantua'da kaldıktan bir süre sonra, İmparator III. Ferdinand'ın oğlunun taç giyme töreninde bulunmak için Ratisbonne'a gitmiştir. Burada rasladığı Chapes pöpaşı ve onun bir arkadaşıyla birlikte ilk Doğu gezisine çıkmıştır. İlk etap İstanbul'dur. Tavernier İstanbul'dan İsfahan'a, diğerleri ise Filistin'e gitmeyi amaçlamaktadırlar. 1630 yılında İstanbul için hareket ettiği, 1632'de İran'a vardığı belirtilmektedir. Budapeşte, Sofya, Filibe, Edirne üzerinden İstanbul'a gelirler. Tavernier: «Edirne'den çıkışımızın beşinci, Viyana'dan çıkışımızın kırk ikinci günü İstanbul'a vardık» der. İstanbul'da iki ay kalıp, kışı geçirirler. Öbürleri bu süre sonunda Kudüs için yola çıkarken, Tavernier İsfahan'a gidecek kervanı beklediğinden on bir ay daha İstanbul'da kalır. Ve bu dönem içinde, çevirisini yaptığımız «Nouvelle Relation du Serrail du Grand Seigneur» adlı kitabına büyük ölçüde bilgi toplar. Bu kitabın 1675'te yayınlandığı belirtilmektedir.

Tavernier, İsfahan'a, Erzurum, Erivan üzerinden giderek ulaşır. Bu ilk Doğu gezisinden Fransa'ya döndüğünde ise, getirdiği kumşularla, değerli taşları satarak, büyük bir kazanç elde eder. Zaten daha sonraki gezilerinde de ilerlettiği bu ticarettten, büyük bir servete kavuşur.

Tavernier'nin ikinci gezisi 1638'dedir. Artık bu tarihte, Tavernier zengin bir tüccar olarak yola çıkar. Marsilya'dan deniz yoluyla İskenderun'a gelir. Oradan da Antakya, Halep üzerinden İsfahan'a varır. 1642'de Paris'e geri döner. Üçüncü gezisi 1643'te başlar. Paris'ten Livorno'ya, oradan da gemiyle İskenderun'a gelir. Yine Halep yoluyla İsfahan'a varır. Dördüncü gezisi 1652'dedir. Paris'ten Marsilya yoluyla, Malta, Kıbrıs, Halep, Musul, Bağdat'tan Hürmüz Boğazı'na varır. Bu gezisinde

Hindistan'da Golkonda krallığına kadar gittiği belirtilmektedir. Beşinci gezisi 1657-1662, altıncı gezisi ise 1663-1668 arasındadır. Son gezisinde Livorno'dan İzmir'e gelir, Torosları aşarak Erivan yoluyla İsfahan'a varır. Ve bu son gezisinde İran sarayına kabul edilir.

Tavernier'nin yaptığı altı Doğu gezisinde, geçtiği kentleri, gelenek, görenekleri ve kendi gözlemlerini anlatan kitabı «Les Six Voyages de Jean Baptiste Tavernier, écuyer Baron d'Aubonne, en Turquie, en Perse et Aux Indes, pendant L'Espace de Quarante Ans et Par Toutes Les Routes Que L'on Peut Tenir» adıyla, ilk olarak 1676'da yayınlanmıştır.

Tavernier Fransa'ya geri dönüşünde, yine değerli taş ticaretine devam eder, hatta 1668'de kral XIV. Louis'e üç milyon değerinde taş sattığı belirtilmektedir. 1669'da kral XIV. Louis ona soyluluk nişanı verirken, Tavernier de Cenevre gölü kıyısındaki Aubonne baronluğunu satın alır. Ancak lüks bir yaşam sürmesinden dolayı durumu bir süre sonra sarsılmaya başlar. Özellikle yeğeninin ihaneti ona oldukça pahalıya mal olur. Teslim ettiği mallarını yeğeninin satıp, İsfahan'a gidip, yerleşmesinden sonra, beş parasız kalır. Ve Aubonne baronluğunu satar. Hatta bu sıralarda borçlarından dolayı, bir süre için Bastille'de hapsedildiğine ilişkin söylentiler bile vardır. Tavernier'nin 1689'da Asya gezisine çıktığı ve Moskova'da yarı yolda öldüğü sanılır. Bir başka söylenti ise Fransa'yı terkettiğinden sonra, yanında yaşadığı bir arkadaşının evinde Kopenhag'da öldüğüdür.

KRAL'A

MAJESTELERİ,

Majestelerinize, Osmanlı hükümetinin bir öyküsünü sunuyorum. Birçok yazar aynı konuya değinen çeşitli yazılar yazmışlardır, fakat şimdiye dek Sarayın bu derece doğru ve gerçeğe uygun bir anlatımının kamuoyuna sunulmadığını söyleyebilirim. Yabancılar, özellikle de Hristiyanlar, buranın gizliliklerine ancak büyük harcamalar ve tehlikeler sonucunda erişebilirler. Ben de bu konuda hiç bir özveriden kaçınmadım ve başardığım için oldukça şanslı sayılırım. Yapmış olduğum tüm gezilerimde, her zaman için en büyük tutkum çok ilginç olayların gerçek yönünü öğrenmek olmuştur. Çünkü bir gün siz Majestelerinize bunları iletmeyi tasarlıyordum. Bugün için size dünyanın en güçlü hükümdarlarından birinin Sarayının gerçeğe uygun bir anlatımından daha değerli başka bir şey veremeyeceğim. Fakat ilerde siz Majestelerinize, Doğu ülkeleriyle ilgili, bunun kadar ilginç olan başka öyküler de sunmayı umud ediyorum. Şu da bir gerçektir ki, Fransa'ya döndüğümde o kadar överek sözünü ettiğim Türk, İran ve Moğol imparatorluklarının olağanüstü görkemlilikleri, sizin sarayınızın görkemliliği karşısında belleğimden hemen hemen silinmiştir. Majesteleri; Kralları hemcinslerinden ayıran yücelik, görkemlilik ve tüm kahramanlık nitelikleri içinde, sizin kutsal kişiliğinizi oluşturanı kadar büyüğünü ve göz kamaştırıcı görmediğimi belirtebilirim. Öyle sanıyorum ki, bütün As-

ya, Afrika kralları bir gün size bağımlı olmak için ortaya çıkmışlar ve siz tüm Dünya'ya hükmetmek için yaratılmışsınız. En iyi durumuyla bile ele alınsa, onların zenginlikleri sizinkilerle boy ölçüşemez. Devletlerinin genişliği, güç, bolluk ve güzellik açısından sizin birkaç eyaletinizle bile karşılaştırılmaz. İyi eğitilmeden, kötü bir biçimde savaşa hazırlanan ve sonsuza dek uzayıp giden kalabalık ordularıyla, sizinkilerin değeri ve disiplini bir tutulamaz. Şu da bir gerçektir ki, bu içten bağlılıktan yoksun hükümdarların gücü üzerine fikir yürütenlerin çoğu, bunu ya fazla abartmış ya da küçümsemiştir. Majesteleri, gerçek bir Fransız ne kadar çok gezerse, ülkesinin değerini o kadar çok anlamaktadır. Ve siz, Majesteleri Kralımızı gördükten sonra başka bir şeye hayranlık duymak olanaksızdır. Altı kez, Asya'nın en güzel yörelerini ve Afrika'nın bazı yerlerini dolaşıp, Majestelerinin hizmetinde, karada altmış bin fersah-tan fazla yol alan benim gibi birinin, herhangi bir başkasından daha gerçekçi olması gerekir. Bu gezilerimin, sunmuş olduğum öyküsünde, eğer Majesteleri Kralım, ilgilerini çekecek bir şey bulurlarsa ve eğer çabalarımın sonucunda, kendilerine derin saygı ve bağlılığımı belirtebilirim, çalışmalarımın dolaylı kendimi çok mutlu sayacağım.

YÜCE KRAL'IM,
MAJESTELERİNİZ'İN,

Çok alçak gönüllü, çok uysal,
çok sadık, kölesi, kulu,

TAVERNİER.

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Osmanlı Sarayının (1) birçok özelliğinin çeşitli öykülerde gün ışığına çıkarılmış olduğundan hiç kuşku yoktur. Ancak ilk önce, bunların hiç birini okumaya zaman bulamadığımı itiraf ediyorum. Doğu'ya kırk yıl içinde, karadan ve çeşitli yollardan altı kez gittim. Herkesin de bildiği gibi, benim kitap okumamı engelleyen işlerim olmuştur. İşlerimden artan boş zamanlarımdaki süreyi ise, Türkiye'de, İran'da ya da Hindistan'da Ganj yöresinde çeşitli Prenslerin egemenliğindeki elmas madenlerinde ilginç şeyler aramaya harcadım. Kamuoyuna açıklamam gerektiğine inandığım bu anılarımı bir düzene sokmaya çalışırken, okurlara Osmanlı Sarayının bu öyküsünü öncelikle iletiyor ve ek olarak sunduğum oldukça ilginç bazı gözlemlerin hoşuna gideceğini düşünüyorum.

Kendi gördüklerim ve birçok kişiden kulağıma çalınan sözlerden çıkardığım kadarıyla, adı etrafında bu derece yankılar uyandıran Osmanlı Sarayının bugüne dek, pek fazla tanındığını sanmıyorum. İstanbul'a (2) yaptığım birçok gezide gördüklerim ve birçok yıl Sarayda önemli görevlerde bulunan iki zeki kişiden öğrendiklerimden gerçekleri yansıtan geniş bir açıklama ortaya çıkmıştır. Bu iki

---

(1) Topkapı Sarayı metinde, «Osmanlı Sarayı», «Büyük Senyör'ün Sarayı» ve «Büyük Saray» adı altında geçiyor. Padişah da «Büyük Senyör» adıyla anılıyor.

(2) İstanbul metinde «Konstantinopolis» olarak geçiyor.

kişiden biri, Sicilyalı olup, sarayda Hazineçarbaşı (Chasnedarbachu) görevindeydi. Elli beş yıla yakın bir hizmetten sonra, hangi önemsiz hataya düşmüşse düşmüş, Anadolu'ya, Bursa'ya sürülmüştü. Buradan da Hindistan'a kaçmıştı. Paris doğumlu olan öbürü ise Hazine görevlilerinden biriydi. 1650'de «Roma Jübilesinden» dönerken, Civitavecchia'dan Marsilya limanına giderken, bir gemide, Trablus korsanlarına tutsak düşmüştü. Bu sağlam yapılı delikanlının, ilerisi için umut verdiğini gören Paşa, onu Padişaha armağan olarak yollamıştı. O da on beş yıllık bir görevden sonra, saraydan kovulmuştu. Buna neden, işinden uzaklaştırılan Hazinesdarbaşıyla aralarında gizli bir mektuplaşmanın ortaya çıkarılmasıydı. Bir zamanlar Hazinesdarbaşı rütbesinde olan Sicilyalı, bu Hazine görevlisini çok korumuş ve hatta ayrıcalığını kullanarak, onu Hazine bölümüne aldırmişti.

İşte olayları çok iyi gözleme yetenekleri olan bu iki kişinin açıklamalarından öykümün büyük bir bölümü oluşmuştur. Her ne kadar ikisi de Muhammet'in yanlışlarını (*) kabul etmeye zorlanmışlarsa da, içlerinde Hristiyanlığın bazı iyi duyguları kalmıştı. Ve artık saraydaki önemli görevlerini ve sahip oldukları onurlarını yeniden elde etme umutlarını tamamen yitirdiklerinden, bana yaptıkları açıklamalarda, olayları değiştirmekten hiçbir çıkarları da olmazdı. Hatta kendileri en ince ayrıntıya inmekte özel bir özen gösteriyorlardı. Fakat Türklerin içinde yetiştiklerinden ve onlar gibi de parayı sevdiklerinden, onları hoşnut etmek için hiç bir şeyden sakınmadığımı itiraf etmeliyim. Biri İsfahan'da, diğeri ise Hindistan'da bulunuyordu. Her ikisini de bu yerlerde, uzun süre yanımda alıkoydum. Bana aktardıkları anılar, aslına çok uygun görünmektedir.

(*) Bu düzeydeki bir yazarın kasıtlı Hristiyanlık bağnazlığına yenilerek, kendi din dışındaki bir başka dinin Peygamberi için böyle bir dil kullanmasını kendisine yakıştıramadığımı, Krallına dalkavukluk saydığımı belirtiriz. (yayınevının notu.)

Bu iki kişiden elde ettiğim bilgilere, Osmanlı Sarayının şimdiki durumuyla ilgili kendi gözlemlerimi kattım. Herkes tarafından çok iyi bilinen gerçekler üzerinden kısaca geçtikten sonra, Osmanlı İmparatorluğunun birçok eyaletlerindeki bazı önemli gelenek ve görenekleri açıkladım. Fakat okurun açıklayacağım çeşitli konuları daha iyi anlayabilmesi ve öykümün çeşitli görev, rütbe adlarının belirtilmesiyle sık sık kesilmemesi için, öncelikle bunlarla ilgili kısa bir liste vermeyi uygun gördüm. Bu listeyi Türklerin İmparatorluğunda geçen para çeşitlerinin listesi izleyecektir.

OSMANLI SARAYININ YENİ VE GERÇEK ÖYKÜSÜ

*Osmanlı İmparatorluğu ve Saraydaki Görevler,
Rütbeler ile Türkiye'de Geçen Altın,
Gümüş Para Çeşitleri*

Devlet Büyüklerinin Kökeni:

● Sarayda olsun, İmparatorluğun içinde olsun, ilerde söz konusu olacak hadımağalarından başka, çeşitli görevlere sahip olanların çoğu, genel olarak savaşta tutsak edilen ya da Paşalar tarafından armağan olarak yollanan çocuklardan oluşur. Haraç olarak verilen çocuklar ise (devşirme yöntemi), Osmanlı hükümdarlarının fethettiği tüm eyaletlerde, annelerinin kollarından çekip alınan dokuz, on yaşındaki çocuklardır. Hepsinin de Hristiyan ailelerden gelmeleri zorunludur. Sadece düşmandan köle olarak alınanları sayacak olursak, İstanbul'un tek gümrüğünün kütüklerinde de belirtildiği gibi, her iki cinsiyetten de her yıl yirmi bine yakın çocuk getirildiği anlaşılır. İmparatorluğa düşman topraklara devamlı seferler düzenleyen Kırım Tatarları da büyük ölçüde çocuk yollarlar. Padişah bu çocukların arasından bir ayırım yaptırır. En sağlam yapılıları ve ilerisi için en fazla umut verenleri, çeşitli saraylara dağıtılır. Muhammed'in dinine uygun bir biçimde ve her çeşit eğitimden geçirilerek, yetiştirilir. Topkapı Sarayı en seçkinleriyle doldurulur. Burada iki ayrı ocağa ayrılırlar. İlki çok daha

üstün bir sınıf ve yüksek görevler için öngörülen *İçoğlanlar* (*Ichoglans*) ocağıdır. İkincisi ise, sadece vücut gücünün geçerli olduğu görevleri kapsayan *Acemioğlanlar* (*Azamoglans*) ocağıdır. İçoğlanlar ocağına girenlerde, vücut kusursuzluğunun yanı sıra, çok iyi bir eğitimden geçmeye uygun, ince bir zekâ sezilmesi gerekmektedir. Onlar ilerde bir gün, Padişaha hizmet etmek üzere eğitim görürler.

Sarayın Katı Disiplini:

Bu çocuklar çok katı bir disiplin ve büyük bir özenle yetiştirilirler. Dört sınıf gibi olan dört ayrı *Odadan* (Oda) geçerler. Ve büyük bir hükümdarın sürekli yakınında bulunmaya zorunlu olan soylu delikanlıların sıray'a ne öğrenmeleri gerekiyorsa, onları öğrenirler. En ufak bir hata, son derece sert bir biçimde cezalandırılır. Bu yüzden de dördüncü odaya varabilmek büyük sa'ıdır işidir. Ancak dördüncü odada biraz daha rahat nefes almaya başlarlar. Fakat sarayda, üstün görevlere erişip, ilerde büyük saygı görme umudu kendilerine öğretmen olarak verilen hadımağalarının kötü davranışlarına, hatta dayak atmalarına katlanmalarını sağlar. Onların eğitim biçimlerinden ve Padişahın kendilerini atadığı görevlere layık olabilmek için yetiştirdikleri bu dört odadan ilerde söz edeceğim. İmparatorluktaki gelenek her ne kadar bu çocukların tümünün en soylu ve en sağlıklı Hristiyan ailelerden gelmesini gerektirirse de, İçoğlanların şefi, yani Akhadımağalarının başı olan *Kapı Ağası*nın (Capı-Aga) bunların arasına, iyi niteliklerinden ötürü salık verilen bazı yerli Türkleri de kattığı görülmüştür. Fakat bu ender bir durumdur ve Padişahın özel izniyle olur. Padişah bu çocukların hepsinin Hristiyan dönmesi olmalarını daha çok arzu eder. İşte devlet büyüklerinin kökeni budur. Hepsi tutsak olup, aileleri hakkında tek bilgileri bile yoktur. Ve tüm sevgilerini, kendilerini büyük bir servete ulaştıracak olan Padişaha ve onun hizmetine verirler.

Padişah İçin Tehlikeli Olan İlk Dört Paşanın Gücü ve Onların Nasıl Görevlerinden Alındığı :

● *Paşalar*, (Bachas), demek ki, İçoğlanlar ocağından gelmişlerdir. Ve *Paşa* adı da görevlerinin değişikliğiyle birbirlerinden ayrılan tüm devlet büyüklerine verilen saygı ve yüksek rütbe belirleyen bir ünvandır. Belli başlı ilk dört Paşa, *Vezir-i-Âzam* (Vizir-Azam) yahut *Sadrizam*, sadaret kaymakamı (Caimacon), *Kaptan Paşa* (Pacha de la Mer) ve *Yeniçeri Ağasıdır* (Aga des Janissaires). Bu dört Paşanın gücü o kadar fazladır ki, yüzyılımızda görüldüğü gibi, onların bir Sultanı tahtından indirip, yerine bir başkasını geçirdikleri bile olmuştur. Bu durum arka arkaya, iki Sultanın, Mustafa ile Osman'ın başına gelmiş ve Osman hapishanede bir cellatın kirli elleriyle öldürülmüştür.

● Fakat bu Paşalar, dengeyi iyi sağlayamazlarsa, en ufak bir hatada başlarının elden gitmesi işten bile değildir. Onların ölümüyle, Padişah tüm servetlerine el koyup, çocuklarını da saraya aldırır. Bu çocuklar, bir Sadrazamın ya da Padişahın kızkardeşinin oğulları bile olsalar, hiç bir zaman babalarının zenginliklerini ya da görevlerini devam ettiremez ve onların mirasçısı olamazlar. Ve elde edebilecekleri en yüksek görev, Kadırga Kaptanlığından daha ileri gidemez. Türklerin politikası, bir ailenin babadan oğula güçlenmesine karşıdır. Buna neden, bu kişilerin devleti yıkamak için, ilerde bir gün, ellerine fırsat geçmesini engellemektir. Bundan da anlaşıldığı gibi, Paşaların serveti bir süre için çok parlakmış hissini verse de, aslında sallantıda olan bir servettir. Ne Paşa, ne de oğlu, servetlerini hiç bir zaman kendilerine bir dayanak olarak göremezler.

Sancaklarla İlgili Gözlemler:

● Vezir niteliğini taşıyan Paşalar; üç sancak taşırlar. Bu sancaklara, yeşilin dışında, herhangi bir renge boyanmış

bir at kuyruğu takılmıştır. Ancak sancağın takılı olduğu tahtayı istedikleri renge boyama izinleri vardır. Türklerin anlattığına göre, bu geleneğin bir kökeni bulunmaktadır. Bir gün, Hristiyanlarla savaşırken, sancakları ka'abalık içinde kaybolur. Türklerin kumandanı, askerlerinin sancaklarının kayboluşuyla, cesaretlerini kaybedip, kaçmaya başladıklarını görür. Bunun üzerine bir kılıç darbesi ile, bir atın kuyruğunu koparıp, onu bir kısa kargının ucuna takıp, yukarı kaldırarak: «İşte büyük sancak, beni seven arkamdan gelsin» diye bağırır. Anında, Türkler cesaretlenip görevlerinin başına dönerler, savaşı kazanırlar. Paşaların yanındaki subayların da sancakları vardır, fakat at kuyruklarından takmaları yasaklanmıştır. Vezir olmayan Paşalar, bunlardan iki tane ve Paşalardan daha alt sırada olan Beylerle ufak eyalet valileri ise, birer tane takarlar. Padişah sefere çıktığında, yedi tane götürülür. Çünkü Türkler'e göre Dünya, Padişahın efendisi olduğu yedi bölüme ya da iklime ayrılmıştır. Bu nedenle ona kendi dillerinde, tüm Kralların efendisi anlamına gelen ünvanı verirler. Bu durum Muhammet'in «Her kim ölümünden sonra mezarının bulunduğu topraklara sahip olursa, o tüm dünya Krallarının başı ya da efendisi ünvanını elde edecektir» cemesinden kaynaklanmıştır. Türkler, İstanbul, Babil ve Trabzon olmak üzere, sadece üç tane İmparatorluğun bulunduğunu da sözlerine eklerler. Bu nedenle Sultan, kavuşuna üç tane balıkçıl kuşu tüyü ya da sorguç takar.

Padişahın Sarığına Taktığı Sorguç:

●Bu arada, tamamen siyah olan sorguçların Kandiye (Girit) balıkçıl kuşlarından elde edildiğini belirtiyim. Diğer yörelerin balıkçıl kuşlarından elde edilen sorguçlar, ya beyaz ya da karışık renktedir. Demetin içine, bunlardan çok fazla bir miktar girdiğinden, çok pahalıdırlar ve belki de

bu nedenle bu uygulama bizim Avrupa'mızda ortadan kaybolmuştur. Oysa, tüm Asya Prensleri için sorguç her zaman değerini korumuş, hatta en ufak bir kusur, ucundan azıcık kırılmış olması bile tüm değerinden kaybetmesine yol açmıştır. Bu tür kusurları olan sorguçları hiç bir zaman kullanmazlar. Padişahın kavuğuna takılı olan üç sorguç Sadrazamın orduda bulunup bulunmadığını da açıklar. Çünkü, Sadrazam orduda bulunduğu sırada, Padişah bunların sadece iki tanesini takar. Bu dikkati çeken bir olaydır. Birlikleri harekete geçtiğinde Padişah, İstanbul ve çevresinden gelenleri savaş alanına sürer. Ve yanında bulunan Sadrazamı, askerlerine komutanları olarak tanıtır. O anda, askerler tek kelime bile sövlemezler ve geleneksel selâmı da vermezler. Ancak Padişah kavuğundaki bir sorgucu çıkarttırıp, bunu Sadrazamınkine taktırdıktan sonra, ordu Sadrazamı selamlar ve onu kumandanı olarak tanır. Gene bu sırada, Sadrazam askerlere para dağıtır.

● Genel olarak Paşalardan söz ettikten sonra, İmparatorlukta belli başlı görevlerde olanlar hakkında bilgi vereceğim. Listenin başında, *Sadrazam* olup, onun arkasından *Vezir* niteliğini taşıyan, diğer altı Kubbe Veziri gelir. *Kaymakam Paşa*, *Kaptan Paşa*, *Yeniçeri Ağasından* sonra *Beylerbeyi* (Beglierbeys) *Sancakbeyi* (Sangiebeys) ve saraydaki en güzel görevlerden birine sahip olan *Bostancıbaşına* (Bostangibachi) geçeceğim.

Sadrazamın Onurlu İşleri ve Elverişsiz Koşulları:

● *Vezir-i Azam* ya da *Sadrazam* İmparatorluğun ordularının içinde, Padişahın vekilidir. Divan'ın başkanı da olup, Sultanın buyruğu altındaki tüm devlet ve savaş işlerinde tamamen söz sahibidir. Ve İmparatorluğun mührünü taşır. Divan'da yardımcı olarak, diğer altı Kubbe Veziri bulunur. Bunlar tamamen devlet danışmanı niteliğindedirler. Ve hiç

bir oy verme hakları yoktur. Divan'a sadece bilgili oldukları bazı konularda kendilerine danışılmak üzere çağrılırlar. Ve ne devletin yönetimine ne de başka bir işe karışma yetkileri bulunur. Ancak, fikirleri sorulduğunda, düşüncelerini belirtirler Padişahın, Vezir niteliğini verdiği beş Beylerbeyi de, İmparatorluktaki, Babil, Kahire, Budin, Anadolu, Rumeli gibi en zengin eyaletleri ellerinde tutarlar. Belli başlı ilk üçünün, Sadrazam gibi bu bölümün başlarında anlattığım üç at kuyruğunu önlerinde taşıtırmaya yetkileri vardı. Fakat bugün bu yetki, sadece Anadolu ve Rumeli Paşalarına verilmiştir. Böylece beşi de eşit duruma gelmişlerdir. Yeniden Sadrazama dönüyorum. Sadrazam, görevinin büyüklüğüyle ölçülebilen, görkemli bir sarayda oturur. Emrinde, iki binden fazla görevli çalışır. O da, diğer Paşalar gibi, Padişahın kızgınlığına hedefdir ve Padişah istediği anda başını vermeye zorunludur. Fakat buna karşın, Padişah, devletle ilgili çok önemli işlerde çoğu kez Sadrazamın fikirlerine başvurur. Ve onun fikirleri, Divan'da karar olarak geçer. İşte bu nedenle, salt egemenliği vardır. Ve dünyadaki tüm İmparatorluklarda, Osmanlı Sadrazamının ayrıcalığına eşit olabilecek hiç bir başbakan bulunmaz. Sadrazamın kim ona konuk gelirse gelsin, —Padişahın bile karşılamak için ayağa kalktığı Din Başkanı Müftünün dışında,— hiç kimseyi ne karşılamak, ne de uğurlamak için yerinden kalktığı görülmez. Fakat, dikkati çeken şey devletin tüm önemli işlerinde fikirlerini belirtebilen Sadrazamın, Padişahın hoşuna gitmeyecek hiç bir şeyi öne sürmesi gerektiğidir. Çünkü Padişah Sadrazamı yanıtlamadan, hemencecik boğdurtabilir. Osmanlı sarayında geçerli bir bilge söze göre, Padişahı kızdıracak hiç bir şey, ona önerilmemelidir.

Kaymakam Paşanın Özel Ayrıcalığı:

● *Sadaret Kaymakamı*, İstanbul kentinin valisi, başkanı ve Sadrazamın da vekilidir. Fakat ancak Sadrazamın

yokluğunda, nüfuzunu kullanabilir. Böyle zamanlarda bu önemli görevle ilgili tüm işleri yerine getirir. Verdiği emirlerin hepsi uygulanır. Elçileri de o kabul eder. Kaymakam Paşanın başı, diğer Paşalarınki kadar tehlikede değildir. Çünkü Padişahın hoşuna gitmeyecek bir şey yapacak bile olsa, bu hatayı hemen emirleri aldığı Sadrazamın üstüne atabilir.

● **Kaptan Paşa** (Kaptan-ı Derya) Donanmanın Baş Kaptanı ve Amiralidir. Deniz kıyısındaki eyaletlerin valileri olan Deniz Beyleri, Sultanın kadırgalarının bakımını sağlarlar ve verilecek ilk emirle denize açılmak zorundadırlar.

Yeniçerilerin Gerçek Sayısı ve Yeniçeri Ağasının Gücü:

Türklerin *Yeniçeri Ağası* adını verdikleri, Yeniçerilerin komutanıdır. Şu sıralar Türk Piyadesinin en büyük bölümü yeniçerilerden oluştuğundan, bu oldukça önemli bir görevdir. Ancak, kuruluşlarının temelini I. Osman'dan ve büyük ayrıcalıklarını III. Murat'tan edinen gerçek yeniçerilerin sayısı bugün yirmi beş bini geçmez. Yeniçeriler, İstanbul ya da başka yerlerde büyük kışlalarda oturup, kendi aralarında birçok odaya ayrılırlar. Bu odalarda iyi bir düzen gözetilir ve kurallar son derece titiz bir biçimde uygulanır. Yeniçeriler askerden çok bir din adamı gibi yaşarlar. Evlenmeleri yasak değildir, ancak evlenmeleri enderdir. İmparatorluğun içinde büyük ayrıcalıklar elde edip, büyük saygı görürler. Bu durum vergi ödemekten ve bazı kamu ödevlerinden kurtulmak isteyen birçok kişinin kendilerini koruyan ve yeniçeri gibi gösteren bazı subayları parayla satın almalarına neden olur. Fakat bu sahte yeniçeriler Padişah'tan hiç bir ödenek alamazlar. Onların tüm kazançları, çok büyük ayrıcalıklara sahip olmaktır. Böylelikle gerçek ve sahte yeniçerilerin karışımıyla, bugün sayıları yüz bini

aşmıştır. Gerçek yeniçerilerin bölüklerinin bazen korkunç bir görünüm içinde ayaklanarak, Osmanlı hükümdarlarını tahtlarından indirip, bir süre için İmparatorluğun gidişatını bile değiştirdikleri görülmüştür. Yeniçeri Ağasının ise büyük ayrıcalığı vardır. Hatta hiç kimsenin onun gibi Padişahın huzuruna çıkmadığı da bir gerçektir. Çünkü Yeniçeri Ağası, Padişahın huzuruna son derece rahat bir yürüyüşle ve kollarını sallayarak gelir. Oysa ayırımsız tüm devlet büyükleri, hatta Sacrazam bile, Padişahın huzuruna çıkarken, kollarını mide hizasında, bir elini diğerinin üstünde tutarak, kavuştururlar.

● *Beylerbeyleri*, rütbe olarak, ilk dört Paşadan sonra gelirler. Padişahın buyruğu altında olup, İmparatorluğun genel eyaletlerinin hükümdarları gibidirler. İşlediğim konu içinde, gerektiğinde, Türkiye'deki hükümetten söz edeceğimden, sayıları hakkında okuru aydınlatmama gerek yoktur. İlerde daha fazla açıklama fırsatı bulacağımdan, belli başlı beş Paşayı belirtmiş olmakla yetineceğim. Sadece bu büyük Paşaların rütbe olarak altında, Selanik ya da Mora *Sancakbeyleri* (Sangiacbey) gibi özel eyalet ya da sancakların valileri olan Sancakbeylerinin bulunduğunu ekleyeceğim.

● Öykümün içinde, *Sipahiler* (Spahis), *Zaimler* (Zaims), *Çavuşlardan* (Chaux) sık sık söz edeceğim için, onlarla ilgili kısaca bilgi vereceğim.

Sipahi ve Zaimlerin Ayrıcalıklı Koşulları:

● *Sipahiler*, hemen hemen on beş bin kişilik bir topluluk olup, ordunun bir çeşit atlı takımıdır. Ülkenin soylu sınıfı olarak görünmek isterler ve yiğitlikleriyle de çok övünürler. *Tımar*larının, yani Padişahın onlara yaptıkları hizmetlerin karşılığında ödül olarak verdiği toprakların geliriyle geçinirler. Görevlerini yapmazlarsa, *Tımar*ları ellerinden alınabilir. Görevleri de, Sadrazamın orduda bulunduğu

zamanlar, orduya katılmaktır. Osmanlı İmparatorluğu içindeki en mutlu kişilerdir ve kendi bölgelerinde emir veren küçük hükümdarları anırlarlar.

● **Zaimler** (ya da Zeamet sahipleri), Sipahilerden az çok değişiklerdir. Onlar da Padişahın kendilerine verdiği toprakların gelirinden yararlanırlar. İmparatorluğun içinde son derece kalabalık bir topluluk oluştururlar ve ülkenin Baronu ya da Derebeyi gibi kendilerini beğenirler. Zeamet sahipleri ile Sipahiler, Türklerin atlı birliğini oluştururlar ve Tımarlarının geliriyle de orduya at sağlamak zorundadırlar.

● **Çavuş** ya da **Çavuşbaşı** (Chiaoux-Bachi), İmparatorlukta tüm çavuşların başı olup, Padişahın emirlerini devlet içine ve dışına taşımakla görevlendirilmiştir. Elçi olarak da yollanmalarına karşın, bu kişiler işin aslında basit birer haberci gibidirler. Çok önemli mahkûmlara muhafızlık ettikleri olağandır ve böyle zamanlarda gözlerini bir an bile mahkûmiardan ayırmazlar.

● İmparatorluk içinde belli başlı görevlere, rütbelere sahip olanların hepsi İçoğlanlar ocağından gelmektedir. Şimdi saraydaki görevlilere dönüyorum. Padişahın saraydaki önemli görevlere getirdikleri, aynı zamanda İçoğlanlar ocağını da yöneten Hadımağalarıdır. Sonra sırayla, haraç olarak alınan ya da savaş tutsağı çocuklardan oluşan ikinci sıradaki Acemioğlanlardan söz edeceğim.

Tüm Doğu'da, Hadımların Akıl Almaz Kalabalığı:

Hadımlar iki çeşittir. İlki, sadece yontulmuş olan beyazlar. diğeri ise, karın hizasından cinsiyet organlarının tamamını kesilmiş olan zencilerdir. Her ikisi de son derece gariptir ve emirleri altında olanlara çok acımasız davranırlar. İstanbul ve İmparatorluğun içinde hadımların sayıları şaşılacak kadar çoktur. Ve genel olarak tüm Doğu'da, ser-

veti az bile olsa, kadınlarının korunması için, bir ya da iki hadımı olmayan özel kişi yok gibidir. Bu durum Asya ve Afrika'nın çeşitli yerlerinde, büyük çapta hadım ticareti yapılmasına ön ayak olur. 1659'da bulunduğum, Golkonda Krallığında, sadece bu aynı yıl içinde, yirmi ikin bine yakın kişi hadım edilmiştir. Hatta kendi devletleri içinde bu tür bir vahşetten hiç de üzüntü duymayan ve Efendisinin bulunduğu hadımları kendisi bulup getiren, «Büyük Moğol»un Elçisi, beni bir gün kenara çekip, Golkonda Krallığının bu işte aşırıya kaçmasından çekindiğini belirtmiş ve hatta bu nedenle Efendisine dönmekte geciktiğini açıklamıştı. Fakir olup da, çocuklarına hiç bir sevgisi olmayan ve onları besleyememekten korkan anne ve babaların çoğu, en ufak bir yaşam zorluğu karşısında onları tüccarlara satarlar. Tüccarlar daha sonra onların cinsiyet organlarını kestirir, bazen de tamamını tıraş ettirirler. Bu çocukların içinde, organlarının tamamı kesilenlerin bazıları, işlemek istediklerinde, bir şırınga kullanmak ve bunu mide hizasında tutmak zorundadırlar. Bu tür ameliyatlardan yakasını kurtaranlar çok az olduğundan, bu durum onların diğerlerinden daha çok para etmelerini sağlar. Bunlar, İran ve Türkiye'de, altı yüz *Ekü* (Ecu) (1) kadar ederler, oysa sıradan hadımların fiyatı, yüz, yüz elli *Ekü* arasında değişir. Türkiye, İran, Hindistan ve Afrika'daki eyaletlerin gereksinmelerini karşılamak için, her yıl çeşitli yerlerden binlerce hadımın gelmesi gereklidir. Ganj'in karşı tarafındaki yarımadadaki Golkonda Krallığından, Afgan, Bhutan, Arakan ve Pegu civarlarından büyük miktarda hadım getirilir. Bunlar, beyaz ya da esmer tenlidir. Afrika'dan getirilen siyahların, sayıları daha azdır ve dediğim gibi de daha pahalıdır. Bunların en eğri büğrüler, en fazla para edenlerdir. Ve hatta bunların en aşırı çirkini en güzelin yerini tutar.

---

(1) Ecu: Eski bir Fransız parasıdır.

Dümdüz bir burun, korkunç bir bakış, büyük bir ağız, kalın dudaklar, ayrık kara dişler (çünkü Mağriplerin, genellikle güzel dişleri vardır) onları satan tüccarlar için, son derece elverişli koşullardır.

Topkapı Sarayı, bu iki tip hadımla doldurulmuştur. Büyük Kahire Paşası tarafından saraya yollanan siyahlar Harem dairesinde, daha az yabancı olan beyazlar ise biraz daha özenle eğitilip, Padişahın dairesinde hizmet ederler.

Saraydaki Belli Başlı Görevler:

● Padişaha yaklaşabilen, belli başlı dört hadımağası, *Hasodabaşı* (Hazodobachi), *Hazinedarbaşı* (Chafnadarbachi), *Kilercibaşı* (Kilargibachi) ve *Saray Ağasıdır* (Saraî-Ağasi). Bu kişilerin rütbe olarak en üstünde, İçoğlanlar odalarının Kâhyası ve başkanı olan *Kapı Ağası* (Capi-Ağa) vardır. Ve onlar sırayla, birbirlerinin yerini alırlar. Saray Ağası, Kilercibaşının, Hazinedarbaşı, Hasodabaşının ve en sonunda da Hasodabaşı, ak hadım ağalarının arasında, her zaman hizmet durumuna göre en yaşlısı olan, Kapı Ağasının yerine geçer.

Kapı Ağasının Kendisine Sağladığı Ayrıcalıklar:

● *Kapı Ağası*, sarayın büyük Efendisi gibidir. Bu kişi, ak hadımağalarının içinde, yüksek rütbesi ve gördüğü saygınlıkla en başta gelenidir. Padişahın her zaman yanında hazır bulunur. Elçileri, Arz odasına da o götürür. Büyük işler, Padişaha ulaşmadan önce, onun elinden geçer. Görevi nedeniyle herkes ona bağımlı olduğundan, Kapı Ağası her yandan değerli armağanlar alır. Padişahla görüşecek her kişi, kendisini Padişahın huzuruna çıkarması için ilk önce Kapı Ağasına başvurur. Böylece de Kapı Ağasına büyük kazançlar elde etme olanağı doğar. Hiç kimse onun emri olmadan, Padişahın dairesine girip çıkamaz. Sadrazam bile Padişahla konuşmak istediğinde, Kapı Ağası gelir, onu alır

ve Padişaha götürür. Gündüz ya da gece, aniden önemli bir iş çıkarsa, Vezir yazılı düşüncesini Padişaha ilettiğinde, Veziri kabul edip, Padişahın yanıtını kendisine sunan gene Kapı Ağasıdır. Kapı Ağası, saray içinde kavuk takar ve görevinin kendisine sağladığı ayrıcalıktan ötürü, her yere atla gider. Padişahı Harem dairesine kadar geçirir, fakat bu bölgede emri geçmediğinden kapıda bekler. Ancak ender de olsa görevini bırakıp saraydan çıkarsa, Paşa olması olanaksızdır. Sofrasında ona Padişahın hesabına hizmet edilir. Ve bir günde on Sultanîden fazla para alır. Bu da bizim paramızla altmış lira eder. Öldüklerinde, iki milyon yakın bir servet bırakan Kapı Ağaları görülmüştür. Fakat bu servet yeniden, Padişahın kasalarına geri döner. Ak hadımağalarının en büyüğünü, Padişahın bölümünde, rütbe açısından belli başlı görevlere sahip, diğer dördü izler.

● *Hasodabaşı*, Baş Mabeyinci gibidir. Hasodanın, Padişaha yaklaşabilen kırk görevlisi onun emri altındadır.

● *Saray Ağası*, Padişahın bölümünün bütün oda'arının temizlik ve gerekli tamiratlarıyla ilgili, genel kâhyasıdır. Özellikle, Sultanın çamaşırlarını düzenleyen ve yolculuklarında Sultanın beraberinde giden görevlilerin odası olan, *Seferli Odasını* (Seferli Odası) denetler. Saray Ağası, on'arın giysileri ve tüm gereksinmeleriyle de ilgilenir. Görevi, Fransa'daki Louvre Şatosunun Başkanıyla az çok aynıdır. Çünkü bu güzel sarayın düzeni ve temizliği ondan sorulur. Gene bir başka hadımağası olan *Saray Kethüdası* (Seraiket-Odası) onun yardımcısıdır. Görevi de, her altı ayda bir, sarayın odalarını, salonlarını kaplayan halıları değiştirmektir.

○ *Hazinedar* (Haznedar) ya da *Hazinedarbaşı* (Char-nadarbachî), Hazinesinin başı, kâhyasıdır. Bu odanın görevlilerinden sorumludur. Devletin gereksinmelerine, askerlerin maaşlarının ödenmesine ayrılan ve Sadrazamla, *Üç Defterdar* (Tefterdars) ya da genel veznedarın sorumluluğu al-

tında olan Hazine, burada söz konusu değildir. Benim burada anlattığım Hazine, İmparatorluğun mücevherlerinin ve Osmanlı Sultanları tarafından, babadan oğula geçmiş diğer zenginliklerin saklandığı yerdir. Hikayemin akışı içinde, her iki Hazineyi de açıkça belirtip, okura sunacağım. Fakat Hazinedarbaşının, artık Hazine Başkanı olarak, sadece adının kaldığını anımsatmak istiyorum. Sultan Murat zamanında, Hazine görevlileri bu hadımağasını kötü hareketinden dolayı Padişaha şikayet etmişler. Ve Padişah bu olaydan sonra Hazinedarbaşının hiç bir emir verme yetkisi kalmadığını ve onun görevini bu ünvanı almadan *Hazine Kethüdasının* (Chaznaketodası) yürüteceğini bildirmiştir. Hazinedarbaşı adı çok daha tanınmış ve daha kolay olduğundan diğerinin yerine her zaman, bu eskisini kullanacağız. Ayrıca bu Hazine şefinin görevinden ayrıldığında, Paşa olduğunu unutmamak gerekir. Saraydaki bu iki görevliyle ilgili olarak yapılan değiştirmeyi açıklarken, Türk, İran, Hint, hangi mezhepten olursa olsun, tüm Müslüman hükümdarlardan herhangi birinin döneminde kabul edilen bir kararın kendinden sonra gelen hükümdarın döneminde hiç bir zaman değiştirilmediğini belirtmeliyim. Gene aynı Sultan Murat zamanında, Kapı Ağası Sultanı kızdıran bazı akılsızca davranışlarda bulunur. Bunun üzerine de Sultan gelecekteki tüm Kapı Ağalarının saraydan ayrıldıklarında Paşa olma ayrıcalıklarını ellerinden alır. Bu konuyla ilgili olarak, İran Sarayında geçen ve kendi gözlerimle gördüğüm bir olayı örnek olarak anlatmak istiyorum. Şah Abbas'ın hükümdarlığı sırasında, devlet büyüklerinin içinden bir grup, onu öldürtüp, oğlunu tahta geçirmek için, ortaklaşa bir entrika çevirmek isterler. İran'da herkesin, kadınların bulunduğu bölüm olan *Hareme* (Haram) çekildiği bir saatte, öğleden sonra iki, üç sıralarında, komployu hazırlayanlar, saraya yirmiye yakın silahlı adam gönderirler. Bu ki-

şiler önce kapıları koruyanları, sonra da Haremdekileri öldürmekle görevlendirilmişlerdir. Kapıları genel olarak, silahlı bir sopa olan, iki ya da üç kişi korumaktadır. Haremi ise, zavallı askerler olan ak ve kara hadımağaları beklemektedir. Fakat hazırlanan komplo suya düşer. Çünkü o zamanların en yiğidi olarak tanınan ve kapıda kendi gibi Gürcü iki görevlisiyle bulunan Büyük Kapıcı, kılıcını kapıp, büyük bir yüreklilikle bu kalleşlerin üstüne öyle bir gider ki, bu kişiler kaçmaktan başka çare bulamazlar. Böylelikle hazırlanan darbe başarıya ulaşamaz. Hükümdar bu olayı duyunca, Gürcüyü yanına çağırıp över ve o günden sonra Kapıcıbaşı görevinin ailesinde devamlı olarak bulunup, babadan oğula geçmesini emreder. Sonra da Arşiv bölümü başkanına, bu olayı tarihe geçirmesini söyler. Ayrıca ilerde, eğer kendinden sonra hüküm süren herhangi biri bu sadık Gürcü'nün ailesinden bu görevi alacak, onun isteği dışında, bazı şeyleri değiştirecek olursa, kendi adının ve hükümdarlığı sırasında yaptığı tüm işlerin tarihten silinmesini ister.

● **Kilercibaşı** (Kilargibachi) Kiler görevlilerinin başıdır. Kiler, Padişahın ağzına layık içeceklerin hazırlandığı ve bunların dağıtıldığı bir yerdir. Kilercibaşı da bir çeşit sakidir. Aynı zamanda yemek ve reçel yapan tüm Aşçıların (Akegis) da başıdır. Aşçıların bulunduğu yere ancak onun izniyle girilebilir. Padişahın sofrasında kullanılan tüm sofratakımları onun elinin altındadır. *Kiler kethüdası* (Kilar ketodası) ise yardımcısıdır. Kilercibaşının da görevinden ayrıldığında Paşa olduğunu belirtirken, saraydan Paşa olmak için çıkanların odanın kırk görevlisi arasında olmalarının zorunlu olduğunu anımsatalım. Bunların *Hazine kethüdası*, sözünü ettiğim *Kiler kethüdası*, ilerde açıklayacağım *Doğancibaşı* (Doğancibachi), *Çuhadar* (Çokadar), *Silahtar* (Seligdar) ve *Rikâbdar* (Rikabdar) olup, bu altı görevi sırayla yap-

mış olmaları gereklidir. Bu durumun dışındakiler, ancak *Bey* (Begn), *Zeamet* sahibi, *Sipahi* ya da Padişahın özel bir kayırması sonucunda, *Kapıcıbaşı* (Capıgıbachı) olabilirler. Hazinesinin ikinci adamı olan *Güğümbaşı* (Gugmbachi) ve üçüncü adamı olan *Anahtar Ağası* (Anakdar Agası) için de aynı durum geçerlidir. Bu sözünü ettiğim kişiler, eğer *Oda*-nın kırk görevlisi arasına kabul edilmeden, saraydan çıkacak olurlarsa onlara sadece bir ödeme yapılır. Bu da en çok, iki yüz akçeye kadar yükselebilir. Şimdi, öykümdeki diğer saray görevlilerine geçiyorum.

● *Doğancıbaşının* görevi, kendisine Padişahın yanında önemli bir yer sağlar.

● *Çuhadar*, *Yağmurluk* (Ciamberluc) adı verilen hükümdarlık giysisini taşır. Fransa'da bizim «Portmanto» diye adlandırdığımızdır.

● *Rikâbdar*, Padişah ata bindiğinde, üzeniği tutup ona yardım eder.

● *Silahtar*, Odanın görevlilerinden ilkidir. Tören günlerinde, Padişahın kılıcını taşır. Ve bu görev için, her zaman sağlam yapılı biri seçilir.

● *Hamamcıbaşı* (Hammangibachi), hamamların başı, kâhyasıdır. Seferlilerin başı olan, Çamaşırcıbaşı gibi o da, saraydan çıktığında aldığı ödenek günde yüz akçedir. Ancak, bir kayırmayla yüz elliye çıkabilir. Ve genellikle, odanın görevlileri arasından biri ayrıldığında, onun yerini doldurmak için, bazen Hazine, bazen Kiler, bazen Seferlilerden sırayla birileri alınır. Her zaman eski görevliler yerlerinden ayrılır, sırayla arkalarından gelenler onların yerlerine geçeler. Bu durum Hazine bölümünde, daha geniş bir şekilde açıklanacaktır.

● *Çamaşırcıbaşı* (Chizmacibachi), Padişahın çamaşırını yıkayanların başıdır.

● *Cirit bey*, (Giritbey), ok, cirit atma eğitimini yaptıranların başkanıdır. Saraydaki bir alan bu eğitime ayrılır ve burada her cuma eğitimler yapılır. İşte, kısaca saraydaki İçoğlanlar odalarından geçenlerin sahip oldukları, belli başlı görevler bunlardır.

● *Kara Hadımağalarıyla* (Eunuques Noirs) ilgiyi dikkatimi çeken tek şey, onların Kadınlar dairesinin (Harem'in) korunmasıyla görevlendirildikleridir. Ve bu görev için en eciş bücüsleri seçilir. Hepsinin cinsiyet organları II. Süleyman'dan beri, karın hizasından kesilmektedir. Çünkü bir gün, kırdı cıolaşan Padişah, bir iğdiş atın bir kısarakla çiftleştigini görünce, kadınlarını koruyan hadımağalarının da aynı şekilde eğlenebileceklerini düşünür. Ve bu duruma onların organlarının tümünün kesilmesini emrederek, çare bulur. Bu Sultandan sonra hüküm sürenler de aynı kuralı uygulamışlardır. Kara hadımağalarının sayıları da oldukça kalabalıktır. Ak hadımağalarının bağlı oldukları kurallar, onlar için de geçerlidir. Yaptıkları işlerden, şimdilik söz etmeyeceğim, Okur, Harem bölümünde onlarla ilgili bazı şeyleri öğrenecektir.

Kadınlar Dairesi Kâhyası, Kızlar Ağasının Zenginliği ve Gücü :

● Bizim dilimizde, adı, Bâkirelerin Koruyucusu anlamına gelen *Kızlar Ağası*, (Kislar-Ağası) kara hadımağa'arının başıdır. Ve ayrıcalık bakımından, ak hadımağalarının başı *Kapı Ağasıyla* aynı durumdadır. Bu kişi, kadınlar dairesinin baş kâhyasıdır. Kapıların anahtarları da onda bulunur. Ve istediği an, Padişahla görüşebilir. Sahip olduğu görev, her taraftan ona armağanlar yağmasını sağlar.

Sarayda bulunan gençlerin ikinci sırasını oluşturan *Acemioğlanlara* geçiyorum. Onların arasından, listesini vereceğim daha alt düzeydeki görevliler çıkar.

● *Acemioğlanlar*, *İçoğlanlar* gibi, Hıristiyanlardan haraç olarak alınan ya da savaşta, deniz ya da karadan tutsak edilenlerdir. Topkapı Sarayı için, en kuvvetli ve en iyi yapıllıları seçilir. Bu kişilerin bazı ufak tefek görevlere yüklemekten başka, ne herhangi bir güvenceleri ne de kazançları vardır. Buna da ancak, uzun yıllar hizmet ettikten sonra erişebilirler. Maaşları günde sadece yedi buçuk akçe kadardır. Diğer yerlerde yetiştirilen ve Topkapı Sarayına hiç giremeyen sıradan Acemioğlanlar için en büyük olanak, Yeniçeri olabilme şansıdır. Bu genç delikanlılar İstanbul'a gelince, ilk dağıtım Padişahın hükümdar evleri ya da Saraylarına yapılır. Bazıları meslek öğrenmeleri için, kentte bırakılır. Bir bölümü de gemi tayfası olarak, denizcilikte ustalık kazanmak için, denize yollanırlar. Buralarda bazı görevler elde ederler. Fakat sadece, Topkapı Sarayındaki Acemioğlanları ele alacak olursak, onların burada çeşitli işlerde kullanıldığını görürüz. *Bostancı*, (Bostangis), *Kapıcı* (Capıgis), *Aşçı* (Atagis), *Helvacı* (Helvagis), *Baltacı* (Baltagis) o'urlar. Bu görevleri okura bir iki satırla açıklayacağım.

● *Bostancılar*, sarayın bahçelerinde çalışanlardır. Aralarından bazıları, Padişah balık tutmak ya da boğazda gezmek istediğinde «Saltanat kayığında» kürek çekmek için alınırlar. Bu kayıkta, sağ tarafta kürek çekenler saraydaki en önemli görevlerden biri olan Bostancıbaşı görevine kadar yükselebilirler. Fakat solda kürek çekenler ise, ancak bahçelerde ufak tefek görevler elde edebilirler. Hiç durmadan kürek çekmek sonucu, aralarından biri Padişahın huzurunda, küreğini kırarak olursa, bu kişiyle Padişah hemen elli Ekü veririr. Ve diğer kürekçilere de, her sefer kayığına bindiğinde paralar dağıttırır. Hepsine verilen giyecek ve yiyecekten başka, edindikleri en büyük maaş, birkaç yıl hizmetten sonra günde yedi buçuk akçedir.

Saraydaki En Güzel Görevlerden Birinin Sahibi Bostancıbaşı :

● *Bostancıbaşı* (Bostangibachi), Padişahın hem İstanbul, hem de çevresindeki tüm bahçelerinin kâhyasıdır. Ve bunların tarımıyla uğraşan, onbinden fazla bostancı, onun emri altındadır. Alt derecedeki Acemioğlanlar sınıfından gelmesine karşın, büyük ayrıcalığı vardır. Görevi saraydaki en güzel ve en önemlilerden biridir. Ve bu görevi, Padişaha yaklaşmasını sağlar. Padişah, denize açıldığında, Saltanat kayığının dümenine geçen Bostancıbaşı, böylelikle onunla samimi bir şekilde konuşma fırsatını elde eder. Bu sırada, Padişah da başlarını istediği bazı Paşalara buyruklarını bildirmek için Bostancıbaşından yararlanır. Tüm devlet büyükleri Bostancıbaşından çekinirler ve armağanlarla onun sevgisini kazanmak isterler. Çünkü Bostancıbaşı, deniz gezilerinde tek başına Padişahın yanında bulunduğu için, devlet büyüklerine iyi ya da kötü yararlar sağlayabilir. «Saltanat kayığının» dümeni elinde olan ve onu daha kolaylıkla kullanabilmek için, Padişahın huzurunda oturma izni olan Bostancıbaşı, bu arada Padişahla, devlet işleri, Paşaların davranışları hakkında koyu bir sohbete girebilir. Tabii arzu ya da ilgi derecesine göre, istediği gibi olayları değiştirebilir ya da doğruluğuna inandığı şekilde anlatabilir. Eğer Padişahın gözdeleleri arasına girebilmişse, büyük eyaletlerden birini elde edip, Budin, Babil ya da Kahire Paşası olabilir. Hatta, İmparatorluğun en önemli görevi olan Sadrazamlığa bile getirilebilir.

● *Kapıcılar*, sarayın ilk ve ikinci avlularının kapılarının muhafızlarıdır. Çünkü, İç Saraya (Enderun) geçmeyi sağlayan üçüncü kapı (Babüssaade) hadımağaları tarafından korunur. Kapıcıların şefi, Kapıcıbaşıdır. Onun emrinde aynı adla adlandırılan diğer görevliler bulunur. Padişah,

emirlerini duyurmak için bu kişilerden yararlanır. Ancak, *Kapı Ağası*, rütbe olarak tümünden üstündür.

● *Aşçılar*, sarayda yemek pişirenlerdir. *Kilercibaşı*, Aşçıların ve Helvacıların üstünde nüfuz sahibidir. Her mutfağın *Aşçıbaşı* (Atagibachi) denilen bir şefi vardır. *Mutbak-Emini* (Mouthak-Emin) ise mutfaklarda bulundurulması gereken her şeyi sağlar. Ve Sadrazamın, kendisine buyurduğu şekilde Elçilerin sofrasına özen gösterir.

● *Helvacılar* reçel yapanlardır. Bu kişilerden ilerde daha geniş bir biçimde sözetme fırsatını bulacağım. Saray bütçelerine hizmet eden ve istedikleri gibi saraya girip, çıkma yetkileri olanlara da bu aynı ad verilir.

● *Baltacılar*, bizim hamal ve odun yarıcılarımız gibi, yükleri taşıyan güçlü kişilerdir. Baltacı, tam anlamıyla bilek gücünden yararlanan bir işçi demektir.

● *Hastalar Ağası* (Hasteler-Agası), Hastane başıdır. Hastaneye her giren çıkanı denetler ve özellikle buraya hiç şarap girmemesine çalışır.

Öykümde, *İmrahor* (Emirahourbachı) ve *Ekmekçibaşı*ndan (Ekmeggibachi) sık sık söz edeceğim. Onlar da Padişahın görevlileridir fakat sarayın dışında otururlar.

● *İmrahor* (Emir-i Ahor), Ahırlar kâhyası olup, Padişahın halka görüldüğü tüm törenlerde onun önünde yürür.

● *Ekmekçibaşı*, Ekmek kilerinin başıdır ve sarayda yenen bütün ekmek ondan sorulur. Bu her iki görev de sarayda yaşayanlara değil, her an saraya girme çıkma serbestliği olanlara verilir.

En sonunda, *Haraççıbaşı* ve *Kırım Hanından* sözetme fırsatını bulacağım ve her ikisi hakkında bazı ilginç gözlemlerde bulunacağım.

Haraççıbaşı (Caragı-bachi) haraç toplayanların başıdır ve Padişah paraya gereksinmesi olduğunda, *Gümrükçübaşı*

(Gemmeroubachi) ya da tüccarların Şefi *Bezirgânbaşıya* (Bazarcanbachı) başvurduğu gibi ona da başvurur. Bu durum Devlet Hazinesinde hiç para kalmadığı ve Gizli Hazineye dokunulmasını istemediği zamanlarda olur. Böyle anlarda bu kişilerin para bulmaları gereklidir. Bu on'lar için pek zor bir iş değildir. Çünkü Padişaha yıl sonunda ödenmek zorunda olunan bütün haraç, gümrük ve diğer vergileri, bu görevliler yılın başında toplarlar. Müslümanların dışındaki herkes, hangi dinçen olursa olsun, ayırım yapılmaksızın haraç ödemek zorundadır. İmparatorluğun sınırları içinde yaşayıp da on altı yaşına gelen herkes için bu vergi kişi başına 550 eski akçedir. Bu sayı ne çoğalır, ne azalır, hep aynı düzeyde, bir kuruş için 80 akçe olarak kalır, bu da 5 Ekü ve bizim paramızın 5/8'ne eşittir. Ticaret ya da iş amacıyla, İmparatorluğa gelip de burada bir tek gün kalacak diğer tüm Hristiyanlara daha ilk ayak bastıkları kentte para ödetirler. Moskova ve diğer yörelerdeki yabancı Rumlar 350 akçe, İran, Gürcistan, Mingrelya ve diğer devletlerden gelen Ermeniler ise 300 akçe öderler. *Frenk* (Frenquis) diye adlandırılan Hristiyanlar hiçbir ödeme yapmazlar. Bu durum Avrupa büyükelçilerine ve Türkiye'de diğer uluslardan daha fazla Fransız yaşadığından, özellikle de Fransız büyükelçisine üzüntü vermiştir. Türkler, yıllarını on iki aya bölerler, bizimki ise on iki buçuğa yakındır. Onlar bu on iki ay üzerinden para ödetirler, ama buna karşın hiç bir zarara girmemek için otuz üç yılda bir, bu otuz üçüncü yılın iki katını alırlar. Böylelikle Efendilerinin servetine büyük gelirler sağlarlar.

Erim Hanını Görevine Bağlı Kılmak İçin Sarayın Güttüğü Politika :

❶ Dünyada *Han* (Cam) adıyla anılan sadece iki hükümdar vardır. İlki Büyük Tatar hükümdarı, ikincisi de

Osmanlı Sultanlarının boyunduruğu altındaki Küçük Tatarların kralıdır. Bu ikincisinin durumuyla ilgili olanları, okura açıklamam gerekmektedir. Küçük Tatar Hanı (Kırım Hanı) (1) başa geçtiğinde, saraya gelip, Padişaha bağlılık yeminini sunar. Türkler onu bir eyalet valisi, hükümete çok bağımlı bir devlet başkanı gibi görürler. Fakat kendi bulunduğu yörelerdeki, Moskoflar, Polonyalılar, Gürcüler, Mingrelyalılar ve bölgedeki diğer devlet büyükleri ona yazdıklarında «Kral» diye hitap ederler. Padişah, kendi yakın çevresindeki Prenslerle birleşip, saraya kafa tutmasından ve isyanından çekindiğinden, Tatar Hanına karşı ince bir politika güder. Çünkü, başkenti Kimmeriler boğazı yakınındaki Kefe kenti olan bu Tatar Hanlığının Osmanlı ordularınca fethedilmemiş olduğunu göz önünde tutmak gerekir. Buranın eski hükümdarları, kendiliklerinden Padişahın buyruğuna girmişlerdir. Ve Padişah da onları baştaki hükümdar ölünce, oğlu ya da yerini alacak kişinin, her buyruğuna boyun eymelerini zorunlu kılan bağlılık yeminini sunduktan sonra hüküm sürmeleri koşuluyla kabul etmiştir. Ancak Padişah onlara bu yemine karşın, hükümetlerinde başka hiç bir soyun işbaşına gelemeyeceğine ve başkasını hiç bir zaman yerlerine geçirmeyeceğine değin söz vermiştir. Bu ailede iki kol vardır. Bunlardan biri hüküm sürerken, Padişah diğerini Rodos adasında sürgünde tutmaktadır. Fakat on beş, yirmi yıllık bir hükümdarlıktan sonra, Padişah bu ailenin bağımsızlığını elde etmeye kalkışacağından şüphelenirse, bu Hanı ve eğer varsa çocuklarını da yanına çağırır ve onları Rodos'a yollar. Rodos'ta sürgünde olan diğerlerini de birkaç yıl hüküm sürmek için ülkelerine geri yollar. Bu Hanın bağlılık yemininin biçimi ve Arz Odasına bu hükümdarın nasıl kabul edildiği, Altıncı Bölümde belirtilecektir.

---

(1) Kırım Hanlığı metinde «Küçük Tatar Hanlığı» olarak geçiyor.

Din Adamlarının Sahip Olduğu Belli Başlı Rütbeler :

Son olarak, *Müftüler* (Mouftıs), *Kazaskerler* (Cadilesquers), *Kadılar* (Cadıs) ve diğer din adamlarından söz edeceğim. Genel olarak belirteceğim, Türklerin medeni kanunlarını Dinin içine yerleştirdikleri görüşüdür. Bu kuralları Peygamberleri verdiğinden ve bunlar Allah tarafında gelmiş olduğundan tam bir bağlılık istenmektedir. Böylece kanun'ara uymalarının nedenine, bunlara verilecek cezalardan korktuklarından çok, bir din ve vicdan ilkesi de eklenmektedir ve bu açıdan bizim Hristiyan inancımıza yaklaşırlar. Müftüler ve Kadılar, din adamları adı altında, önemsiz bir biçimde kendilerinden söz ettirirler. Bu da bizim hukukçularımızla, din bilginlerimizi aynı sıraya sokmamıza benzer. Hem hukuk, hem ceza alanında sık sık Müftüye başvurulur.

Müftü, Kur'an'ın temsilcisi olarak, tüm İmparatorluğun içinde saygı duyulan bir din büyüğüdür. Burada hepsinden fazla değer gören ve içlerinde en önemlisi olan İstanbul Büyük Müftüsünden (Şeyhülislâm) söz edeceğim. Çünkü Türkiye'de daha birçok Müftü vardır. Ancak ne onların ne de imamların üstünde, Şeyhülislâmın hiç bir yargılama yetkisi yoktur. Çünkü her biri, her şey için sadece «Hâkimi» (2) tanır ve aralarında dini rütbe açısından herhangi bir üstünlük yoktur. Fakat bu durum, Şeyhülislâmın diğerleri ve tüm Türkler için en çok saygıyla anılan olmasını engellemez. Padişah bu görevi ancak çok yetenekli ve çok namuslu bir kişiye verir. Çok önemli işlerde, ona akıl danışır. Her zaman düşüncelerini saygıyla izler. Ve huzuruna çıkanlar arasında, karşılamak için ayağa kalktığı, tek kişi de gene bu Müftüdür.

---

(2) Metinde Hâkim (Le Magistrat) olarak geçiyor. Ancak Şeriat Yasası denmek istendiğini sanıyoruz.

● **Kazaskerler**, rütbe açısından Müftüden sonra gelirler. Bu kişiler milis kuvvetlerinin avukatıdır. Askerleri, sadece kazaskerler yargılar ve onlara orduların yargıcı da denir. Tüm İmparatorlukta, Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri olmak üzere, iki tanedirler. Ve Müftüden sonra en çok saygı gören kişilerdir. Divanda, Sadrazamdan hemen sonra oturuma katılma yetkileri vardır.

● **Mollalar** (Mollah), ya da **Molla-Kadılar** (Moula-Cadis) büyük kentlerdeki yargıçlardır. Onlara yapacakları işleri, kazaskerler verir. Sadece medeni kanunla ilgili davalarda, kararlarına başvurulur. Çünkü cinayetle ilgili davalarda, dava anında düşer. En basit bir yargıç, salt yetkisini kullanıp ölüm cezasını uygular.

● **Kadılar**, rütbe olarak Mollalardan sonra gelirler. Ülkenin gelenek ve kanunlarını bilmeleri gerekir. Ve rütbe olarak onların altındaki **Naip**ler, (Naibs), köylerde adalet uygulayıcısıdır. Bütün adalet işleri, az sözle ve ne avukat ne de dava vekili olmaksızın yürütülür.

● **İmam**lar, (İmans-Emaums) Türklerin din adamlarıdır. Bizdeki köy papazları gibi, camilerde herşeyin düzen içinde ve zamanında olmasına özen gösterirler.

● **Hocalar**, (Hogias), gençliğin öğretmenleri, eğitimcileri gibi olan din bilginleridir.

● **Şeyhler** (Scheiks) halk toplulukları içinde vaaz veren kişilerin görevlerini yaparlar.

● **Müezzinler** (Muezins) caminin minaresinden, namaz saatinde halkı camiye çağıranlardır. Türkler ve hatta Doğu'daki Hristiyanlar hiç bir zaman çan kullanmamışlardır.

● **Dervişler**, (Dervis) fakir bir yaşam sürdüren Türk dindarlarıdır. Derviş aynı zamanda fakir anlamına gelir. Çoğu garip bir şekilde giyinirler ve genellikle de son derece ikiyüzlü kişilerdir.

Yürürlükten Kaldırılan Beş «Sous»larla (1)
Yapılan Ticaretin Öyküsüyle Birlikte, Türkiye’de
Geçen Altın, Gümüş ve Ufak Para Çeşitleri :

Türklerin bütün İmparatorluğunda sadece iki altın çeşidi geçer. İlki ülke içinden, öbürü ise dışardan sağlanır. İlki, *Şerifi* (Scherif) ya da *Sikke* (Sequin), ya da *Sultanî* (Sultanin) denilen altın paradır. Bizim paramızla karşılığı, şu sıralar altı Frank etmektedir. Oysa bir zamanlar yüz «sous», hatta dört *Frank* ettiği bile görülmüştür.

Kahire’de Basılan Altın Nereden ve Nasıl Getirilir?

Şerifi’ler, Mısır’dan getirilir ve Kahire, İmparatorluğun içinde altın basılan tek kenttir. Bu altın Etiyopya Krallığından çıkartılıp, Kahire’ye getirilir. Getirilen miktarın her yıl değiştiği görülür. Bunun nedeni, bazen yoğun yağmurlar sonucu kırsal alanları su basması, bazen de savaşlardan geçitlerin kapanmasıdır. Böyle zamanlarda, Mısır’a çok az miktarda altın gelir. Sorunsuz dönemlerde, hem Kahire hem de İskenderiye’ye, her biri kendi gücüne göre, kimi bir kilo, kimi de iki kilodan fazla altın taşıyan birçok Etiyopyalının geldiği görülür. Bu zavallı adamlar, yolculukları sırasında binbir güçlüklerle karşı karşıya kalırlar. Ve onların, bu işin sonuna varmaları bile bir mucizedir. Bazıları, Saba Krallığının ortaya çıktığı, bugün Saba Krallığı diye adlandırılan yerden gelirler. Daha uzaklardan gelenler de vardır. Bu kişiler bazen sadece sağlığa zararlı pis suları içerek, on beş gün yürümek zorundadırlar. Aynı duyguyu, Arabistan çöllerini geçerken ben de duydum. Bu zavallılar, eğer bir filin öldürüldüğü bir kutübenin önünden geçecek olurlarsa, bu raslantı onların yüzlerini güldürecek ender olaylardandır.

---

(1) Sou: Eski Fransız para sisteminde 1 Frank’ın yirmide birinin karşılığı olan tunç ya da bakır akçe.

Bunca zorluklardan sonra, onların kısa bir yaşam süresine sahip olmalarına şaşmamak gerekir. Yolculuklar sırasında vücutları yıpranmakta ve kırk yaşından fazla yaşayamamaktadırlar. Aynı durum, Mozambik ve Melinda kıyılarında, Portekizlilerle ticaret yapmaya gidenler için de geçerlidir. Yol üzerinde rastladıkları pis suları içme zorunluluğu, yirmi beş yaşından sonra vücutlarının bir yerinde su toplanmasına neden olur. Ve genel olarak Saba İmparatorluğundaki tüm halkın, sağ bacağı sola nazaran daha şişkindir ve çoğu da otuzbeşinden fazla yaşayamaz.

Etıyopyalıların Dürüstlüğü :

● Bu zavallı Etıyopyalıların ticaret alanında böylesine dürüst olabilmeleri inanılmaz bir olaydır. Güneydeki Hristiyanlar olsun, Mısır tarafındaki Müslüman kuzeyliler olsun, getirdikleri altının değerine karşılık ticari mallar alırlar. Eğer onlara yolculuğun sonunda ödemeleri şartıyla, hak ettiklerinden daha fazla mal verilecek olursa, tüccarlar onların bir tek sözlerine güvenip, rahat huzur içinde uyuyabilirler. Çünkü borçlu olan Etıyopyalılarından biri yolculuk sırasında ölecek bile olsa, işleri hakkında bilgi verdiği bir arkadaşı ya da akrabası, bir sonraki yolculukta ölenin ticari mal borcu karşılığı altın getirir. Ve şimdiye dek onlardan yakınıp, zarara girmiş olan bir tek tüccar bile görülmemiştir. Tek tehlike, düşmanlarıyla karşılaşmalarıdır. Böyle rastlantılarda, düşmanlarının onları öldürüp, hırsızlık yapmalarından korkulur. Bu tip olaylar daha çok güneyde izlenir, kuzeyde bu tür tehlikeler daha azdır.

● Türkiye’de geçen yabancı altın çeşitleri, Almanya, Hollanda, Macar ve Venedik dükalarıdır. Bunlar çok aranan paralardır. Doğu hikayelerimde anlatacağım gibi, bunlar Hindistan’a götürölüp, burada büyük bir ticaret kaynağı olurlar. Bir süredir Venedik dükaları, eski değerlerin-

den biraz düşmüştür ve Almanlarınkiler kadar değerli olmadıkları anlaşılmıştır.

● Saray anılarımda sık sık, para kesesinden sözedeceğim. Bir para kesesi beş yüz Ekü karşılığıdır ve Padişah bu para keselerini sıradan armağanlar olarak dağıtır. Fakat Padişahın, Sultan Kadınlara ve gözdelelerine sunduğu bir kese, on beş bin altın sikke ya da otuz bin Eküyü içerir. Bir *kese* (kizé) aynı zamanda, on beş bin dükalık bir torbadır.

● Osmanlı İmparatorluğunun tümünde, bakır para hiç görülmez. Sadece altın ve gümüş paralar geçerlidir. Bazen daha düşük ayarda gümüş para çeşitlerinin özellikle *Rupile*-rin (Roup) ortaya sürüldüğü bir gerçektir. Bunlar Polonya'da basılan çeyrek Riyallerdir. Paşalar da kendi eyaletleri içinde yahudilerin yardımıyla hileli sahte yabancı paralar bastırırlar.

● Türkiye'deki altın para çeşitlerinin yanında gümüş olanları da vardır. Bunlardan ülkenin içinde basılan Akçe ve Para, en ufak para birimleridir. Yabancı para olarak İspanyol Riyali, Hollanda ve Alman paraları görülür.

● *Akçe*, (Aspre) en ufak para çeşididir. Bir zamanlar Akçeler iyi bir gümüş para olarak sekiz mangır değerindeydi ve bir Ekü karşılığı da 80 akçeydi. Fakat uzak eyaletlerdeki Paşalar, yahudilerle birlikte bunların o kadar çok miktarda sahtesini yapmışlardır ki, şu sıralar bir Ekü karşılığında yüz yirmi akçeye kadar verilmektedir.

● *Para* (Parası) bir başka para çeşididir. Kahire'de basılır ve dört akçe eder.

● *Kuruş* (Groche) ise Ekü ya da İspanyol Riyalidir, diğer adıyla sekizlik para denir.

● *Kara Kuruş* (Kara-Groche) Alman parasıdır (1).

---

(1) Kara Kuruşun karşılığı Alman (Talârı) olarak geçiyor. Bkz. Ekrem Kolerkılıç, *Osmanlı İmparatorluğunda Para*, Ankara, 1958, s. 60.

● *Aslanlı* (Aselani), Aslan resimli Hollanda parasıdır. Bundan sonra, dört riyal, iki riyal, bir riyal gelir. Bir zamanlar bizim, beş «sous»luk paralarımız, Türkiye’de büyük bir ticaret kaynağını oluşturmıştu. Herkes olayı pek iyi bilmediğinden bunu açıklamanın, okurun hoşuna gideceğini sanıyorum.

Beş «Sous»luk Paraların Öyküsü :

Marsilya’lı bir tüccar, bazı ipekliler satın almak için İzmir’de çalıştırdığı aracısına, hiçbir ard düşüncesi olmadan, gümüş paraların yanısıra iki ya da üç yüz Ekü karşılığında beş «sous»luk paralardan yollar. Türkler bu küçük paraları öyle güzel bulur, öyle hoşlanırlar ki, bunların Riyallerin sekizliği olduğunu sanırlar ve bir Ekü karşılığında bunlardan sekiz tane almakla yetinirler. Durumu gören tüccarın aracısı Marsilya’ya yazıp, bu paralardan bir miktar daha yollamasını ister. Böylece bu işten büyük para kazanır. Eğer, bizim Fransızlarımız bu elverişli kazançla yetinmiş olsalardı, para, ticaretiyle yapılan aşırı hile’ler sonucu yürürlükten kalkmaz, onlara yararlı olurdu. Türkler bu paradan başkasıyla ticaret yapmak istemiyorlardı. Hatta orduların paralarını ödemek zamanı geldiğinde, askerleri hoşnut etmek için bu paralardan vermeleri gerekiyordu. Bir gün İran’dan Türkiye’ye gelirken, kendilerine *Tümenler* (Tems) —bu parayı orada böyle adlandırıyorlardı— vermemi isteyen kadınlar etrafını sardılar. Ve bu paradan başkasıyla artık yemek yemem bile olanaksızlaşmıştı.

● Demek ki, böylece bizim Fransız tüccarlarımız, önceleri, yüzde elli kazanıyorlardı. Türkiye’de bu paraların sekizine bir Ekü verirlerken, Fransa’da bir Ekü için bunlardan on iki tane vermek zorundaydılar. Fakat, İngiliz, Hollandalı ve İtalyanlar gibi diğer Avrupa devletlerinin halkları, Fransızların yaptığı bu güzel işleri kıskanıp, kazanç

yollarını kapamak istediler ve Sadrazama şikayetlerini bildirdiler. Bu durum üzerine Sadrazam, bir Ekü karşılığında bundan böyle bu paralardan on iki tane verileceğini ya da bunların geçersiz olacaklarını ve eğer gemilerde bulunursa, hepsinin tüccarların ellerinden alınacağını bildirdi. Fakat Fransızlar bu kadarla da kalmadılar. Sadrazamın durdurma emrine katlanmak gerektiğinden, yeni bir yol düşündüler ve içinde dört «sous»luk bile iyi gümüş olmayan bu paralardan bastırmaya niyetlendiler. Böylelikle de yüzde yirmi beş kazanç elde edeceklerini hesapladılar. Türklerin bu yeni hileyi anlamaları için de aradan bir hayli zaman geçti. Çünkü onlar için paranın güzel ve çok beyaz olması yeterliydi. Kadınlar ve alt sınıftan kızlar, bunları başlıklarında süs olarak kullanırlardı. Zenginlerin, altın paralar takması gibi, onlar da başlıklarının etrafına, alınlarına düşen ufak paraları takarlardı. Bizim tüccarlarımız sonuna kadar amaçlarında dayattıklarından, bu para'ların yasak olmadığı yeni devletler aramak zorunda kalmışlardır. Önce İtalya'dan geçip bir süre Monako'da, bir süre de Massa'da bulunduktan sonra, Dombes, Orange ve Avignon'a başvurdular. Fakat Türklerin kadın yüzü resmedilen paralardan daha çok hoşlandıklarını anlayan ve buradaki Prenslerin, ne bu kadar düşük ayarda para basmalarına ne de Dombes Prensesinin damgasını vurmalarına izin verdiklerini gören tüccarlar, gözlerini İmparatorluğun doğusundaki Cenevizlilerin toprakları içindeki bazı şatolara çevirdiler. Ve buradan da oldukça elverişli koşullar içinde, gönülleri arzu ettikleri kârları sağladılar. Orange'da bastırdıkları paralar çok arananlar arasındaydı. Çünkü bunun damgası çok güzel ve net olup, Türklerin son derece hoşuna giderdi. Fakat Avignon'dakilerde yüz çok iyi yapılmamıştı ve boyundan sarkan hac da Türklerin pek hoşuna gitmediğinden, bunlar pek başarılı olamamışlardı. Eğer bu ticarete

yüzde yirmi beş kârla yetinselerdi, bu iş daha uzun bir zamanlar sürebilir ve onlara büyük kazançlar sağlayabilirdi. Fakat gene aşırılığa kaçılmış ve sonunda da her parada, bir «sous»luk gümüş bile bulunamaz olmuştu. Bu paraları piyasaya daha iyi sürebilmek için, bizim Fransızlarımız bir Ekü karşılığında on sekiz, hatta yirmiye kadar vermeye başlamışlardı. Buna karşın İstanbul, Halep, İzmir'de ve diğer ticaret kentlerindeki büyük tüccarlar İmparatorluğun eyaletlerindeki küçük tüccarların kendilerine getirdikleri mal karşılığında, yaptıkları ödemelerde Ekü değeri olarak, onlara bunlardan on iki, on üç vererek büyük çıkarlar sağlamışlardır. Bu sahte paradan Türkiye dışında hiç bir yerde kullanılmamıştır. Ermenilerin de bu işle görevlendirilmesine gerek kalmamıştı, çünkü İran'a giren tüm para önce sınırlardaki darphaneye götürülür, burada eritilerek *Ab-basi* (Abassis) olarak basılırdı. Ve tüccara, incelenen paranın durumuna göre hesap verilirdi. Böylelikle de hile yapılmazdı. Aynı işlem «Büyük Moğol'un» (Hint-Türk) İmparatorluğunda da izlenilir. Bu İmparator, en ufak bir katışım olmaksızın en yüksek ayarda altın ve gümüş paraları bastırtan tek kişidir.

Tüccarların Kıskançlığı :

Cenevizli tüccarlar, bizimkilerin ticarette çok başarılı olduklarını görüp, başka para çeşitleriyle onları taklit etmeye niyetlenirler. Ve iki ya da üç yüz bin düka kadar bastırıp Türkiye'ye getirirler. Fakat, onlar umut ettikleri başarıyı elde edememişlerdir. Bunun nedeni de altının son derece hileli olması ve yaptıkları hilenin de anında an'aşılmış olmasıdır. Bu olaydan sonra Konsolos ve geminin kaptanı cezalandırılırken, bu işle ilgili olan diğer kişiler ellerinden geldiğince kurtulmaya çalışmışlardır.

Almanlar da bu ticaretten paylarını almak isterler ve

bir başka yol izleyerek, Tuna boyunca, onun denize döküldüğü yere kadar ilerleyip, Karadeniz'den İstanbul'un yolunu tutarlar. Ticari mallarının çoğunluğu, tüm Karadeniz'i çevreleyen halklara son derece ilginç olan, Nuremberg hırdavatlarından oluşuyordu. Bu mallarının yanı sıra, bir miktar Rupî ya da Polonya parası, Riyal çeyreği gibi gözüken paralardan getirirler. Eğer bunlar biraz daha az hileli olsalardı, tüccarlar için son derece elverişli paralar olacaktı. Fakat İtalyanların Almanların daha başarılı olmasından utanç duymamaları gerekir. Çünkü ne onlar ne de diğerleri Türkleri aldatmada pek fazla ustalık gösterememişlerdir. Hikayemi bitirmek için, yeniden bizim Fransızlara dönüyorum. Onlar da ticaretin coşkusu içinde, en güzel ticari malları almakla yetinmeyip, bunun yanı sıra bulabildikleri en iyi para çeşitlerini de satın alıp, sahte paralar yapmağa devam etmek üzere, bunları Fransa'ya götürmüşlerdir. Bu ticaret o derece hızlanmış ve muazzam İmparatorluğun tüm alanı içinde o derece yayılmış ki Gümrükçülerin kütüklerinde bu paranın sürümünün yüz seksen milyona çıktığı görülmüştür. Bu sayıya, gemi tayfaları ve diğer kişilerin gümrükçülerden saklayıp, bilgilerine sunmadıklarını katmıyoruz İmparatorluğa sadece iyi gümüş para getiren diğer Avrupalı tüccarlar, bu karışıklık karşısında isyan edip, Sadrazama bir ikinci kez, yakınmışlardır. En sonunda Türklerin gözü açılmış ve Sadrazam da bu tür işler devam edecek olursa, pek kısa bir zamanda tüm İmparatorluğun içinde, gümüş yerine sadece bakır para kalacağını anlamıştır. Ve bu beş «sous»luk paralardan daha fazla getirilmesini yasaklayıp, emre karşı gelenlerin ellerinden paraların zorla alınmasını ve büyük para cezalarına çarptırılmalarını emretmiştir. Sadrazamın yasağı, bu ufak paraların güzelliğiyle büyülenmiş Kandiye'deki askerlerin hiç hoşuna gitmemiştir. Onlara ne denirse denilsin, bu paralardan başkasıyla

kendilerine ödeme yapılmasını asla istemiyorlardı. Ve aralarında bazı isyancıların duruma kızmaya başlaması üzerine, İzmir ve diğer ticaret kentlerine, bu paradan bulabildiklerinin tümünü ortadan kaldırmaları için çarçabuk kadirgalar yollandı. Osmanlı İmparatorluğunun tüm eyaletlerine yayılan ve akıl almaz bir sayıya ulaşan bu sahte paralar en sonunda ortadan kaldırıldı ve bunlar kırmızı bir renge dönüşüp geçersiz oldular.

Hafifçe Cezalandırılan Bir Hile:

Bu sahte paranın değerden düşmesinin başlangıcında, haber henüz yabancı devletlere ulaşmadığı bir sırada, Boulin adında biri olağanüstü bir şekilde hileli olan ve sadece beyaz bir renk alabilmeleri için, gümüş kullanılan, beş «Sous»luk paralardan, yirmi beş bin Ekü karşılığı edinebilmek için, varını yoğunu verir. İzmir'de bulunduğum bir sırada Boulin buraya gelmişti. Burada, bu kötü malını piyasaya süremeyeceğini öğrendi. Herşeye karşın, gene çarçabuk İstanbul'a gidebilirse, bunu piyasaya sürebileceğini sandı. Hatta onu, değerden düşmesinden bu yana bu parayı alanların bulunduğu da inandırdılar. Tüm malını deniz yoluyla yollayıp, işi şansa bırakmamak için de dört ya da beş bin Eküyü karadan yolladı. Bu paralar Bursa yakınlarında çalındı. En büyük bölümü ise İstanbul'a bir Hollanda gemisiyle götürüldü. Bu kararı, sonradan son derece pişmanlık duymasına neden olmuştur. Bu paraları, vergilerini ödemek için Gümrüğe gönderdiğinde, Gümrük Dairesi Başkanı (Gümrük Emini) kendisine ait paraları geri alabilmesi için iki üç gün sonra gelmesini istemiş. Ve daha Boulin, oradan ayrılmadan, bütün paraları da erittirmiş. Ayırma yapılırken, bu bölümü oluşturan yirmi bin Ekü içinden, dörtte birinde gümüş bulunur. Ve tüccar gelip Gümrükçüyü bulduğunda, bir tarafta çok az bir gümüş, diğer

tarafıta bir dolu maden pıslığı görünce, çok sert bir şekilde cezalandırılacağına inanır. Fakat Türkler, sanıldıkları kadar sert değildırler. Boulin'e bunun hepsi iade edilir, hatta para cezasına bile çarptırılmaz. Sadece malını alıp gitmesini isterler.

Avrupalıların Ticaretiyle Türklerin Bozulan Eski Dürüstlüğü :

Çoğu kez, ticarette pek fazla dürüstlük aramayan ve de Doğululardan daha ince zevkli olan Avrupalıların, bilmedikleri ya da uygulamadıkları bir sürü hileyi Türklerle öğrettikleri gerçektir. Bu durum, özellikle de İspanya'dan kovulan Gırnatalıların Doğu'daki birçok eyalete yayılmasından sonra yoğunluk kazanmıştır. Bundan önce, Türklerin dürüstlüğünden emin olunabilirdi, fakat bugün onlarla iş yaparken artık dikkatli olmak gereklidir. Çünkü kötü örnekler zihinleri kolayca bozabilir. Ve bizler Etiyopya'nın bir ucundan Kahire'ye ticaret yapmaya gelen zavallı Etiyopyalıları örnek alırsak, hatta Hindistan'da puta tapanların bile hem kendi aralarında hem de yabancılarla tamamen içten bağlılıkla iş yaptıklarına bakacak olursak, Türklerin ticaret alanındaki eski dürüstlüklerine şaşmamamız gerekir.

I. SARAYIN ALANI VE DIŞ BÖLÜMLERİ

Türkiye ve İran'da Saray Adıyla Anılan Hükümdar Konutları

Ayrıntılarıyla anlatacağım Padişahın Sarayı (Topkapı Sarayı), Osmanlıların hükümdarlık sarayıdır. Türkiye ve İran'da tüm hükümdar konutları *Saray* (Serrai) adını alırlar. Bu sözcük farsca otel anlamına gelmektedir. Padişahın

İmparatorluk eyaletleri içinde en önemlileri Bursa ve Edirne'de olmak üzere birçok sarayı vardır. Bu saraylar Padişahın işlerinin büyüklüğüyle karşılaştırıldığında, son derece sıradan konutlardır. İstanbul'dan çıkmadan her biri ayrı güzellikler içeren üç ayrı saray görürüz. Eski Saray, daha önce hüküm sürmüş Sultanların maiyetindeki kadınların çekildiği yerdir. Kadınlar bu saraydan ancak evlenmek için çıkabilirler. Padişah buraya çok ender olarak, üzgün olduğu ve yalnız kalmak istediği zamanlarda gelir. İkinci Sultan Süleyman'ın damadı ve gözdesi İbrahim Paşanın inşa ettirdiği At Meydanı Sarayı (İbrahim Paşa Sarayı), günümüzde halk bayramları, oyunlar, güreşler ve özellikle de Osmanlı şehzadelerinin görkemli törenlerle kutlanan sünnet düğünleri için bir anfiteatr yerini tutmaktadır. Öyküsünü anlattığım üçüncü saray ise Büyük Saraydır (Topkapı Sarayı). Adından da anlaşıldığı gibi, onu diğerlerinden ayırmak için bu büyük sözcüğü tek başına yeterlidir. Önemli bir özellik göstermediklerinden, binaların yapısı üzerinde fazla durmayacağım. Daha çok sarayın dairelerinde geçen özel olaylardan söz edeceğim.

Topkapı Sarayının Sahip Olduğu Çok Güzel Konum :

Topkapı Sarayı, İstanbul'un tüm güzellik ve zenginliğinin kaynağı, Ege'yi Karadeniz'e bağlayan Trakya Boğazının önünde, Eski Bizans'ın inşa edilmiş olduğu uca kadar gelip dayanan, geniş duvarlarla çevrili bir alan içinde yer alır. Çeşitli rüzgarlara açık olan büyük İstanbul kenti her iki denizden sürekli esintiler sağlarken, iki denizin bağlantısındaki boğazda bulunan saray, bu koşullardan öncelikle yararlanır.

Alanı, Biçimi ve Dış Bölümleri (Birun):

Duvarlarla çevrili, üçgen biçimindeki alanın kara tara-

fı kente bitişik, diğer iki yanı ise bir nehrin (1) döküldüğü iki deniz yönündedir. Eşit olmayan bu üçgen sekiz parçaya bölündüğünde, kara tarafında üç, deniz tarafında ise beş parça kaldığı görülür. Hemen hemen üç İtalyan mili ya da bizim bir fersahımız kadar olan saray, yüksek sağlam kale duvarlarıyla çevrilmiştir. Deniz tarafındaki duvarlarda uzak aralıklarla kare kuleler, şehir tarafındakilerde ise sarayın Ayasofya'ya bakan büyük kapısından (Bab-ı Hümayun) Galata'ya doğru denize dek uzanan yakın aralıklarla yuvarlak kuleler vardır. Saraya denizden ve karadan girişleri önlemek için Acemioğlanlar bu kulelerde geceleri nöbet tutarlar. Gerektiğinde saray boyunca hemen hemen on metre genişliğindeki alanda hep dolu olarak bulundurulanan topları ateşleyebilirler.

● Galata'ya giderken sarayın büyük kapısına (Bab-ı Hümayun) yüz adım kadar uzakta olan kulelerden birinin üstünde, Padişahın hiç kimseye gözükmekten gelen geçeni seyretmesi ve vakit geçirmesi için bir yer inşa edilmiştir (Alay Köşkü). Daha aşağıda, deniz kıyısında Padişahın arzu ettiğinde bindiği «Saltanat kayıkları»nın bulunduğu bir tabii limanı andıran, büyük bir kayıkhaneye vardır. Bunun yakınında duvarlarla çevrili bir alanın içinde «Saltanat Kayıklarını» çeken Bostancıların konutları vardır. Daha ilerde ise Üsküdar'a bakan Sarayburnu'na doğru, Sarayın ve Padişaha ilişkin tüm bahçelerin kâhyası olan Bostancıbaşının bölümü bulunur.

Düzensiz Topçu Birlikleri, Bilgisiz Topçu Erleri :

Daha önce sözünü ettiğim, Saray duvarları boyunca yer alan rıhtıma çeşitli büyüklükte kırk ya da elli parça top yerleştirilmiştir. Bunların arasında bir insanın girebileceği

---

(1) Nehir diye Halliç'in belirtilmek istendiğini sanıyoruz.

çapta olanları bile vardır. Tam karşıda, boğazın ortasında bir kayanın üstüne inşa edilmiş, Türklerin *Kız Kulesi* ya da Bakireler Kulesi (Quizler Houlesi) adını verdikleri ve Bostancılar tarafından korunan bir kule yer alır. Su düzeyindeki topları ile boğazı buradan Sarayburnuna göre daha iyi savunurlar. Ancak bu topların çoğunun top kundağı olmayıp, kullanılacak durumda değildirler. Ayrıca iyi topçular da yoktur. Zaten topçu birlikleri işlerini iyi bilen kişilerden oluşmuş olsalardı, Akdeniz ve Karadeniz'den gelenleri daha sıkı bir biçimde kontrol altına alabilirlerdi.

Saraydan çıkışta, bu topların yerleştirildiği yerin çok yakınında bulunan bir çeşme, yakınlara demirleyen gemilere büyük ölçüde su sağlar. Çevreye işi olmayan kişilerin gelmesi yasaklanmış olup, bu çeşmenin yakınında Padişahın donanmasının denize açılmasını ve dönüşünü seyre geldiği veya balık avı ya da gezinti dönüşünde dinlendiği çok güzel bir salon (Yalı Köşkü) bulunur.

Baskıların Sıkıcı Duruma Soktuğu Hoş Yaşantı :

Dış bölümlerden fazlasıyla söz ettikten sonra, sıra içeriye dönüp Saray daireleri içindeki yaşantıyı anlatmaya geldi. Yapısal özellik göstermediklerinden binaların biçimlerine fazla değinmeyeceğim. Binalar belirttiğim gibi pek önemli bir özellik taşımamaktadır. Buna karşın pek çok kişi, benim de tanık olduğum gibi, sadece düşlerinin ürünü olarak bu binalarla ilgili çok güzel söylentiler uydurmaktadırlar. Sarayı çeşitli gezilerde bir yabancıнын görebildiğince gördüm. İlk iki avluyu, Divan ve Arz Odalarını gözüme pek büyük güzellikler çarpmadan iyicene inceledim. Tüm dairelerde mermer ve porfir kullanılmış olmakla birlikte, tümü düzensiz ve çok karışık bir durumdadır. Odaların çoğu çok az ışık almakta olup, süs ögesi olarak ise sadece yerleri kaplayan değerli halılar, gümüş altın sırmalı, bazıları da inci işlemeli dört köşe yastıklar göze çarpmakta-

dır. Ancak genel olarak ele alacak olursak, sarayı çevreleyen duvarlar ve kuleler onun bir hükümdar sarayından çok hapishaneyi andırmasına yol açar. Dairelerde ise bizim Fransız, İtalyan saraylarımızın güleç havası ve zenginliği hiç görülmez ve meraklı bir bakışı uzun süre kendilerine çekecek özelliklerden yoksundurlar. Sarayda konaklamayı hoş duruma getiren tek şey sarayın konumudur. Gerçekten daha güzeli düşünemez. Doğan güneşe karşı, yüksekte, Ayasofya'dan Boğaza inen tepenin eğiminde yer alır. Binalar en yüksek bölümde bulunup, bahçelerle Sarayburnunda birleşen iki denize bakarlar. Padişah buradan hem Avrupa hem de Asya'yı görebilir. Ancak bir hapishane asla güzel olamaz ve bir sarayda sürekli olarak koyu bir disiplin altında yaşamaktansa, bir kulübede özgür yaşamayı tercih etmeyecek kimse yoktur.

II. SARAYIN İLK AVLUSU VE ÖZELLİKLE HASTANE BÖLÜMÜ

Saraya girişi sağlayan, deniz ve kara tarafındaki birçok kapı içinde, en önemlisi Ayasofya'ya bakanıdır. Bu kapının (Bâb-ı Hümayûn) her an açık olmasına karşın, öbürleri Padişahın isteğine göre açılıp kapanır. Bu, pek güzelliği olmayan büyük bir kapıdır ve üstünde sadece yaprak süslemeler, arabesklerle altın yaldız boyalı harfler görülür. Bu kapı, silahları arkebüz, ok ve pala olan elli kapıcı tarafından korunmaktadır. Ve buradan sarayın dört yüz adım uzunluğunda, yüz adım genişliğindeki kaldırımsız ilk avlusuna geçilir.

Saray Hastanesinin Kuralları :

İlk avlunun sağında, sarayın hastanesi görünür. Burası, birçok odadan oluşan büyük bir konut kompleksidir.

Kapıda nöbet tutan bir hadımağası vardır. Onun emrinde de hastalara hizmet eden birçok görevli bulunur. Bu kişiler burada yaptıkları işlere göre çeşitli koğuşlara dağılmışlardır. İlk iki doktor, *Hekimbaşı* (Hequinz-bachi) ve *Cerrahbaşı* (Geirah-bachi), her gün belirli saatlerde hastaları yoklamaya çıkarlar. Burada, uygulanan düzenden daha iyisi düşünülemez. Bazen, Padişah da hastaların durumuyla ilgili bilgi almak ve her gün doktorların hastaları görmeye gelip gelmediklerini ve herkesin görevini doğru dürüst yapıp yapmadığını denetlemek için hastaneye gelir. Hastanè her zaman tıka basa doludur ve hiç bir zaman boş yer bulunmaz. Daha bir hasta iyileşip buradan çıkmadan, bir başkası içeri girer. Sadece hastalara ait olduğu halde, hiç bir rahatsızlığı olmayan birçok kişi de en ufak bir şeyi bahane ederek gelmeye çalışır. Burada hastalar on, on iki gün kalırlar. Ve sabahdan akşama dek süren, sesli ve çalgılı kötü bir müzikle kendi arzularınca, istedikleri kadar oyalanabilirler. Fakat bu kişileri, hastaneye çeken şey müzik değil, buradaki şarap içme iznidir. Türklerin batıl inançlarından dolayı herkese açıklamaya çekindikleri ve saklamaya çalıştıkları bu iznin kullanılması binbir güçlük içerir. Kapıda nöbet tutan hadımağasının gözleri önünde, içeri şarap sokmak yasaktır. Eğer bir kişi yakalanacak olursa, üç yüz sopa yemekten ve üç yüz akçe para cezası ödemekten yakasını kurtaramaz. Fakat yakalanmadan şarabı içeriye sokma becerisini gösterebilirse, artık içerde hiç bir tehlike söz konusu değildir. Hatta, şarabı hiç ceza görmeden Padişahın karşısında bile içebilir.

Hastaneye Şarap Sokma Güçlükleri :

Buraya şarap sokmak için daha başka ve daha kolay yollar bulunmamış olsaydı, bu şekilde içeri sokulan şarap, kuşkusuz bu kadar çok insana yetmezdi. Hastane, bahçe

lerden bir köşeye bakmakta ve oradan da oldukça basit ve pek yüksek olmayan bir duvarla ayrılmaktadır. Şarabın pahalı olduğunu ve sarayda yaşayanların paralarını neye harcayacaklarını bilemediklerini gören Bostancılar, geceleri bu duvarın üstünden ip'lerle, teke derisinden şarap dolu tulumlar indirirler. Bunların içinde, hemen hemen kırk ya da eli Paris «Pinte»i (1) bulunur. Hastanedeki ayrıcalıklı kişiler gelip bu tulumları alırlar. Böylece büyük miktarda şarap içeri sokulur. Ancak her gece devriyeye çıkan Bostancıbaşı tarafından yakalanmak tehlikesini de unutmamalıdır.

Hasta Olmamalarına Karşın, Buraya Girenlerin Becerisi :

Bu sahte hastaları, hastanede birçok gün geçirmek için çeşitli bahaneler bulmaya iten, sadece şarap içme arzusu değildir. Onlar, Doğa'ya aykırı olup, kendilerine olağanmış gibi gözüken bir takım kötü tutkularını doyurmak için akla gelen her çeşit yola başvurulur. İçoğlanların, gece gündüz aydınlık olan odalarında ve acımasız sert görevliler tarafından sürekli izlenirken, bu amaçlarını gerçekleştirme'eri olanaksızdır. Padişah da adı dehşet veren bu aynı tutkuya konu olmasına karşın, bu davranışını izlemek isteyenlere ağır işkence cezaları verdirtir. Kendisi kötüye gidebildiği kadar gider ama örneğin onlara bu alanda yetki vermesini hoş görmez. Bu nedenle de bunun önüne geçebilmek için, gözlerini bir an bile kırpmayan hadımağalarını görevlendirir. Fakat alınan tüm önlemler hastanede çoğu kez geçerli değildir. Çünkü burada görevli olan hadımağaları, armağanlarla, ziyafetlerle kandırılır, şarap ya da başka bir içkiyle sarhoş edilir. Daha sonra da İstanbul kentinde çok kalabalık sayıda bulunan genç oğlanlar hastaneye sokulur. Hadımağalarını daha iyi kandırabilmek için

---

(1) Pinte: Eski bir sıvı ölçüşü birimi (0,93 litre).

bu oğlanlara *Helvacıların* (Halvagıs) giysisi giydirilir. Bu şekilde içeri girebilmeleri daha kolaydır. Çünkü Helvacılar saraydaki görevlilerin hizmetindeki kişilerdir ve onların kentteki işlerini görürler. Sayıları altı yüz kadar olan Helvacıların içinden, on üç, on dört yıl hizmet etmiş olanlar, yiyecek, giyecek edinmenin dışında hiç bir olanağa sahip değillerdir. Aylıkları iki akçeyle başlar, zamanla da en fazla yedi buçuk akçeye yükselir. Fakat onların maaş'arı dışında başka kazançları vardır ve kendilerine verilen çeşitli işlerden en iyi biçimde yararlanmasını pek iyi bilirler. Saraya girip çıkma özgürlüğü sadece bu Helvacılara verildiğinden, saraydakilere kentten aldıkları her şeyi iki katıymış gibi gösterirler. Fakat en büyük kazancı da saraydaki efendilerinin ihtiraslarını doyurmak için genç oğlan getirerek yaptıkları bu rezil ticarettten elde ederler. Helvacılar başlarına bir kelle şeker gibi uzayan, beyaz sivri bir külah takarlar. Ve kentteki genç oğlanlara, kendi başlık ve giysilerini giydirip, kolayca onları hastaneye sokarlar.

Bu Davranışı Durdurmak İçin Yapılan

Sonuçsuz Çabalar :

Hastalar Ağası, ya da Hastane Bölümünün başkanı, her zaman beş, altı hadımağasıyla birlikte kapıda durur ve her giren çıkanı denetler. Ne var ki, yüzlerce gözü bile olsa Helvacılar kalabalığı içinde bu genç oğlanları ayırdetmesi olanaksızdır. Helvacılar sık sık değiştirilir. Aralarından bazıları yenileri olur, yaşlananları başka görevlere geçer, yerlerine ise yenileri alınır. Eğer hadımağası bir şeyler sezip, gürültü koparmaya kalkarsa, bir ceketlik ipekli kumaşla ya da başka armağanlarla susturulur. Böylelikle o da büyük kârlar elde eder.

Tüm Doğu'daki Tiksinç Kötü Alışkanlık :

Bu kaba tutku Türklerde ve genel olarak tüm Doğu'da

o derece yaygındır ki, ne yapılırsa yapılsın, bunun önüne geçmek çok güçtür. Benim zamanımda, bu kötü amaçlarını Sarayda gerçekleştirme fırsatını bulamayan iki İçoğ'an, ihtiraslarını camide doyurma yolunu bularak, çok daha büyük suç işlemişlerdir. Namaz bitince, herkes camiden çıkıp gitmiş, kapıları kapayan kişi ise, çok iyi bir yere saklandıklarından onları görememiş. O da kapıdan çıktıktan sonra, İçoğlanlar, düşüncesi bile dehşet veren bu eyleme kendilerini kaptırmışlardır.

Sarayın Odunlukları. Bu İşte Görevli Olanların Elde Ettikleri Büyük Kazançlar :

Bu ilk avlunun solunda, hastanenin karşısında, büyük bir konut görülür. Burası saraydaki en aşağı sayılan işleri gören Acemioğlanların binasıdır. Bu binanın içindeki büyük avlunun etrafına ve ortasına her yıl yenilenen odun yığınları dizilmiştir. Buraya her bir arabayı ancak iki öküzün çekebileceği, fazlasıyla yüklü kırk bin araba dolusu odun girer. Bu odunların bir bölümü Karadeniz, bir bölümü de Akdeniz'den gelir. Her yıl, özellikle Padışahın kışı sarayda geçirmedeği dönemlerde, bu odunlardan büyük bir bölümü artar. İşte bu miktar Acemioğlan Şeflerine kazanç sağlar. Odunlar daha limanda boşaltılırken büyük bir beceriyle onlar bu işe bir çözüm bulurlar. Odunluklarda artan bölümü az çok hesaplarlar ve kentteki belli evlere bu odunları yollarlar. Bu işlemi öylesine planlı bir şekilde düzenlerler ki, kimsenin dikkatini üzerlerine çekmezler. Böylece yolunu değiştirdikleri odunlar karşılığında onlara para ödenir ve elde ettikleri kazanç ise bu tip insanlar için hiç de az değildir.

Cirit Oyunu :

Hastanenin biraz aşağısında (çünkü saray ulaştığı burna kadar eşek sırtı kemer gibi, her iki taraftan da inişlidir)

Bahekapısı (Bagge-Karpoussi) adı verilen bahçelerin büyük kapısı görülür. Eğimli bir arazide bulunan ve bir tepe  st ndeymi  izlenimi veren bu kapıdan, her zaman temiz tutulan çok güzel bir alana girilir. Genellikle, Cuma günleri, camiden çıktıktan sonra devlet büyükleri buraya gelirler ve *Cirit* (Girit) oynarlar. Böyle günlerde avluda hemen hemen bin be  yüz kişi toplanır. Oyunun  efi olan Cirit Beyin ağırmaı hiç kimsenin alana girmesine izin verilmez.

Sultanın Cömertliği :

Genellikle acıklı bir şekilde sona eren bu oyunları seyreden Sultan hoşnut kalırsa ve özellikle sakatlanan olmuşsa, her bir oyuncuya daha önce belirttiğim gibi, içinde be  yüz Ek  bulunan bir para kesesi verir. Bağışlar, Padişahın o günkü havasına göre değişir. Bazen az, bazen daha çoktur, hatta on keseye kadar çıktığı da görülmüştür. Yammnda, genellikle on beş, yirmi bin altın, gümüş Riyal taşıyan Padişahın veznedarı, Padişahın arzu ve emirlerini her an yerine getirebilmek için hazır bekler.

Devlet Büyüklerinin Yapmacık Alçak Gönüllülüğü :

Oyunda başarılı olanlara Padişahın bağı ta bulunmaya ba ladığı sırada gelişen bir olay anlamlıdır.  b rleri gibi cirit oyununa katılan devlet büyükleri, yavaşça geri çekilip, yerlerini kendilerinden daha çok gereksinmeleri olan daha önemsiz kişilere bırakırlar. Bu, ya cömertlikten ya da yapmacık bir alçak gönüllülükten ileri gelir. Padişah gittikten sonra oyunu bilenler avluda kalır.  sterlerse bütün günü cirit oynayarak geçirebilirler. Ancak, artık ne kadar iyi oynarlarsa oynasınlar, ne kadar sakatlanırsa sakatlansınlar, hiç kimseden hediye bekleyemezler. Artık, onların cesaretlerine seyirci olan ne Padişah kalmıştır, ne de bağışları dağıtacak veznedar. Alanda kalanlar en iyi vuru u yapacak kişi üzerine kendi aralarında iddialara

girerler. En iyi vuruş, başı hedefler. Her zaman birçok göz çıkar, birçok yanak parçalanır ve eğlence çoğu kez birçoğu için kötü bir biçimde sonuçlanır.

Bu ilk Avludaki en ilginç olayları sıraladıktan sonra, ikincisine geçip, buradaki dairelerde geçen önemli olaylara bir göz atalım.

III. HAS AHIRLAR, MUTFAKLAR VE KUBBEALTI'NIN YER ALDIĞI İKİNCİ AVLU

Geniş Kare Avlu ve Burayı Güzelleştiren Öğeler:

Paşalar ve devlet büyüklerinin atlarıyla gelip daha ileriye geçmek için atlarını bırakmak zorunda oldukları, ilk avludan ikincisine gene elli kapıcının koruduğu bir kapıdan (Babüsselâm) geçerek girilebilir. Bu ikinci avlu (Alay alanı) ayrıldığıımız ilkinke göre, daha güzel ve daha hoş görünümliüdür. Ve hemen hemen üç yüz adımlık olup, kare biçimindedir. Burada yollar kaldırımlanmış, geri kalan bölüm üstü kapalı avlu şeklinde bırakılıp, serviler, çeşmelerle çevrilmiştir. Çimenlerin çiğnenmesini önlemek için ise parmaklıklar yerleştirilmiştir. Avludaki kapının üstünde, büyük altın karakterlerle: «La İlähe illallah Muhammed-en Resûlullah», yani Allahtan başka Allah yoktur ve Muhammed onun elçisidir, anlamını taşıyan sözler yazılıdır. *Resul*, (Resoul) elçi demektir ve Türklerin Peygamberlerine verdikleri en güzel ünvandır.

İyi Bir Düzen İçindeki Yeniçeriler :

Avlunun iki yanını mermer sütunların taşıdığı oldukça güzel revaklar çevirmiştir. Bazı Elçi kabul günlerinde, revakların dört bir yanına, çok güzel bir düzen içinde dizilen

yeniçeri ordusu sıralanır. Yeniçeriler böyle günlerde Padişahın kândilerine buyurduğu gibi son derece çevik bir görünüm içinde ve iyi bir şekilde silahlarla donatılmış olarak burada beklerler.

Divan günleri yeniçerilerin dizildikleri koridorların sağında, sarayın mutfak ve kilerleri bulunur. Bunların her birinin, kendi bünyesi içinde, özel görevlileri vardır. Eskiçen görevli sayısı dokuzken, bugün bu sayı yediye indirilmiştir. Her mutfağın kendi şefi vardır ve bir de hepsinin rütbe olarak üstünde, dört yüz aşçıyı yöneten *Aşçıbaşı* (Akegi-bachi) diye adlandırdıkları bir büyük şef bulunur.

Mutfakların Sayısı :

Bu mutfakların ilki, Padişaha ait olanıdır ve *Has Mutfak* (Hasmoutbak) adını taşır. İkincisi, Sultan Kadınlar yani Padişahın annesi, karısı, İmparatorluğa bir veliaht verme şansına erişmiş, kısaca en sevilen, el üstünde tutulan Sultan Kadınlarla, Sultanın kızları, kızkardeşleri için olanıdır, bu da *Valide Sultan Mutfağı* (Valede-Sultanum Moutbakı), adıyla anılır. Üçüncüsü *Kızlar Ağası Mutfağı* (Kızlar-Ağasi-num-Moutbaki) diye adlandırılanı, Haremin Kâhyasına ve onun emrindeki kara hadımağalarına ait olanıdır. Dördüncüsü Sarayın Büyük Efendisi, *Kapı Ağası* içindir. Bu kişi, görevi nedeniyle Padişahın yanına en fazla yaklaşabilenlerden biridir ve saraya girip çıkan herşeyle ilgilidir. Bu aynı mutfak Divan görevlilerine de ayrılmıştır. Beşincisi, *Hazinedarbaşı* ve emrindekiler altıncısı *Kilercibaşı* ve emrindekiler, yedincisi *Saray Ağası* ve emrindekiler içindir. Bahçelerde çalışan *Bostancılar* ise bu iş için aralarından bazılarını görevlendirip, kendi yemeklerini kendileri pişirirler. Bostancılar arasında, Sultanın hizmetinde çalıştırılanlar da bulunur.

Sarayda Her Zaman Pişirilen Et Çeşitleri :

Saray mutfaklarına hiç sığır eti girmez ama buna karşın her gün sarayın içindekiler ve dışındakiler için sayısı beş yüze yakın koyun tüketilir. Bunların yanısıra, kuzu ve oğlak da pişirilir. Büyük bir bölümü, çok iyi cins koyun yetiştirilen, İran sınırı yörelerinden getirtilir. Bunlarla orantılı olarak tavuk, piliç ve mevsimlere göre değişen güvercin (1) tüketiminin de ne olabileceğini kendimiz çıkarabiliriz. Bu belirtilenlerin dışında, Türkiye ve tüm Doğu'da en iyi yemek olarak geçen *Pilavın* (Pilau) yapılması için gereken, pirinç ve tereyağ da en çok tüketilenler arasında yer alır. En azla yetinmesini bilen bu uluslar çok az yahni ararlar, zaten onlarda sözünü ettiğimden başkası bulunmaz. Ayrıca pilavı pek fazla küçümseyemeyiz, bu nedenle bunun hazırlanışını öğrenmek belki bizim Fransızlarımızın pek fazla canını sıkmayacaktır.

Pilavı Hazırlama Biçimi :

Burada, Türkler ve genel olarak Doğuluların pilavı hazırlama biçimini anlatacağım. Önce, kişilerin niteliğine ve gereken miktara göre, ya koyun eti ya tavuk ya da güvercin alınır. Bunlar bir tencerede kaynatılır. Kısa bir süre pişirilir ve sonradan etle et suyu bir başka kaba boşaltılır. Etin kaynatıldığı tencere yıkanır ve içine tereyağ konup yeniden ateşe oturtulur. Bu yağ, iyice kızgın duruma gelene kadar ateşte erimeye bırakılır. Sonra, daha önce yarı pişmiş olan et parçalara ayrılır, tavuklar dörde, güvercinler ise ikiye bölünür ve bu kızgın yağın içine atılır. Bunlar kızartılmaya başlanır ve kırmızımsı bir renk alırlar. Bu

---

(1) Metinde küçük güvercin olarak geçiyor. Osmanlılarda güvercin eti yenilmediğinden, yazarın keklük ya da buldircından söz etmek istediğini sanıyoruz.

sırada, iyice yıkanmış pirinç etin üstüne konur. Pirinç miktarı göz kararına göre hesaplanır. Kabin içindeki et suyu ise kaşıkla, tenceredeki pirincin üstüne dökülür. Bu et suyunun yeterli olması için pirinç seviyesini tam bir parmak geçmesi lazımdır. Tencerenin kapağı kapatılır ve yüksek ateşte pişmeye bırakılır. Arada bir yumuşayıp yumuşamadıklarına bakmak için birkaç pirinç tanesi çıkarılır ve bir miktar et suyu eklenip, eklenmemesi gerektiği de böylelikle anlaşılır. Çünkü pirincin tam pişmesi ve yemeğe lezzet versin diye kattıkları karabiber taneleri gibi pirinç tanelerinin de bir bütün halinde kalması, çatlamaması gereklidir. İşte bu duruma geldiği anda, tencerenin ağzı, beş altı kat edilen bir bezle örtülür ve bunun üstüne gene tencerenin kapağı oturtulur. Bir süre sonra gene başka bir yerde yağ eritilir ve iyicene kızılaştırılır. Ve bu yağ kaşığın sapıyla pirincin arasında açılan deliklerin içine akıtılır. Tencerenin üstü yeniden tamamen örtülür ve servis yapılana dek hafif ateşte pişmeye bırakılır. Bu biçimde pişirilen pirinç çok büyük tabaklara konulur, üstüne de etler çok güzel bir düzenle dizilir. Pirinç bazen, doğal rengiyle beyaz olarak bırakılır, bazen safran katılıp, sarı bir renk alır. Ya da nar suyu katılarak açık pembe bir renk alması sağlanır. Pilavı pişirirlerken kullandıkları etin gerekenden çok fazla yağlı olmasına karşın, onlar bu yemeğin tam kıvamında olması için üç kilo pirince, bir buçuk kilo yağ koyarlar. Bu nedenle pilav son derece yağlı olur ve bunu yemeye alışık olmayanlara rahatsızlık verir. Öyle ki bu kişiler sade suya, tuz atarak pişirileni yağlısına tercih ederler. Bu türden iki, üç çeşit yemek, devlet büyüklerinin mutfağında görülür. Çoğunun sofrası genellikle herkese açıktır, fakat sofralarındaki pilav, et yerine üç parmak kalınlığında iyi cins otlarla yapılmış bir büyük omletle ya da temiz bir şekilde dizilen bazı haşlanmış yumurtalarla kaplanmıştır.

Böyle hazırlanan pilav rahatsızlık vermez. Zaten çok fazla yağlı olan öbürü, şarap içenlere özgü değildir ve çok sık yeme isteği uyandırmaz.

Doğu'daki Özel Et Kızartma Biçimleri :

Tüm bunlardan sözettiğime göre, Türklerin mutfağını tam olarak belirtmek için, etleri kızartma biçimlerini de açıkıamam gerekecektir. Koyun, kuzu gibi büyük hayvanlar, topraktan yapılmış fırınlarda, bütün olarak kızartılır. Bu hayvanları oraya kafalarından asarlar ve buradan iyice kızarmış olarak iştah açıcı bir görünüm içinde çıkarırlar. Genellikle, fırının dibine, içinde su ve pirinç olan geniş bir kap yerleştirilir. Bu kaba hayvanın yağı akar. Bir kuyruk bazen yedi buçuk, on kilo gelir ve nerdeyse sadece yağla doludur. Bu biçimde kızartılan kuzuları pirincin üstüne yerleştirerek masaya getirirler. Çok görkemli masalarda büyük bir tepsiye iki tane kuzu konulur. Türklerin mutfağında, sadece bazı kümes hayvanlarının dışında hiç şişe takmadan söz edilmez. Bunları da o kadar kötü bir biçimde şişe takarlar ki bunu masaya getirdiklerinde formu tamamen bozulur, hatta hayvanın başını, ayaklarından ayırmak bile oldukça güçtür. Bu arada hem pilav hem de et yemeklerinin sadece akşamları saat beşe doğru yenildiğini belirtmemiz gereklidir. Buna karşın, sabahları, devlet büyükleri sadece sebze, meyve ve reçel yerler. Daha alt halk tabakası ise süttten yapılmış şeylerle, mevsimine göre kavun ya da salatalıklarla yetinmek zorundadır. Denizleri, nehirleri, balıkla dolu olmasına karşın, Türkler pek fazla balık sevmeyizler ve çok da ender balık yerler.

Türklerin İğrendikleri Tavşan :

Türklerin evlerine çok az miktarda av eti girer. Av hayvanları içinde en çok tavşandan iğrenirler. Bu aynı tik-

sinmeyi Ermenilerde de gördüm. Buna neden tavşanın dişisinin aynen kadındaki gibi aybaşı olduğunu sanmalarıdır. Açıklamalarımın anlaşıldığı gibi, Türklerin mutfakları pek zarif değildir, hatta bizim birçok Fransızımız için yedikleri hiç de güzel yemekler değildir. Fakat buna karşın mutfakları son derece temizdir, bundan daha güzel ve parlak mutfak takımları düşünülemez ve malzemelerde olsun kap kacakta olsun, bundan fazla temizlik olamaz.

Reçel Yapılan Yerler :

Reçellerin yapıldığı bölümler, altı ya da yedi tanedir ve buralarda sarayın tüm dairelerini ve görevlilerini düzenleyen «Muhteşem Sultan Süleyman» tarafından yerleştirilen dört yüz Helvacı çalışır. Bu bölümler mutfakların üstünde yer alırlar. Bu yedi bölümde hiç durmadan çalışılıp, çeşitli reçeller, şuruplar ve *turşular* (turchi) yapılır. Turşular, sirkenin içine tuzla birlikte adaçayı, mercanköşk, biberiye gibi ağır kokulu otlarla atılıp, konserve yapılan meyvelerdir.

Şerbetin Çeşitleri :

Bu aynı bölümde *şerbet* (sorbet) diye adlandırılan, Türklerin olağan içeceği de yapılır. Bunun, çeşitli hazırlama biçimleri vardır. Türkiye'de en çok rastlanılanı, bizim limonatamıza benzeyenidir. Fakat bunun içine daha az su koyarlar ve hemen hemen hepsi amber, misket üzümü ve şekerle limon suyundan oluşur. Türklerin çok beğendikleri bir başka şerbet daha vardır. Bunu nehirlerde, göllerde ve tışen ve *Nilüfer* (Nüloufer) denilen atnalı biçimindeki sarı çiçekli bir bitkinin çiçeğinden alınan suyla yaparlar. Fakat Padişahın, Paşaların ve devlet büyüklerinin sık sık içtikleri şerbet, menekşe ve şekerle yapılandır, buna çok az da limon suyu katarlar. Bir de içi ısıtan ve çok kuvvetli uyuşturuculardan elde ettikleri *Macun* (Magion) adını verdikleri, bir başka çeşit görülür. Padişah için bu tipten kuv-

vet veren özel bir macun hazırlanır ve Padişah Sultan Kadınları görmeye gideceği zamanlar bundan bir miktar alır. Saraydaki önemli kişiler, Helvacıbaşıya başvurup bu aynı macundan kendilerine de yapmasını isterler. Helvacıbaşı buna karşılık bu kişilerden çok iyi para aldığından, onları hiçbir zaman reddetmez. Bu içkilerin soğuması için, kar, buz hiç eksik edilmez. Türkler, içeceklerinde et yemeklerinden çok daha fazla incelik ararlar.

Sarayın Su Sarnıçları :

Bu dairelerin ön, on iki adım ilerisinde, sarayın bütün sularını dağıtan su sarnıcı vardır. Ve bu su her bölümdaki gerekli olan yerlere paylaştırılarak dağıtılır. Bir *Baltacı* (Baltgayy) kendisine emredildiği gibi su verebilmek için bütün gün orada hazır bulunur. Ve Padişah bir bölümden bir diğerine geçtiği anda, Baltacıya verilen işaretle o bölümdenkinin çeşmesi anında dolar.

Küçük Ahır (Has Ahır) :

Aynı avluda, solda ve mutfakların karşı tarafında, Padişahın küçük ahır (Has Ahır) bulunur. Burada Padişahın gözdeleriyle birlikte yaptığı eğitimlerde kullandığı, yirmi beş ya da otuz tane seçkin at vardır. Üstteki büyük odalarda eyerler, at örtüleri, gemler, yularlar ve değerli taşlarla donatılmış değer biçilemeyen üzengiler görülür. Bunların arasında bir milyon lira eden koşum takımı bile bulunur. Büyük ahırlar da çok bakımlıdır ve sarayın deniz tarafındaki duvarları boyunca yer alır. Bu ahırlar Padişahın savaşta ya da bazı törenlerde, yabancılara sarayın görkemli yönünü göstermek için kullandığı değerli atlarla doludur.

IV. KUBBEALTI VE PADİŞAHIN UYGULADIĞI GERÇEK ADALET

Pek Fazla Gösterişli Olmayan Kubbealtı:

● İkinci avlunun içinde bulunan Kubbealtı (1), Has ahır soldan izleyerek, Padişahın dairesine doğru uzanır. Burası kurşunla kaplı, içinde gösterişsiz bazı yaldızlı süslemeler görülen, alçak, büyük bir salondur. Yere büyük bir halı serilmiştir. Divan üyelerinin oturmaları için yere birkaç sıra konulmuştur. Türkler bunlara *Divan* adını verirler. Daha önce belirttiğim gibi bu avlunun dört bir yanı revaklarla çevrilidir ve bu nedenle buranın bir manastır görünümü vardır. Divan toplandığı günlerde, yeniçerilerin sağ kolda kalan bir galerinin altında ayakta bekledikleri görülür.

Divan'm Toplandığı Günler. Çarçabuk Kararı Bağlanan Davalar :

Divan, Hristiyanlardaki cumartesi, pazar, pazartesi, salının karşılığı olan günlerde, haftada dört kez toplanır. Neden ne olursa olsun, burada her isteyene tam tamına adalet uygulanır. Ne avukata ne de dava vekiline gereksinim vardır. Onların adı bile Türkiye'de bilinmez. Herkes kendi nedenini savunur. Yeni bir süre tanımak ya da davacıyı geri yollamak söz konusu değildir. Onlar insanları bezdirmeye çalışmazlar. Her iş ne türden olursa olsun, burada bir sonuca ulaşır.

Her ne kadar bu gelenek çok övülmeğe değer olsa bile bunun Hristiyanlar arasında kolaylıkla uygulanamayacağı açıktır. Buna neden de Hristiyanların hepsinin sahip oldukları servetleri birbirlerinden miras edinmiş olmalarıdır. Böylelikle de anlaşmazlık konusu olan dağıtımlar onları çok uzun davalara sürükler. Devlet büyükleri için, durum bunun tam tersidir. Onların tümü, ya savaşta tutsak edilen ya da eyalet

---

(1) Kubbealtı, metinde «Divan Salonu» adıyla geçmektedir.

valileri Paşalar tarafından Padişaha armağan olarak yollanan kölelerdir. Ve onlar ölünce tüm servetlerini Padişah geri alır. Böylece bir sürekli aynı yere dönme söz konusudur, çünkü bu devlet büyükleri tüm servetlerini Padişahın sayesinde elde etmişlerdir. Çocukları da yetiştirilmek için saraya getirilir. Daha önce de belirttiğim gibi, babalarının ne servetlerinin ne de görevlerinin mirasçısı olmaya hakları vardır. Osmanlı Sarayında, her zaman için bu ince politika geçerli olmuş ve hiç bir zaman bir ailenin fazla büyüyüp, babadan oğula geçip kuvvetlenmesine izin verilmemiştir. Biraz fazla yükselen bir aile derhal sindirilmiş, böylece de devleti karıştıracak grupların oluşması çok önceden önlenmiştir. İşte bundan dolayı Türkiye’de Osmanlı Sarayı dışında asaletin ya da eski bir soydan gelmenin ne anlama geldiği hiç bilinmez. Ve soy-luluğa da hiç değer verilmez. Bir kişiye bir görev, asil kanı için değil, kişiliği değerlendirilerek verilir. Çoğu kez İmparatorluktaki önemli rütbelere sahip olanların, Sultan Süleyman devrinde büyük yankılar uyandıran Sadrazam Rüstem Paşa gibi, bir çobanın oğlu oldukları bile görülmüştür. Böylece soylarına hiç bir şey borçlu değil, fakat her şeyi eğitimlerine borçlu olduklarını kabul ederler.

Yeniden Türklerin geleneklerine geri dönelim. Muhammet’in din adamları gibi olan kanun adamlarının her biri kendi görevinin gerektirdiği işlere göre yetkilerini bilir. Ve her şey de kendi içinde son derece iyi bir biçimde düzenlenmiş olduğundan tek başlarına işleri yürütürler. Halk bir davayı sayınmanın ne anlama geldiğinden habersizdir. Evlenmek için noterler bile gerekli değildir. Bir kıza evlenirken hiç bir zaman büyük paralar verilmez, onun evinden alabildiği giysiler, mücevherler kocasına götürdüğü en büyük çeyizdir. İşte birkaç kelimeyle, Türklerin, Hristiyanların arasında olduğu gibi, çoğu kişiyi iflasa sürükleyen hileli davalara başvurmadan, işlerini nasıl kısa yoldan çözümlediklerini gör-dük.

● Divan'ı oluşturanların başında, Padişah veklii olan, tüm İmparatorluk içinde onu temsil eden *Sadrâzam* (Grand-Vizir) vardır. Ondan sonra diğer altı Vezir, orduların yöneticisi ve büyük yargıçlar niteliğindeki iki Rumeli ve Anado'u *Kazaskerleri*, üç *Defterdar*, *Nişancıbaşı* (Nissangibachi) ve Fransa'daki devlet katibinin karşılığı olan *Nişancıyla* (Né-tangi) bazı noter ve zabıt katipleri gelir. Tüm bu üyeler, Divan Salonuna sabahın dördünde gelip, davalara bakmak, adalet uygulamak için öğleye kadar burada kalırlar. Bu sırada, elinde yetkisini belirleyen bir gümüş asa taşıyan *Çavuşbaşı*, emrindeki bölükle birlikte Sadrâzâmın buyruklarını yerine getirebilmek için kapıda bekler.

Yeniçeri İsyanının Önüne Geçmek İçin Gösterilen Özen :

Divan günleri, Divan üyelerine bu aynı salonda yemek verilir. Bu yemek son derece sade bir biçimde geçer ve buraya getirilen yemekler yarım saat içinde geri yollanır. Sadrâzam yanına kendisine arkadaşlık etsinler diye bir iki Paşayı çağırdığı zamanlar dışında, burada tek başına yemek yer. Aynı sırada galerilerin altında toplanmış olan yeniçerilere de pirinçli bir *Çorba* (Chourba) verilir. Eğer yeniçeriler herhangi bir Vezir ya da Padişah'tan hoşnut değillerse, çorbaya el sürmezler ve tabakları sert bir şekilde geri iterler. Böylelikle de kızgınlıklarını belli etmiş olurlar. Bu durumdan ilk önce uyarılan Padişah bu olayın nedenini öğrenmek için, sarayın büyük Efendisi olan *Kapı Ağası*nı onlara elçi olarak yollar. Yeniçeriler de aralarından birini seçip isteklerini Kapı Ağasına açıklarlar. Bu hadımağası, kulağına fısıldanan şeyi gizlice Padişaha bildirir. Eğer Vezirden, Kazaskerden ya da kendi Ağalarından hoşnut değillerse, Padişah bu isyancıları susturmak için her kimin başını istemişlerse, onu boğdurtur ve başını da yeniçerilere yollatır.

Sultan, Divan'a Nasıl Kattılır :

Pazar ve Salı belli başlı Divan günleridir. Bu günlerde tam olarak hükümet ve kamu işleriyle ilgili konsey toplanır. Çoğu kez, Padişah da görünmeden Divan'da hazır bulunur. Bu durum her zaman Sadrazam ve diğer görevlileri tedirgin etmiştir. Padişah, dairesinden kapalı bir geçide geçer ve Divan Salonuna bakan bir pencerenin (Kafes) önüne gelir. Bu pencere her zaman kadife bir perdeyle örtülüdür. Padişah canı istediğinde ve çoğunlukla iyi karar verilmediğini gördüğünde bu perdeyi çeker. Bununla ilgili olarak, burada Osmanlı İmparatorluğunun en dürüst hükümdarlarından biri olan Sultan Murat'ın babası Sultan Ahmet zamanında olan bir olayı anlatacağım.

Sadrazamı Öldürüp, Sultanın Affına Uğrayan Tımarlı Sipahi :

Okur, başlarda açıkladığım gibi, yaşamları boyunca yaptıkları hizmetlerin karşılığında bazı küçük kasabaların yönetiminin ve gelirinin verildiği Tımarlı Sipahileri anımsıyacaktır. Hikayesini anlattığım Tımarlı Sipahinin, Halep ile Şam arasında kendisine bin beş yüz Ekü gelir getiren bir tımarı varmış. Sadrazam ya Sipahiye duyduğu herhangi bir nefretten ya da Sipahiyle ilgili yanlış bir bilgi edinmekten dolayı, gerçeği pek araştırmadan, düşünüp, taşınmadan, onun tımarını elinden alıp, kendi adamlarından birine vermiş. Bu büyük haksızlık karşısında Sipahi soluğu doğru İstanbul'da sarayda almış. Ve Kubbealtı'na gelip, Sadrazama uzun hizmetlerini ve her zaman görevlerine bağlı olduğunu açıklayan bir dilekçe sunmuş. Bunu okuyan Sadrazam, Sipahinin gözü önünde dilekçeyi yırtıp atmış. Böylece de onu yanıtlamak istemediğini ve hiç ümitlenmemesini belirtmek istemiş. Sipahi hiç sesini çıkarmadan geri çekilmiş. Fakat birkaç gün sonra yeniden Divan'a gelmiş ve ikinci bir dilekçe sunmuş.

Bunu da, Sadrazam ilki gibi hiç bir şey demeden yırtmış. Bu ikinci haksızlıkla çileden çıkan Sipahi, müthiş bir öfke içinde hançerini çıkarmış ve Sadrazama saldırarak, onu öldürmüş. Bu sırada olayı kafes arkasından izlemekte olan Padişah perdeyi çekmiş ve yüksek sesle Sipahiye hiç bir şey yapılmamasını istemiş. Sonra da Sipahiye kendisine doğru ilerlemesini emretmiş. Ve ona bu derece şiddetle nasıl davranabildiğini sormuş. Karmaşık duygular içinde bocalayan Sipahi büyük bir saygı içinde bu derece haksızlık karşısında kendisini tutamadığını söyleyerek, Padişaha yırtık dilekçeyi sunmuş. Padişah yırtık dilekçeyi okutturup içindeki haklı serzenişleri dinlemiş ve olayı inceledikten sonra da Sipahiyi bu davranışından dolayı övüp, çok iyi yapılmıştır anlamına gelen *Aferin* (Aferin) demiş. Hatta Sipahinin tımarına da bir bağışta bulunmuş. Ayrıca bu olayı fırsat bilen Padişah, yüksek sesle diğer vezirlerden, bu örneğin kendilerine adaletli olmayı öğretmesini ve bundan böyle kayırmanın haktan üstün gelmesine fırsat vermemelerini istemiş. Vezir'in yaptığı haksızlık ne kadar belirgin olsa da, Sipahinin bu sert davranışını onaylamamıza olanak yoktur, fakat kusursuz bir adalet modeli olan Padişahın davranışı fazlasıyla övülmeye değerdir.

Burada halka karşı gerçek bir adalet uygulanmasını isteyen Padişahla ilgili ilginç ikinci bir örnek vereceğim. Kubealtı'nın kapısının önünde duran taştan büyük bir havan topu geçen bir olayın anısına buraya yerleştirildiğinden ve bu olayda son derece ilginç ayrıntılar görüldüğünden, bu öyküyü okura anlatmadan yapamayacağım.

Bir Hırsız Yakalatan Sultan Murat'ın İnce Zekâsı :

Sultan Murat zamanında karısı, çoluğu çocuğu olmayan bir adam Mekke'ye hacca gitmeye karar verir. Fakat hacca gitmeden önce, değerli şeylerini bir din bilgini olan bir

Hocaya (Hoggia) emanet eder. Ve böylece, küçük bir çantanın içine koyduğu değerli eşyaları kendisi dönene kadar göz kulak olması koşuluyla Hocada kalır. Hacdən geri dönmemesi durumunda da Hocayı kendine mirasçı olarak belirler. Aradan zaman geçer. Hacdən son derece mutlu dönen hacı, emanetlerini geri almak için, Hocasının evinin yolunu tutar. Fakat Hoca, büyük bir soğukkanlılık içinde, hacının ne demek istediğini anlamadığını söyler. Hiç beklemediği bu yanıt karşısında, hacı şaşkınlık içinde kalır. Tek tanığı olmadığından acısını bir süre gizlemeye çalışır. Birkaç gün sonra Sadrazama başvurup, tüm olayın nasıl geçtiğini anlatan bir dilekçe sunar. Sadrazam bu olayda tek tanık olmadığından Hocasının bunu kolaylıkla yadsıyabileceğini, bu nedenle bu işin oldukça güç olduğunu belirtip, hacının birkaç gün beklemesini ister. Padişaha bu olaydan söz edeceğini de açıklar. Ve Sadrazam verdiği sözü tutar. Olayı duyan, Padişah, gerçeğin kesinlikle ortaya çıkarılması için, Sadrazam'dan bu hocanın bulunmasını ve onunla dostluk kurularak kendisine önemli görevler verileceğine söz verilmesini ister. Aradan Sadrazamın rolünü gayet ustalıkla oynadığı birkaç gün geçer; bu arada Sadrazam huzuruna Hocayı çağır்த்தırıp onun zekâsını, görevine bağlılığını över. Hatta pek yakında Padişahın elini öpmek için Hocasının huzura kabulünü sağlayacağını ve onun gibi bilgili bir kişinin uzun zaman hükümdardan gizlenemeyeceğini belirtir. Bu konuşmalardan son derece hoşnut kalan Hoca artık kendini yükselmenin eşiğinde hisseder. Ve Sadrazamın onu en büyük din adamı rütbesine getirmesiyle de buna iyice inanır. Sadrazam bu duruma aldırış etmez ve Padişah'tan aldığı gizli emre göre, Hocasının kendisine görülen tüm cinayet davalarını anlatmasını ister. Padişah, Hocasının raporuna göre, ona suçlunun ne tür bir cezaya çarptırılmasını uygun bulduğunu sorup, davayı Hocasının verdiği karara göre sonuçlandırır. Böylece, hırsızlıkla ilgili hiç bir

ipucu bulunamadan beş, altı ay geçer. Bu arada, hacının Padişaha çalınan küçük torbadaki tüm parçaların en ufak ayrıntılarıyla ilgili bir listesini de vermiş olduğunu belirtelim. Hacı, çalınan şeylerin arasında, özellikle çok güzel mercan bir *Tesbih* (Tesbüeh) olduğunu Padişaha söyler.

Türklerin Dua Ederken Kullandıkları Tesbih :

Tesbit, doksan dokuz tanelidir. Türkler tesbih çekerken, her bir tanesinde Kur'an'dan alınan bazı sözleri tekrarlarlar. Hacının tesbihi, otuz üç tanelik üç parçaya ayrılmıştır ve bunların arasında ucunda birbirine bağlı iki büyük mercan tanesinin sallandığı ufak bir ip vardır. Çok sofu Türkler, bir yere konuk olarak gittiklerinde ve özellikle devlet büyüklerinin huzuruna çıktıklarında ellerinde tesbih taşırlar. Bu gelenek, hocanın hırsızlığıyla ilgili ilk ipucunun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bir gün saraya gelen Hoca, elinde mercan tesbihiyle Padişahın huzuruna çıkar. Bunu gören Padişah, bunun küçük torbada belirtilenden başkası olmayacağını anlar ve Hocaya, elinde çok ender bir parça taşıdığını söyler. Bunun üzerine, hoca hemen Padişaha yaklaşır ve büyük bir bağımlılık içinde, tesbihi kabul etmesini rica eder. Padişah bu armağanın kendisini çok sevindirdiğini söyleyerek tesbihi alır. Ve duygularını tamamen gizlemesini başararak, cezalandırmayı tasarladığı kişiye büyük bir sevinç verir. Fakat bu tek ipucu Padişaha yetmez, daha başkalarını da bulmak ister. Torbada olanları çok iyi bilen Padişah, bunların arasında eski ünlü bir ustanın elinden çıkmış ve Türklerin ok attıklarında başparmaklarına taktıkları cinsten bir yüzük olduğunu anımsar. Hocanın kalleşliğini daha iyi ortaya çıkarmak için ikinci bir fırsat bekler. Bu fırsatı da kendisi birkaç gün sonra yaratır. Çok iyi ok atan bir görevliyi, Cirit alanına yanına çağırır. Orada kendisine atması için bir ok verilir, çünkü tüm İmparatorlukta ok, cirit atmakta Padişah'tan daha üstün birine rastlanmamıştır. Yayı

gererken, yüzüğünün başparmağını yaraladığından sözeder. Çünkü, daha önce kendisine tesbihi veren Hocanın, bunu duyunca hacıdan çaldığı yüzüğü armağan edeceğini iyi bilir. Ve Padişah, ölmüş bir ustanın adını vererek, bu yüzüğü onun kadar iyi yapan bir başka ustanın bulunmaması olacak iş midir, der. Padişahın kendisine hazırladığı oyunun farkına varamayan Hoca, biraz daha fazla göze girebilmek umuduyla, Padişaha uzun zamandır sakladığı ve bu sözünü ettiği ustanın yaptığı biçimde bir yüzüğe sahip olduğunu bildirir. Ve eğer hükümdarın bunu kabul etmek hoşuna gidecek olursa, ona yüzüğü getireceğini söyler ve bu sözünü de anında yerine getirir. Sultan dairesine çekildiği zaman, Sadrazamı ve hacıyı huzuruna çağırır. Elinde mercan tesbihi tutarak, hacının onu tanıyıp tanımadığını anlamak için dua edermiş gibi gözükür. Tesbihi gören hacı «Eğer Padişahım benim ağzımı açıp bir şey söylemememi isteyecek olurlarsa; ellerinde tuttukları tesbih benim çalınan küçük torbamın içindeki ne çok benzemektedir, hatta belki de o olduğunu söylerken yanılmıyorum» der. Padişah hacının yaklaşarak tesbihle, yüzüğü tutmasını ister. Ve hacı bu parçaların Hocaya verdiklerinin arasında olduğuna değin, hayatı üstüne yemin eder. Ertesi gün her zamanki gibi cezalandırılacak bazı olayları bildirmeye gelen hocaya, çok ince bir zekaya sahip olan Padişah kendisi ve hacı arasında geçmiş olan olaya benzer bir işi anlatır ve bu tür bir suç işleyene nasıl bir ceza verilmesi gerektiğini sorar. Geçmişi tamamen unutmuş olan hoca, kendi yargılanmasını kendi yapar ve Padişaha böyle bir suç işleyenin bir havan topunda canlı olarak dövülmeyi hak ettiğini söyler. İşte bunu söyler söylemez Padişah Hocayı tutuklattırır ve daha önceden Hocanın evine yolladığı Baltacılar ise onun evinden aldıkları tüm sandıkları getirirler. Padişah cebinden tesbihi ve yüzüğü çıkartıp ona, bunların, Mekke'ye hacca giderken kendisine emanet

olarak bırakan bir hacıya ait olduklarını söyler. Daha sonra ortadaki sandıkların açılmasını emreder. Hocanın çaldığı değerli taşlar bulunur ve bu zavallı da bunları titreye titreye Padişaha sunar. Hacı çağırılır, hemen çalınan şeylerini ve torbasını tanır. Hoca da işlediği suçu kabul eder. Ertesi gün, Padişah Divan'ı toplattırır. Buna neden de, bu kararı daha etkili bir biçimde uygulamak için tüm saray büyüklerinin burada hazır bulunmasını istemesidir. Hacıya ait olan her şeyin geri verilmesini, bunlara ek bazı bağışlar yapılmasını ve Hocanın kendi kararına göre yargılanmasını emreder. Bunun için havan topu gibi bir taş oyarlar, Hoca da bunun içine çırılçıplak atılır ve cellatlar tarafından bu topun içinde dövülür. İşte bu çok güzel kararın anısına, Kubbealtı'nın kapısının yakınında görülen taştan havan topu bırakılmıştır. Bu olağanüstü öykünün sonu böyle biter, bu da Sultan Murat'ın bilgeliğini belirleyen öğelerden birini ortaya koyar. Bu Sultan kendi salt egemenliğini kullanmak yerine, kafasını kullanıp, büyük bir sabırla fırsatları değerlendirerek gizlenen bir suçu ortaya çıkarmıştır. Düşüncesi, Hocanın masum olduğu belli olursa, onu en yüksek görevlere getirmek, sonunda olduğu gibi suçlu olduğu kanıtlanırsa da onu, sert bir şekilde cezalandırmaktı.

Sultan Kuşkulandığı Kişilerden Ne Zaman ve Ne Biçimde Kurtulur :

Divan'ın toplandığı dört gün içinde, bizim pazar ve salımızın karşılığı olan günlerde, en önemli davalara bakılır. Bu iki günü *Arz günü* (Arzghiuunz) diye adlandırırlar. Çünkü bu günlerde, Sadrazam, diğer altı Kubbe Veziri, iki Kazas-ker, Divan toplantısında, adalet işlerini hallettikten sonra, Padişahın huzuruna çıkıp, el öperler. Aralarından biri Padişaha herhangi bir şey bildirmek istiyorsa, bu günlerde açıkça söyleyebilir. Padişah da onların arasından herhangi birinden kurtulmak istiyorsa, gene bu aynı anı seçer. Bunun

İçinde, Padişah, Bostancıbaşının isteklerini yerine getirmesi için adamlarıyla birlikte yakın bir yerde durmasını emreder. Kimleri boğdurtmak istediğini ona açıklar. Onların ya huzura geliş ya da gidişlerinde, emir verilir verilmez anında yerine getirilir. Padişahın böyle davranmasının nedeni vardır. Eğer, cezalandıracağı kişinin evine birini yollarsa, orada herhangi bir karşı koymayla karşılaşılabilir. Bir halk ayaklanmasından da çekinir. Oysa, sarayda Kubbealtı'nın karşısına dizilmiş yeniçerilerin önünde, boğduracağı zavallı hiç bir karşı koyuş düşünmeden, başını eğip boynunu uzatmaktan başka bir şey yapamaz. XI. bölümde bununla ilgili daha geniş açıklamada bulunacağım.

Elçilerin Divan'a Geldikleri Günler :

Kubbealtı'ndan biraz daha yüksekte, bir dam köşkü biçiminde yükseltilmiş bir ikinci salon göze çarpar. Elçiler üç ayda bir yeniçerilerin maaş aldıkları zamanlarda (ulufe dağıtımında) buraya gelip, Divan'da hazır bulunurlar. Bu günlerde, hazineden çıkan para miktarıyla onları etkilemek için oraya davet edilirler. Bu iki salonun ortasında, Baltacıların dairesine giden bir kapı vardır. Baltacılar daha önce belirttiğim gibi, odun taşımakla görevli ve çok ağır işlerde çalışan son derece güçlü kişilerdir. Kadınlar dairelerinde yakılan odunları Haremin kapısına kadar getirip bırakırlar. Bunları hamam ve odalara taşımak için Hareme girme izinleri olan Kara hadımağaları gelip alırlar. İşte bu ikinci avludaki en ilginç bölümleri anlattıktan sonra, şimdi biraz daha içrilere girip, buraların nasıl yöneltildiğini görelim.

V. İÇ SARAY (ENDERUN) VE ÖZELLİKLE HADİMAĞALARI İLE İÇOĞLANLAR BÖLÜMÜ

İç Saray (Eenderun) denilen yer, Osmanlı hükümdarlarının büyük sarayının bir bölümüdür ve bizim terkettiği-

miz ikinci avludan, bahçelerin ulaştığı uca kadar gelip dayanır. Padişahın ve Sultan Kadınların dairelerini içine alır. İlk bölümde Padişahın hizmetinde olup, ona yaklaşımları olağan sayılan ve Padişaha en fazla yararı olan görevlilere ait daireler bulunduğundan, ben okuru, birinden ötekine götürüp, her birinden ayrı ayrı söz edeceğim. Burada, sadece hadımların ve onların eğitimi altında olan İçoğlanların daireleriyle ilgili açıklamalar yapacağım.

Çok Katı Bir Disiplinle Eğitilen İçoğlanlar :

Geçen bölümlerde belli başlı ilk dört hadımağasından söz etmiştim. Onların rütbe olarak daha altında gençleri eğiten başka hadımağaları vardır. Bu hadımlar özellikle Padişahın hizmetine girecek kişileri, hem Muhammet'in dinine uygun bir biçimde, hem de vücutça geliştirmek üzere yetiştirirler. Hadımağalarının ve İçoğlanların koğuşu, Kubbealtı'nı yakından izler ve solunda, kaldığı üçüncü avlunun da içine girer. Birçok daireden oluşan bu bölümde, *Oda* diye anılan ve altı yüz İçoğlanın barındığı, dört tane bellibaşlı daire vardır. İçoğlanlar, hadımağalarıyla birlikte yeteneklerini ölçen Kapı Ağasının buyruğuna göre odalara yerleştirilmişlerdir. Bizim okullarımızdaki öğrencileri altıncı sınıftan beşe geçirdiğimiz gibi, *Kapı Ağası* da onları bir Odadan bir başkasına geçirtir. Bizim sınıflarımızda olduğu gibi odaların ilki, en güç çalışma koşullarını içereni ve saygınlığı açısından da en son da gelenidir. Kapı Ağası onların yükselmeleriyle ilgili genel denetlemesini yaptığı sırada, Sultana hizmet etme yeteneğinden yoksun gördüklerini ve kendisine bu çetin yaşamdan bıktıklarını belirtenleri, sarayın dışına yollar. Ve bu kişiler böylelikle saraya yeniden dönme umutlarını tamamen yitirirler ve bir Sipahininki gibi ufak bir servetle, az bir maaşla yetinmek zorunda kalırlar. Sarayda, İmparatorlukta belli başlı önemli rütbelere yükselebilmek umudu, görüde klanlara güç verir ve uzun yıllar boyunca hadımağalarının ken-

dilerine hiç durmadan sopa atmalarına ve acımasızca davranmalarına katlanmalarını sağlar.

Bu Okuldan Çıkan Devlet Büyükleri, Paşa Çocuklarının Sefaleti :

İşte Padişahın görevlileri diyebileceğimiz bu İçoğlanların içinden *Paşalar, Beyler, Kapıcıbaşılar, Hazine**darbaşılar* ve diğer devlet büyükleri çıkar. Onlar sadece Hristiyanlardan haraç olarak alınanlarla, savaşta deniz ya da kara yoluyla tutsak edilerek getirilen çocuklardan oluşurlar. Çünkü sarayda yetiştirilen Paşa çocukları, *Beyzadelere* (Beiczades) gelince, onların daha önce de belirttiğim gibi hiç bir zaman bey görevi ya da kadirga kaptanlığından daha yüksek bir rütbeye gelemeyeceklerini anımsatmak gerekir. Bu İçoğlanlardan biri ya da herhangi bir ak hadımağası, saraydan ayrılmak isterse, *Kapı Ağasına* bir dilekçe sunar. O da dilekçeyi Padişaha götürür ve saraydan çıkmak isteyen kişiye hizmetinin niteliğine ve çalıştığı süreye göre bir ödeme yapılarak izin verilir. Fakat, istemedikleri halde *Kapı Ağası* tarafından zorla saraydan uzaklaştırılanlar da görülmüştür.

Kapı Ağasının Büyük Ayrıcalığı :

Üstelik bu kişiler güç olan ilk eğitim yıllarını atlattırmışlardır. *Kapı Ağasının* gençliğinde dostluk kurduğu bu İçoğlanların bazılarıyla arasında geçen herhangi bir anlaşmazlık böyle bir olaya neden olur. Ve *Kapı Ağası*, bu kişinin ileride tasarılarını engellemeye kalkışacağından çekinerek, ona hizmet etmiş olduğu yıllar karşılığında bir ödül verdirterek, saraydan çıkarılması için tüm gücünü kullanır.

Saray Gençliğinin Geçmek Zorunda Olduğu Sınıflar :

İçoğlanların dağıtıldıkları ilk oda en kalabalık olanıdır. Hepsi daha çok genç, acemidirler ve burası *Küçük oda* (Chouchouk-Oda) diye adlandırılır. Oysa genişlik açısından

bu oda en büyüğüdür, fakat en az saygınlığı olanıdır. Okuyup yazmasını ve Muhammet'in ilk din kurallarını öğrenip, altı yıl bu odada kaldıktan sonra *Kiler Oda* (Quilar Oda) diye adlandırılan ikinci odaya geçerler. Daha güçlenmiş olduklarından, vücut geliştirme eğitimlerine, ok, mızrak atmaya çalışırlar. Onlara aynı zamanda Türk dilini çok iyi konuşmaları ve İmparatorluğa bağlı hükümetlerde geçerli olan Arapça ve Farsça da öğretilir. Dört yıl da bu odada kalırlar. Buradan, *Hazinedar Oda* (Chasnadar-Oda) diye adlandırılan üçüncüsüne geçerler. İşte burada Padişahın bazı hizmetlerinde kullanılmaya başlanırlar. Giysi dolaplarının bulunduğu odada ve hamamlarda çalışırlar. Ata binme öğretilir ve kendilerine uygun olan eğitimlerde kusursuz bir duruma gelmeleri sağlanır. Böylece hemen hemen dört yıl geçer. Her üç sınıfın başında, şef, kahya gibi bir ak hadımağası bulunur. *Saray Ağası* birinci sınıfın, *Kilercibaşı* ikincinin, *Hazinedarbaşı* üçüncünün başındadır. Bu son ikisinden, içecek dağıtılan yer ve Hazineyle ilgili bölümlerde sözedeceğim. İlk üç odada eğitilenlerin, ne dördüncü odadakilerle, ne de dışarıdaki hiç bir kimseye ilgisi olamadığını ekleyeceğim. Onlarla ancak *Kapı Ağasının* özel bir izniyle görüşülebilir ve konuşmalarını bir hadımağası dinler. Kendi aralarında bile sadece belirli saatlerde oturup sohbet edebilirler. Diğer tüm davranışlarında görülen müthiş bir bağlılık gene kendini belli eder ve bu sohbet son derece sakin bir hava içinde geçer. Bu kişilerin hepsi, hatta ölmüş olan Sadrazam ve Paşaların oğulları Beyzadeler de sade bir kumaştan giysiler giyerler. Buna karşın, dördüncü odadakiler, gümüş, altın sırmalı kumaşlarla kuşanırlar. Çünkü onlar Padişahın huzuruna çıkarlar ve ona yaklaşabilirler. İlerdeki bölümlerde onların ne şekilde yatıklarını ve bu dört hadımağasının buyruğu altında olan, *Odabaşı* (Odabachi) ve *Defter Emininin* (Dertergi-Aga) işlerini anlatacağım.

Has Oda (Haz Oda) adı verilen Padişahın odası olan dördüncü odadan, içecek dağıtılan bölüme ve Padişahın gizli dairesine geldiğimde söz edeceğim. İlk üç odada yıllarca acı çeken İçoğlanlar, buraya gelince biraz nefes alıp, bir parça özgürlük tatmaya başlarlar. Saraydaki herkesle konuşma izinleri ve tanıtıldıkları Padişaha yaklaşabilme olanakları vardır. Ve zaman zaman da Padişah'tan bağışlar alırlar.

İlk Dört Hadımağasının Bölümü :

Hadımağalarının gece gündüz nöbet tuttukları üçüncü avlu kapısının altında, sol tarafta, küçük bir koridora ulaşan bir geçit vardır. Buradan Kapı Ağasının dairesine gidilir. Büyük kapı açık olduğunda bu geçiti saklar ve buraya ancak büyük güçlkle geçilebilir.

Arz Odasının biraz ilerisinde, sağ tarafta, sarayı düzenli bir şekilde tutmak görevini yüklenen *Saray Ağasının* dairesi bulunur. Ve daha ilerde ilk üç odadaki İçoğlanların namaz kıldıkları küçük bir caminin yakınında, *Seferlilerin* koğuşu görülür. Bu kişiler Sultanın çamaşırlarını yıkamakla görevli, yüz elli kadar İçoğlandır. Sultan sefere çıktığında, en yaşlılarını beraberinde götürür. Bu verdiğimiz sayının içine çalgıcılar ve dümbelekçileri de katmamız gereklidir.

Şimdi de Padişahın Elçileri kabul ettiği Arz odasına girelim.

VI. ARZ ODASI VE ELÇİLERİN KABUL EDİLİŞ BİÇİMİ

Padişahın Tahtı :

Sarayın içinde bulunduğumuz üçüncü avlusu daha öncekiler gibi aynı düzgünlükte değildir. Binalarda da fazla bir düzen kaygısı görülmez. Avlunun kapısına gelindiğinde,

tam karşıda diğerlerinden ayrılan ufak bir daire göze çarpar. Bu dairenin girişinin her iki yanında bir çeşme bulunur. İşte, Arz Odası bu dairenin içindedir. Buranın, mermer ayakların taşıdığı çok güzel bir kubbesi vardır. Odanın ortasında küçük bir fıskıyeli çeşme yer alır. Bu salonun her yanı açıktır ve en geriye kapının tam karşısına Padişahın tahtı konulur.

Bu taht son derece gösterişli olup, bir sunak biçimindedir ve buraya Padişahın elçileri kabul ettiği ya da yeni seçtiği Kırım hanının hükümdarlığının ünvanını almaya gelip, olağan yeminini sunduğu zamanlarda, getirilip konur. Tahtın arkası onu sadece yarım ayak geçen bir destek duvarına yaslanır ve Padişahın arkasındaki yastıkları tutar. Hazine bu tahtı örtmek için özel olarak yapılan çok değerli sekiz tane örtü vardır. Bu örtülerin en değerlisi siyah kadifedendir ve bazıları uzun, bazıları da düğme şeklinde büyük incilerle işlidir. Bir başka örtü beyaz kadifeden, zümrüt, yakut işlemelidir ve bu değerli taşların çoğu, iyi korunabilmeleri için yüzük kaşı içine alınır. Mor kadifeden, inciler ve türkuaz'arla işlenmiş bir örtü daha görülür. Diğer üç örtü, gene kadifeden ancak değişik renklerdedir. Bunlarda zengin bir altın işlemeye göze çarpar. Geriye kalan son iki tanesi ise, kendilerine özgü güzellikleri olan, altın sırmalı brokar kumaş'ardandır. Padişahın tahtı, kabul edeceği elçiye verdiği değere göre, bu örtülerden biriyle kaplanır. Ve sarayın görkemini belirler.

Elçileri Kabul Etme Biçimi :

Bu bölümde sadece elçilerin Arz Odasına kabul edilişlerini anlatacağım. Çünkü, onların Beyoğlundan, İstanbul limanına ve buradan da saraya varışları ve bu yürüyüşün düzeni elbette çok fazlasıyla hikaye edilecektir. Saraya gelen Elçi, kendisini bekleyen Şadrazamla, Kubbealtı'nda yemek yedikten ve beraberindekilere de galerinin altında, yere serilen bazı eski deri halıların üstünde oldukça az bir yemek

verildikten sonra, Padişahın, kendisi ve maiyetindekiler için yolladığı «hilatları» (1) alır. Ve Elçi ile maiyeti bunları giysilerinin üzerine bir sabahlıkmış gibi geçirirler. Bu biçimde giyinmiş olarak, Elçi, bu törenlerin büyükefendisi, *Kapı Ağası* ve onun emrindeki birçok hadımağaları tarafından Arz Odasına götürülür. Kapının önüne geldiği zaman, iki Vezir Elçiyi almaya gelir ve onu Padişahın eteğini öpeceği yere kadar götürürler. Hadımağalarının koruduğu bu avlunun kapısından bu salona varana kadar hep ipek halılar üzerinde yürünür. Salonun mermer olan yeri altın sırmalı bir başka halıyla kaplanmıştı. Bu halı dokuması hemen hemen bizim hasır işlememiz gibi yapılmıştır ve aynı kalınlıktadır. Padişah tahtında büyük bir ağırbaşlılık içinde oturur. Yaslandığı küçük duvarın arkasında sırayla, Harem dairesinin kahyası ve kara hadımağalarının başı olan *Kızlar Ağası*, Sultanın kılıcını taşıyan *Silahtar Ağa*, hükümdar giysisini taşıyan *Çuhadar Ağa*, Sultan ata bindiğinde üzengiye tutan *Rikâbdar* ve Oda Şefi *Hasodabaşı* yer alır. Tüm bu kişiler büyük bir saygı içinde ve kolları midelerinin üzerinde kavuşmuş bir şekilde dururlar. Elçileri içeriye sokan, sarayın büyük efendisi, *Kapı Ağası* ise, aynı alçakgönüllü davranış içinde salonun ortasında ayakta bekler. Tahtın solunda, Padişahın eteğini öptükten sonra, elçilerin ve maiyetlerinin gelip oturdukları, altın saçaklı ve kırmızı kadifeyle kaplı küçük bir yer vardır. Bu arada tüm Paşalar Sultanın huzurunda ayakta dururlar. Kırım Hanı bağımlılık yeminini sunmaya geldiğinde gene bu aynı kural geçerlidir. Tüm bu davranış büyük bir sessizlik içinde geçer ve hiç bir şeyi yanıtlamayan Padişah, Elçiyi geri yollamak için birkaç söz söyleme işini gene Sadrazama bırakır. Elçi bu konuşmadan sonra, büyük bir say-

---

(1) Metinde, ceket olarak geçiyor. Elçilere, Padişah huzuruna çıktıkları zaman Hilat (bir çeşit üstlük, kaftan) giydirildiği biliniyor.

gıyla eğilip, Padişahı selamlar ve salondan dışarı çıkana dek, sırtını dönmeden ve üstündeki «hilatı» çıkarmadan, geri çekilir.

Osmanlı hükümeti içinde sürekli olarak kalan Hristiyan devlet ve Prensliklerinin bakanları: Fransa büyükelçisi, İngiltere büyükelçisi, Venedik balyosu ve Hollanda elçisidir. Hepsi Pera'da (Beyoğlu) otururlar. Moskova ya da Polonya büyükelçileri geldiğinde ise, onları daha iyi denetim altında tutabilmek için İstanbul'da kalmaları sağlanır.

Hristiyan Prenslarin Elçilerine, Padişahın Yollattığı «Hilatların» Sayısıyla İlgili Gözlemler :

Padişah, Prenslikler ve hükümetler arasında nitelik farklılıkları gözetir ve bu durumu elçilerini kabul ettiği sırada, onlara üstlerine giymeleri için yolladığı «hilat» sayısıyla belirtir. Fransa Büyükelçisine bunlardan yirmi dört, İngiltere büyükelçisine on altı, Venedik balyosu ve Hollanda büyükelçisine ise, on iki tane verdirtir. Bay Marcheville Türkiye büyükelçisi iken, saraya kabulü sırasında, onun maiyetindekilerden biri olma onuruna eriştim. Kendisi Kubbealtı'nda Vezirlerle, maiyeti ise galerinin altında yemek yedikten sonra, geleneğe göre, kendisine «hilatlar» yollandı. Bay Marcheville de, kabul törenine katılma onurunu vermek istediği kişilere bunları dağıtmaya başladı. Fakat bu «hilatların» sayısının on altı olduğunu şaşkınlıkla farkettiler. Hemen Sadrazama haber yollatıp, sekiz tanenin eksik olduğunu bildirdi ve eğer her zaman Fransa büyükelçilerine yollanan sayı tamamlanmazsa kabul törenine gitmeyeceğini açıkladı. Bu olay huzura kabul edilme törenini hemen hemen bir saat geciktirmişti, fakat Bay Marcheville isteğinde ısrar ettiğinden, sonuçta Sadrazam kendisine eksik olan sekiz «hilatı» daha yolladı.

Kırım Hanının, Padişaha Sunduğu Bağlılık Yemini :

Bu bölümde bir de Kırım Hanının Arz Odasına gelip, Padişaha bağlılık yeminini sunmasını anlatacağım. Okur da-

ha başlarda, Osmanlı İmparatorluğunun boyunduruğu altında bulunan bu haraç veren Prens ailesiyle ilgili açıklamaları anımsıyacaktır. Padişahın isteğine göre, hüküm sürme sırası gelen Han, Arz Odasına gelip Padişahın huzuruna çıkar. Padişahın eteğini öptükten sonra, birkaç adım gerileyip ayakta durur. Hiç işlemesiz ve dört bir ucundan ipek ve altın sırmalı püsküller sarkan, yeşil renkli büyük bir kadife yastığın üstünde bulunan bir Kur'an kitabı buraya getirilir. Padişahın oturduğu yerin sağ tarafına bırakılır. Padişah, bağdaş kurmuş bir şekilde, bir halının üstünde oturduğundan, bu yastığın onun dizlerinin hizasına gelmemesi gerekmektedir. Türkler böyle bir durumu büyük bir günah olarak görürler ve Kur'an kitabına büyük saygı duyduklarından yıkanmadan da ona el süremezler. Kitabı açmadan önce öpüp başlarına koyarlar, bazı şeyler okuduktan sonra da yazıları öperler ve kapatmadan önce ise yüzlerine sürer'ler. Bağlılık yeminini sunacak olan hükümdar, elleri omuz hizasında birbirinin üstüne kenetli bir biçimde, daha önce belirttiğim gibi ayakta durur ve Kur'an kitabını yerinden alıp, öpüp başına koyan *Kapı Ağası*nın kendisine bunu vermesini bekler. Han bağlılık yeminini şöyle sunar: «Bu kitab başı için, Saadetlü Padişahım tarafından her ne emir ve ferman bana gelirse, itaat edeyim.» Kölenin derebeyine sunduğu bağlılık yemininde sözettiğime göre bir de buna Osmanlı İmparatorluğunun Moldavya, Ulah Prensleri gibi kendisine bağlı olan Hristiyan Prenslere istediği yeminin biçimini de buna ekleyeyim. «İsa başı için Saadetlü Padişahım tarafından her ne emir ve ferman bana gelirse itaat edeyim.»

Padişah, Kahire, Babil, Budin Paşaları gibi, İmparatorluğun sınırlarına yolladığı tüm Paşalara bağlılık yeminini ettirir. Sınırdan olmayan ve bu nedenle herhangi bir kaygısı bulunmayan diğer eyalet Paşalarına aynı şey uygulanmaz.

Şimdi de hamamların büyük bir alanı kapladığı Hamamlar ve İçoğlanlar koğuşuna doğru ilerleyelim.

VII. SARAYIN HAMAMLARI

Padişahın ve bellibaşlı görevlilerinin hamamları, hamamağaları bölümünde büyük bir yer kaplar. Bu hamamları ısıtan ve *külhan* (kulkans) adı verilen ocaklar, Saray Kethüdasının dairesinin yanındadır. *Külhancı* (Kulkangis) adı verilen son derece güçlü, on beş İçoğlan ateş yakma işlerine bakar. *Tellak* (Dellak) denilen yirmi beş İçoğlan ise hamamlarda vücudu keseleme, tıraş etme ve gereksinme duyanlara da vantuzlar yapıştırma işleriyle görevlendirilmişlerdir. Külhancıların arasında hizmet açısından en eski olanı başlarıdır ve çoğu kez yanındakileri demir bir topuzu tek elle kaldırmaya ve güreşe çalıştırır.

Bir İçoğlanın Olağanüstü Gücü :

Hamamların kapılarına büyük bir çengelle asılı üç tane topuz vardır. Dediklerine göre ortadaki yüz okka ağırlığındadır. Bu da Paris ağırlığı olarak, yüz yetmiş beş kilo eder. Bir *okka* (Okka) hemen hemen bir kilo yetmiş beş gram karşılığındadır. Bir zamanlar son derece güçlü bir İçoğlan varmış. Öyle ki, Padişah tek eliyle onun bu topuzu kaldırıp, çevirip çevirmeyeceğini merak etmiş. İçoğlan Padişahın şaşkınlık dolu bakışları arasında bu topuzu kaldırıp çevirdikten başka, kol kuvvetini bir başka beceriyle kanıtlamış. Üç topuzun üstünde, iki tane demir miğfer asılıymış. İçoğlan başparmak kalınlığındakini, bir topuz darbesiyle, diğerini ise bir kılıç darbesiyle ortasına kadar yarmış.

Hadımağalar Dairesinin Camisi :

Ocakların karşısında hamamlara su dağıtan musluklar vardır. Buraya girmeden önce *Saray Kethüdasının* dairesinin yanında olan ve tüm *İçoğlanların* günde iki kez namaz kılmaya gittikleri bir caminin bulunduğunu belirtmeyi az daha unuttuyordum. *İçoğlanların* tüm davranışlarını büyük bir dikkatle izleyen *Odabaşı*, namaza gitmediklerini görecektense, işledikleri diğer suçlarda yaptığı gibi, böyle zamanlarda onlara iyi bir sopa atar. Bazen ayak tabanlarına o kadar şiddetli vurur ki, tırnakları parmaklarından dışarı fırlar.

Dilsiz ve Cücelerin Uğraşları :

Camiden hamamların yanında bulunan bir koridora geçilir. Burada tüm bir gün boyunca *Dilsiz* (*Dislis*) ve *Cüceler* (*Geuges*) çalışırlar. Bazıları kavuk sarmasını öğrenir. Sanıldığından çok daha fazla başlık sarma biçimleri vardır. Çeşitli biçimlerde sarılan başlıklara özellikle *Padişahın Divan'da* hazır bulunduğu zamanlarda rastlanılır. Böyle günlerde *Padişah* ve diğer devlet büyüklerinin son derece büyük bir kavuk taktıkları izlenir. Kavuğun biçimini, en iyi olarak, ortası oyularak kafanın geçebileceği bir delik açılmış, büyük bal kabaklarımıza benzeterek açıklayabileceğim.

Müslümanların Tırnak Kesmede Batıl İnançları :

Dilsiz ve *cücelerin* bazıları da tıraş etmek, tırnak kesmek gibi işler öğrenirler. Tırnak kesmede ne burada, ne de tüm *Asya'da* hiç bir zaman makas kullanılmaz. *Muhammet* bunu dininde yasakladığı için makas kullanmayı büyük günah sayarlar. Bu iş için ucu keskin çakı şeklindeki küçük bir çelik aletten yararlanırlar ve bunu büyük bir beceriyle kullanırlar. *Doğu'daki* geleneğe göre sizi tıraş eden berber aynı zamanda bozulmuş olan sarığınızı sarar, el, ayak tırnaklarınızı keser ve kulaklarındaki pisliği temizler. Çünkü

Türkler gibi tüm Asyalılar temizliğe fazlasıyla düşkündürler. İlerde anlatacağım gibi, ne kendi ne de kendilerine sokulanların üstündeki en ufak bir pisliğe katlanamazlar. Sarıktan bu kadar çok sözettiğimden tüm Arabistan'da ve Osmanlı İmparatorluğu içinde sadece Müslümanların başlıklarının renginin beyaz olabileceğini, buna karşın İran ve «Büyük Moğol» İmparatorluğunda din farkı gözetilmeksizin, herkesin istediği rengi seçebileceğini eklemem gereksiz kaçmayacaktır.

Hamamlar Bölümü :

Hamamların şefi olan *Hamamcıbaşının* odasını izleyen ve Padişahın çamaşırcıları olan *Seferlilerin* koğuşunun içinde yer alan büyük hamama geelim. Buradaki soyunulma bölümü, sarayın en güzel yerlerinden biridir ve oldukça yüksek bir taş kubbesi vardır. Yer mermer kaplıdır ve bahçelerin üstünde çıkıntı yapan, balkona benzer iki tane büyük penceresi bulunur. Buradan iki deniz ile Asya yakasının manzarası görülür. Kubbenin altında iki küçük havuzla bir çeşme vardır. Daha küçük ve yüksek olan ilki kırmızı, siyah ve beyaz mermerden olup, altı yerden delinmiştir ve bu deliklerden de altı pirinç boru geçer. Su bu borulardan geçip gene değişik renkte mermerden olan ikinci bir havuzun içine akar. Kubbenin altında çevreyi saran, duvardan çıkan demir kollar üstüne yerleştirilmiş sopalar bulunur. Bunların üstünde de hamamlarda kullanılan çamaşırlar kurutulur.

Baskı Altında Tutulan Kötülükler :

Bu çamaşırlarda bir çeşitlilik göze çarpar. Eskiden görevlilere bellerinin altında iki defa dönecek büyüklükte olan bir çeşit havlu vermekle yetinilirdi. Fakat bu güzel delikanlıların biribirlerini çıplak görebilmek için güüp eğlenecek bunları çekiştirdikleri ve bu iyi niyeti kötüye kullandıkları anlaşıncı, onlara hamamlarda kullanmaları için, bir kadın iç

etekliği gibi belden bacaklara inen, dikilmiş havlular verilmiştir. Hamamdan çıktıklarında kurulanmaları için ise, bir örtü büyüklüğünde olan iki ayrı tip havlu daha verilir. İlki,  parmak eninde, ipek bordürlü ve kırmızı renklidir. Yıkandıktan sonra, belden bacağın yarısına kadar buna sarınırlar. Beyaz renkte olan diğerini vcudlarını kurulamak için kullanırlar. Bu iki ayrı havluya da *Peştemal* (Pechetamal) adını verirler.

Kubbenin altındaki çeşmenin yanında, hamama girmeyi sağlayan bir açıklık vardır. Kışın, soyunma yeri olan salon bunun hemen yanındadır.

Doğulular Doğal Boşalma İşleri Sonunda Neden Kağıt Kullanmazlar?

Sol taraftaki ufak bir geçit insanların doğal boşalma işlemlerine ayrılan bölüme gider. Buradaki her oturma yerinde, yıkanmak için bir musluk bulunur. Onlar bu iş için kağıt kullanmanın büyük günah olduğuna inanırlar. Kendilerine hak verdirmek için de bir rastlantı sonucu Allah'ın adının ya da bir din metninin bu kağıdın üstünde yazılmış olabileceğini ve bu yüzden böyle bir olaydan kaçınmaları gerektiğini söylerler. Zaten, kağıdın zorunlu olarak pis olan vücudun bu bölümünü iyi temizleyemeyeceğini de iddia ederler. Allah'ın karşısına tam bir ruh ve vücut temizliği içinde çıkmak zorunda olduklarından, en ufak bir pisliğin kalmaması gereklidir. Ve tamamen tertemiz olmazlarsa, dualarının kabul edilme-yeceğine inanırlar.

Türklerden Daha Fazla Titiz Olan İranlılar :

Bu konuda İranlılar Türklerden daha fazla kuruntuludurlar. Türkler de İranlılar da ruh ve vücut temizliği olmandan edilen duanın hiç bir işe yaramayacağını, hatta kişi-ye günaha sokacağını sanırlar. Fakat İranlılar, yanlışlık'a bir kişinin üstünde ya da gıysisinin üstünde kalan en ufak bir pisliğin, duanın sayılmamasına yol açacağını, hatta günah olaca-

ğına inanırlar. Türkler ise bu konuda daha az titizlik gösterek bunu kabul etmezler.

Büyük Temizlik Meraklıları :

İran'da temizliğe müthiş bir düşkünlük olduğu gerçektir. Yollarının hiç asfaltlanmamış olduğu İsfahan sokaklarında, kar ya da yağmur yağıp yerler çamurlanınca, ancak çok önemli işleri olan kişilerin sokağa çıktıklarını gözlerimle gördüm. Doğal olarak bir evin içine girilmek istendiğinde de kapıda ayakkabılar, yağmurluk ve sarığı kaplayan başlık çıkarılır. Konuk olarak giden kişinin üstünde herhangi bir pislik varsa, bu kişi kendini temiz bulmaz ve konuk olarak gittiği kişiye de iyi bir etki bırakmayacağını bilir. Kötü bir havada evine gelen kişiye karşı, ev sahibi de aynı titizliği gösterir. Önce, onu içeriye buyur etmek yerine eliyle uzakta durmasını işaret eder. Çünkü bu kişi çamurlu bir sokaktan gelmiştir. Ve rastlantı sonucu yoldan geçen atlar ona çamur sıçratmış ve giysisinin herhangi bir yeri çamurlanmış olabilir. Ayrıca sokaktan gelen kişi ev sahibine dokunacak olursa, ev sahibi pislenir ve devamlı giysi değiştirmek zorunluluğunu hisseder. Görüldüğü gibi İranlıların batıl inançları bu konuda son derece aşırıdır.

Çok Süslü Odalar :

Bu dehlizin sonunda üç ayrı odaya geçit veren bir kapı bulunur. Bu odalar Padişahın bölümü içindeki hamamlardır. Sonuncu odadan sonra, tabanı renkli mermerlerle kaplı büyük bir yere geçilir. Burada İçoğlanlar Padişahı tıraş ederler. Bu yerin ortası biraz yükseltilmiştir ve aşağıya doğru bir eğimi vardır. Böylece berberlerin baş ve sakalı yıkadıkları su kolaylıkla akar ve buranın her zaman tertemiz kalmasını sağlar. Duvarın iki yanından ikili büyük bir musluk çıkar ve bir tek ağızdan sürekli akan sıcak ve soğuk su, üç ya da dört kişinin hiç tedirgin olmadan yıkanabileceği bü-

yüklükteki beyaz bir mermer havuza dolar. Beyaz ve siyah mermerlerle kaplı büyük bir oda, buranın sonunda bulunur. Bu işten başka hiç bir meslekleri olmayan berber'ler, buraya usturalar, bileyciler, sabunlar, tırnak kesicileri gibi gerekli aletlerini koyarlar. Çamaşırlara gelince, berberler hiçbir zaman gelenlere çamaşır vermezler. Çünkü tıraş olmaya gelenlerin belden yukarısı çıplak olup, sadece bacağın yarısına kadar olan alt kısımları bir havluyla örtülüdür. Tıraş edilenin bir tarafını berberlerin kanatması tehlikelidir. Çünkü çok kaba olan neşterleri, bizim atları keserken kullandıklarımızı andırır.

Berber odalarının karşısında üç tane mermer kubbeli oda bulunur. Yer, siyah beyaz mermerdendir, duvarlar ise beyaz, mavi çinilerle kaplıdır. Bunların her birinin içinde mineyi andıran ve gerçeğe uygun resmedilen birer çiçek deseni bulunur. Küçük altın şeritler çinilerin birleşme yerlerini saklar. Bu ilk odadan daha hoş bir başkası düşünülemez. Kubbede, hemen hemen yarım ayak çapında birçok yuvarlak delikler açılmıştır. Bunların çan biçiminde, küçük Venedik ayna camları vardır. Bunun nedeni, meraklı birinin kubbenin üstüne çıkmasından duyulan kaygıdır. Hamamın içinde ne olup bittiğini görebilmesi için bu meraklı kişinin gövdesi üstüne yatması gerekir. Gün ışığı yukardaki deliklerden girer. Hamamdayken ve özellikle hamamdan çıkıldığında, kapı her zaman kapalı tutulur. Nedeni hem sıcaklığı sürekli kılmak, hem de görülmek korkusudur. Diğer tüm hamamlar aynı biçimdedir. Hepsi aydınlığı bu tip küçük camlı deliklerden alır. Kapı dışında dışarı açılan başka delik bulunmaz. Kapı hem sıcaklık kaybını önlemek, hem de içerde ne yapıldığı görülmesin diye hemen kapatılır. İkinci oda ise, başka bir hamamdır, fakat ilki kadar güzel değildir. Üçüncüsü daha başka özelliklere sahiptir. Yer küçük taşlarla süslenmiştir ve bunlar öyle bir şekilde yerleştirilmiştir ki, ıslak ayaklarla yürürken

insan kaymaz. Tüm oda altın ve gök mavisi renkli kabartma çiçekli çinilerle kaplıdır. Padişah hamamdan çıktıktan sonra bu bölüme girer ve edebî adlandırmayı yasakladığı yerlerini tek başına tıraş eder.

Kendini Çırlıçıplak Göstermeye Muhammet'in Koyduğu Kesin Yasak :

Muhammet kendilerini çıplak gösterenleri ve onlara bakanları lanetlemiştir. Dine uygun yaşamak için kadınlar ve erkekler başka birinin yardımına başvurmadan kendi kendilerini tıraş etmek zorundadırlar.

Kılları Düşürmek İçin Kullanılan Toprak ve Bunun Tehlikeli Sonuçları :

Doğuluların çoğu; Aaraplar, Tatarlar, Hintliler, kılları çıkarmak için usturadan daha kolay olan başka bir yola başvururlar. Bu bir çeşit topraktır, onu sarı zırnıkla karıştırırlar ve böylece tereyağ gibi yumuşak olmasını sağlarlar. Hamamda oldukları zaman, terlemeye başladıklarında kılların çıkmasını istedikleri yerleri bu toprakla oğuştururlar. Ve bunların düşmeye başladıklarını görür görmez de, sıcak suda tükleri yolunmak istenen bir kümes hayvanına yapılan işlemde olduğu gibi davranılır. Çünkü bu toprak, uzun bir süre deri üstünde bırakılırsa; çiçek hastalığındaki gibi, deride delikler oluşturur, buraları yakar. Zaten bu toprağın sürüldüğü yer zamanla maroken deri gibi sert bir görünüm alırlar. Bu tip tatsız kazalar birçok Türk ve İranlıyı bu toprağı kullanmaktan soğutmuştur. Doğulu Hıristiyanlar, hamamlara gitmek geleneğinde her ne kadar Müslümanları izliyorlarsa da, bu işlem için bu toprağı kullanmazlar. Özellikle İran'da fakir kişilerin dışında bunu uygulayan yoktur. Kadınlar Muhammet'in yasağına karşın, bu iş için kölelerinden yararlanırlar. Bunun için de, bıyıklarımızın kıllarını çekmek için kullandığımız bizim küçük cımbızlardan kullanırlar. Bu çok daha faz-

la acı verir, fakat çok kısa zamanda kılları alan toprakları daha az tehlikelidir. Bizim kadınlarımız, İranlı kadınları taklit edebilmek için fazla naziktirler. Türkiye'deki erkekler bile usturanın hiç sıkıntısız yaptığını acı verene yeğlemezler.

VIII. DEVLET HAZİNESİ (HAZİNE-İ BİRÜN)

Osmanlı İmparatorluğunun ve sarayının hazinesinin zenginlikleriyle, bunun yönetimindeki güzel düzen, bu konu üzerinde biraz durmamı gerektirir. Bu bölümde Hazar denizine dökülen nehirler gibi, Hazine denizini durmadan tek yanlı olarak besleyen nehirleri ortaya koyacağım.

Güzel, İlkçağ Kalıntıları :

Padişahın tıraş olduğu odadan, otuz adım uzunlukta, dokuz, on adım genişlikteki bir koridora geçilir. Burayı, çeşitli renklerde, on beş ayak yükseklikte, mermerden altı büyük ayak taşır. Bunların içinde, Türklerin özel beğenisini kazanan çok güzel bir yeşil renklisi vardır. Yer, büyük mermer karolarla kaplıdır. İlkçağ kalıntısı olan tavanında ise çeşitli kişileri görüntüleyen, mozaik tekniğinde, çok güzel resimler görülür. Bunların Yunan İmparatorları zamanında, bazı büyük Prenslerin kabul törenleri için yapılmış olduğu sanılır.

İnsan, Hayvan Görüntülerine Düşman Türkler :

Türklerin arasında insan ya da hayvan betimlemesi yapan ressam ya da heykel ustasına rastlanmaz. Çünkü böyle görüntüler onlara dehşet verir. Bu nedenle de buradaki figürlerin varlığına zorla katlanmışlar ve onların kafalarını silmekten kendilerini alamamışlardır. Bu figürlerin şimdi sadece vücutları kalmıştır, bu da son derece üzüntü veren bir durumdur.

Koridorun eskiden her iki yanından açık olduğunu kolayca düşünebiliriz: Hâlâ avluya bakan yanı açıktır ve onu öbür yandan kapatan duvarın ortasında da hazine kapısı bulunur.

Akıl almaz zenginlikleri kapsayan bu hazineyi, Devlet Hazinesi ve Özel Hazine diye ikiye ayırabiliriz. Devlet Hazinesi (Hazine-i Birûn) dediğim, kamu olayları ve görkemli törenlere ilişkin harcamalarda, askerlerin maaşlarının ödenmesinde kullanılır ve genel olarak İmparatorluğun ve sarayın tüm gereksinimleri bu hazineden karşılanır. Ve hazine boşaldığı anda dolar. Fakat yeraltındaki bir tonozda bulunan ve ancak Padişahın huzurunda açılan Gizli Özel Hazineyi (Hazine-i Enderun) içine birçok nehrin döküldüğü, fakat hiç birinin buradan çıkamadığı Hazar denizine benzetebilirim.

Hazine Odaları ve Zenginlikleri :

Devlet Hazinesi değeri ölçülemeyecek zenginliklerle dolu dört odadan oluşur. İlkinde, birçok yay, ok, kundaklı yay, alay bozan, tüfek ve bu çeşitten silahlar bulunur. Türk hükümdarlarına armağan olarak verilen bu sanat başyapıtları ya döşeme üzerine serilmiş ya da duvara takılmıştır. Tümü çok kötü bir durumda, tozla kaplı ve paslıdır. Padişah bunların iyi bir bakım görmemesine katlanır, çünkü ona her gün çok iyi işlenmiş yeni silahların sunulması, eskilerini unutturur. Türkler, böylesi armağanların değeriyle sadece armağanlar kendilerine sunulduğunda ilgilenirler.

Aynı yükseklikteki ikinci odanın, büyük bir kubbesi vardır. Bunun mimarisi bir önceki bölümde sözünü ettiğim yaz hamamının mimarisiyle aynıdır. Aralarında hiç bir değişiklik bulunmaz, yalnız diğer hamamın kubbesindeki açıklık, burada yoktur. Odada, her biri on iki ayak uzunlukta, altı ayak genişlikte ve yükseklikte altı büyük sandık bulunur. Bunlar iki kişinin zor kaldıracabileceği ağırlıktadır. *Ambar* (Ambar) adı verilen bu sandıklar, Padişaha ait çeşitli kaf-

tanlar, değerli kürkler, olağanüstü güzellikte sarıklar ve inci işlemeli yastıklarla doludur. Altı sandıktan başka, sekiz ayak uzunlukta, dört ayak genişlikte sekiz sandık daha göze çarpar. Bunların içinde lâl renkli kumaşlar, ince İngiliz, Hollanda çarşafaları, kadife kumaşlar, gümüş, altın sırmalı brokarlar, işlemeli yatak örtüleri ve bu çeşitten zenginlikler görünür. Değerli taşlarla kaplı at başlıkları ve eyerler duvardaki kollara takılıdır. Odanın genel görüntüsü düzenli ve çok temizdir.

Daha büyük olan ve daha çok bir salonu andıran üçüncü odada, içi üç bölüme ayrılmış, sanki üst üste üç ayrı sandık gibi duran bir sandık göze çarpar. Her bölümün, önden açılan bir kapağı şardır. En dipteki bölümde, Arz Odasını açıklarken sözünü ettiğim tahtın değerli örtüleri bulunur. Ortadakine, işlemeli at örtüleri konulmuştur. Bunların bazıları büyük törenlerde kullanılır ve değerli taşlar, incilerle süsüdür. Üstteki bölümde ise, at başlıkları, koşum göğüslükleri ve üzengiler vardır. Bunlar elmas, zümrüt ve incilerle kaplanmış, çoğu türkuazlarla donanmıştır. Koşum takımlarına türkuazları büyük bir başarıyla işlerler. Böylesine değerli koşum takımlarının çokluğu insanı şaşırtır.

Hazine Denzine Dökülen Nehirlerden Biri: Paşaların Kanı :

Bu durum, Padişahın hazinesini olağanüstü zenginliklerle nasıl doldurduğunu bilmeyenlere garip gelebilir. Çünkü sık sık Paşalar ya da eyalet valileri ya doğal olarak ya da bir cinayet sonucu öldüklerinden, daha önce de belirttiğim gibi, onların tüm servetine Padişah tarafından el konulur. Servetleri saraya getirilir. Değerli koşum takımları, değerli taşlarla süslü at başlıkları hazineye yerleştirilir. Paşalara ait altın, gümüş paralar ve mücevherler de buraya getirilir. Fakat genellikle bir düka altını kalınlığında olan altın şeritle kaplı at eyerleri, sarayın içine hiç girmeyen *İmrahorun* (Emir-i Ahor)

eline teslim edilir. Aynı odada, içinde çok değerli şeyler bulunan bir sürü sandık daha vardır. Bunların bazılarında, süslü kılıçlar ve palalar bulunur. Çünkü Türkler ata bindiklerinde bizimkilerden biraz daha geniş olan kılıç ve palalar kullanırlar. Palalarını yanlarına, kılıçlarını da eyerleri hizasına takarlar. Topuzları ise kalça hizasından sarkar. Bu durum onları pek rahatsız etmez, çünkü çok kısa bacaklı atlara binmeye meraklıdırlar. Törenlerde taşıdıkları topuzların kenarları, sapları değerli taşlarla kaplanmıştır. Tüm bu koşum takımları içinde Türkler görkemlidirler ve bunlar için de para harcamaktan hiç sakınmazlar. Padişah, Paşalardan birini onurlandırmak istediğinde bu kılıçlardan birini ve değerli kürklerle double edilmiş altın sırmalı brokardan bir kaftan yollar. Fakat bu zenginlikler, bu değerli parçalar böylece gidip geri dönerler. Ve Paşaların ölümleriyle servetleri de saraya dönünce, tüm zenginlikler hazinede yeniden buluşurlar.

Türkiye’de Sarısabır Kökünün Kullanışşı :

Buradaki diğer sandıklarda ak amber, misk, sarısabır, sandal gibi kökler bulunur. Sarısabırın yarım kilosunun, bin Ekü ettiği görülmüştür. Bunun en yağlısı, en pahalısıdır. Zaten en iyisinin de en yağlısı olduğunu belirtirler. Türkler bununla ilgili çok büyük harcamalara girerler. Onlara konuk olarak gidildiğinde daha oturulur oturulmaz, içinde sarısabır kökü olan bir pipo sunma gelenekleri vardır. Çok fazla duman çıkarsın diye de, en yağlı olanı ve bir bezelye ya da bakla tanesi büyüklüğünde olanı seçilir. Bu ıslatıldıktan sonra, bir parça korla, bir çeşit buhurdanlığın içine konulup, orada bulunanlara sunulur. Bunun içinden çıkan duman ve kokuyu herkes sakalına, başına, hatta sarığının içine sindirir. Sonra da ellerini havaya kaldırıp *Elhamdülillâh* (Elmendela) yani «Allah’a şükürler olsun» derler. Bu buhurdanlık sunulmasından önce, konuk gelenlerin niteliğine göre ya altın ya da gümüş bir vazonun içinde gül suyu getirilir. Bu vazo hemen he-

men bir ayak yüksekliktedir. Bunun alt bölümü bir yumruk görüntüsünde olup, yukarıya doğru incelererek küçük bir parmak kalınlığına erişir. Ucunda gül suyunun aktığı küçük bir delik vardır. Bu suyla eller ve yüz yıkanır. Daha sonra da süründükleri sarı sabır bu suyu kurutur ve saçlarla sakala daha iyi siner, yerleşir.

Gene bu sandıkların içinde bir sürü güzel kokulu bitkiler, çok değerli uyuşturucular, panzehir taşları ve Sultan Kadınlarla, saraydaki diğer kızların olağan eğlencelerini oluşturan sakızlar var. Bu sakızlar her an Saray Kadınlarının ağızlarındadır. Bunları bu kadar çok sevmelerinin nedeni, dişleri tertemiz, soluğu da hoş tutmasıdır.

Bu odadaki öbür sandıklarda, hiç bir zaman kullanılmayan altın, gümüş sofra takımları bulunur. Padişahın sofrasında zaten porselenden başka sofra takımı görülmez. Bu sandıklardaki parçalar arasında birçok leğen ve bazıları değerli taşlarla süslü olan altın ibrikler vardır.

Bizimkilerden Daha Kullanışlı Bir Biçimi Olan El Yıkama Leğenleri :

El yıkamaya yarayan bu leğenler, Doğuluların temizlik anlayışlarının bir işareti olup, bizimkilerden daha kullanışlıdır. Bunlar yuvarlaktır, aşağı yukarı yarım ayak derinliğindedir ve üstlerinde kiri saklayan delikli tabak biçiminde bir kapak vardır. Türkiye’de ağız, el yıkanmadan yemekten kalkınmaz. Size sıcak suyla sabun getirirler. Devlet büyüklerinin sofrasında ise gül suyu ya da başka bir kokulu su sunulur ve bununla mendilinizin bir ucunu ıslatırsınız.

Çok Değerli Bir Çeşit Balmumundan Yapılmış Mumlar :

Bu sandıkların birinde, Etiyopya’dan getirilen gri renkte, balmumunu andıran çok pahalı bir bileşimden yapılan ve iki ayaktan daha uzun mumlar bulunur. Her mum, hemen hemen yüz Eku değerindedir. Bu mumlar, yalnız Pa-

dişahın Sultan Kadınları görmeye gittiği zamanlarda kullanılır. Böyle zamanlarda bu mumlardan ikisi son derece değerli taşlarla süslü büyük altın şamdanların içinde yakılır. Bu mumlar yanıp da yarıya gelince, Haremde görevli Kara hadım ağaları, yeni mumlar yakarlar ve bunlardan arta kalanları da saygı belirtisi olarak Sultan Kadınların maiyetindeki belli başlı kadınlara sunarlar. Ayrıca bu sandıkların birinde, Alman işi çeşitli duvar ve cep saatleri, Türk işi bıçak'ar ve yazı takımları görülür. Tüm bu parçalar değerli taşlarla süslü, büyük ustaların elinden çıkma sanat yapıtlarıdır. Lâl rengi bir kumaşla kaplı olan, duvara dayalı çeşitli Türk silahları göze çarpar. Bunlar son derece iyi bakımlı oklar, yaylar ve değirmi kalkanlardır. Bu parçaların çoğu son derece değerlidir ve çok iyi bir işçilik ürünüdür.

Değerli Taşlarla Süslü Sandık :

Bu odadaki en değerli şey tamamen demirden bir kasadır. Bunun içinde de hemen hemen bir buçuk ayak gelen kare biçiminde olan ve içinde olağanüstü zenginlikler içeren bir başka kasa daha vardır. Bu kasa açıldığında, buraya bir kuyumcunun mücevher kutusundaki gibi, çok değerli yüzüklerin dizilmiş olduğu göze çarpar. Elmaslar, yakutlar, zümrütler, birçok güzel topazlar ve dört tane kedi gözü görülür. Bu ilk taban kaldırılınca, çeşitli mücevherlerle dolu küçük tahta çekmeceler ortaya çıkar. Bunlarda, büyük roza elmasları, salkım küpeler, roza yakutlar, zümrütler, inci kolyeler, bilezikler vardır. Bir başka çekmecede Padişahın kavuğuna takılan *Sorguçlar* (Sorgouges) bulunur. Bunlar saraydaki en değerli taşlarla süslüdür ve lale şeklindeki küçük sapları andırırlar. Sapların arasından bazıları daha büyük ve daha değerlidir. Bana bu mücevherleri anlatan Hazine görevlisi, bunlardan küçük ya da büyük yüz elli taneden fazla olduğuna dair kesin bilgi verdi. Küçükleri, seferlerde, en değerli olan büyükleri ise saraydaki gösteriler, törenler ve Padişah

İstanbul'da görkem içinde gezerken kullanılır. Eğer Padişah mücevherlerini seyretmek ve bunların parlaklığının ruhunu okşamasını arzulayacak olursa, bu kasayı odasına taşıtır. Eğer hazinesinin içinden tek bir parça isterse *Hazinedarbaşı*-na onu getirmesi için emir verir. Hazinedarbaşı da buraya büyük önlemlerle ve büyük bir gizlilik içinde girer.

Hazinenin Açılışı :

Hazine odasında hemen hemen altmış kadar görevli vardır. *Kapı Ağası* ve *Hazinedarbaşının* ayrıcalığı bu sayıyı fazlalaştırıp, azaltabilir. Buradakiler bu bilgileri edindiği kişi gibi, gözden düşmedikleri durumda, iyi bir görev elde etmeden hiç bir zaman saraydan ayrılmazlar ve görevlerine bağlı olurlarsa tüm yaşamları boyunca rahata ermiş olurlar. Hazineden herhangi bir parçayı Padişaha götürme emrini alan Hazinenin başı, tüm görevlileri odalarında toplar ve buranın anahtarlarını koruyan *Anahtar Ağasını* yanına çağırır. Bu kişi, anahtarların kitli olduğu dolaba üç kez vurduktan sonra, bunları oradan çıkartır. Hazinedarbaşı ve onu izleyen altmış Hazine görevlisiyle hep birlikte Hazine kapısının yolunu tutarlar. İlk önce, Hazinedarbaşının deliğin üstüne koyduktığı mührün korunması için yerleştirilen asma kilidin zarfı çözülür. Bunun tam olarak yerinde durduğunu gördükten sonra, Hazinedarbaşı anahtar ağasına bunu kırdırır ve kilidi açmasını emreder. Nereye gidileceğini daha önceden bilen Hazinedarbaşıyla birlikte, odaya girilir. O odada bir yere oturur ve Padişahın istettiği parçanın hangisi olduğunu bildirir. Bu parçanın bulunduğu sandık açılır ve Hazinedarbaşıya sunulur. Eğer Hazinedarbaşı isterse, bu parçayı tek başına Padişaha götürme ayrıcalığı vardır. İşte bu sırada başka değerli şeyler elde etme olanağını da bulur. İş ortaya çıkmadan, becerisini göstermenin tam sırasıdır ve bunun için Hazine odasındaiken, kendi arzuladığı parçayı Padişahın görmek istediğini söylemesi yeterlidir. Böylece tüm parçaları ön-

ce ker.di odasına götürür, orada kendi almak istediğini bırakır ve Padişahın istediği parçayı ona kendi eliyle sunar. Bu tip olaylar görülmesine neden, Hazineye her giren çıkanı denetleyen ve buranın kütüğünü tutan *Hazine Kâtibinin* (Hasnaquatip) her giren çıkanı gerçeğe uygun yazmadığından değildir. Bu düzenbazlık Hazinedarbaşı görevinden ayrılıp, kendi yerine geçene her şeyin hesabını verdiği zaman kolaylıkla ortaya çıkarılabilir. Fakat genellikle kendi yerine geçenle iyi dosttur ve zaten de Hazinedarbaşı ancak Kapı Ağası öldüğü ya da eyalet valisi, Paşa gibi yüksek bir rütbeye getirildiğinde görevinden ayrılır. Ve görevinden ayrılırken de kendi yerine çok sevdiği bir arkadaşı, sırdaşı olan Hazine görevlilerinden birinin getirilmesini Padişahıtan rica eder. Böylece de yerine geçenin bir çeşit koruyucusu sayıldığından, kendi isteğine göre ona hesap verir. Ve kendi belirttiği biçimde, görevli olduğu sırada Padişahın emriyle Hazineden çıkartılan parçaların yazıldığı defteri yeni gelene sunar. Onların tüm kurnazlıklarına karşın, Hazine Kâtibi olayı ortaya çıkartabilir. Fakat bu kâtip de odanın eski görevlilerinden biri olduğundan ve bir gün kendisinin de Hazinedarbaşı görevine gelebileceğini tasarladığından, hiç kimseyi kendine düşman etmemek için bütün bu olanlara ses çıkarmaz. Zaten de görev ve başlayanla ayrılanın kendisine verdikleri armağanlarla iyice yumuşar. Fakat bu türden olaylar çok sık görümez, çünkü böyle bir iş ortaya çıktığında, olayı yaratanla suç ortaklarının anında cezalandırılacakları bellidir. En değerli mücevherlerin bulunduğu küçük kasaya gelince, buradan herhangi bir şey çalmaya olanak yoktur. Çünkü Padişah bunun içinden herhangi bir parçayı istettiğinde, bu kasayı Hazinedarbaşı, yanında Anahtar Ağası ve beraberinde tüm Hazine görevlileri de olduğu halde huzuruna getirtir. Ve bu kasayı açmadan önce de mührün yerli yerinde olup olmadığını inceler. Padişah istediği parçayı aldıktan sonra, kasa onun hu-

zurunda kapatılır, mühür yeniden konur ve aynı törenle Hazineye geri götürülür. Bu sırada altmış Hazine görevlisine başlıklarda bulunan Padişah, onlara aralarında paylaşmaları için on, on iki para kesesi dağıttırır.

İmparator Şarlken'i Görüntüleyen Değerli Kabartma Duvar Halısı :

Hâlâ Hazinenin üçüncü odasındayız. Bu oda oldukça büyük bir salon gibidir. Bunun ortasında yüksekliği, eni, uzunluğu eşit, kare biçiminde, dokuz on ayaklık bir sehpa bulunur. Sehpa ipek, altın sırmalı kabartmalı bir duvar halısıyla örtülmüştür. Halının üstünde tahtında oturan Şarlken görünmektedir. Etrafında kendisine saygılarını sunan İmparatorluğun büyükleri yer almakta ve Şarlken de bir eliyle dünyayı, öbür eliyle ise bir kılıcı tutmaktadır. Halının alt bölümünde gotik karakterli birkaç dize yazılıdır. Bu sehpanın üstünde ise Latince, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve diğer Avrupa dillerinde birçok kitap görülür. Bunların arasında denizcilikle ilgili kitaplar da vardır. Kitapların yanı sıra iki tane yer ve gök küresi ve coğrafya haritaları göze çarpar. Bu haritalar çok ince bir parşömen kâğıdına çizilmişlerdir. Tüm bunların, bir Türk deniz korsanı tarafından elde edilip, Padişaha armağan olarak yollandığı düşünülebilir.

Fakat kaldırmak gereğini görmedikleri toz, duvar halısını ve kitapları tamamen bozmuştur. Bunlar, burada sadece Hristiyanlara karşı elde edilen başarıların birer anısı olarak durmaktadırlar.

Rüstem Paşanın Yaşamında Dikkati Çeken Özellik

Hazinenin dördüncü odası oldukça karanlıktır. Buraya gün ışığı birbiri üzerine geçmiş üç demir parmaklıkla çevrili ve avluya bakan küçük bir pencereden girer. Kapının üstünde Türk dilinde yazılmış şu sözler okunur: «Rüstem'in çabasıyla elde edilen para». İstanbul'da çok çeşitli kişilerden

duyduğuma göre bu yazı Sadrazam Rüstem'i onurlandırmak amacını güder. Rüstem, bir inek çobanının oğluymuş, hatta kendisi de çobanmış. Fakat en soylu kişiye yaraşan yeteneği, onu Sadrazamlık rütbesine yükseltmiş ve Sultan Süleyman'ın damadı olmak onuruna eriştirmiş. Yaşamı boyunca birçok güçlüklerle karşılaşmış, hatta bir süre gözden düşmüş. İran'la savaşmakta olan ve bir yandan da çok önemli işlerle uğraşan Sultan Süleyman'ın paraya gereksinmesi olunca, Rüstem'i anımsamış. Ona maliye işlerinin genel denetimini vermiş. Süleyman onun çok becerikli olduğunu bildiğinden, her şeyi kısa zamanda yola koyacağına inanırmış. Zaten Rüstem de o kadar çok çalışmış ki, hiç vakit geçirmeden hem Süleyman'ın kasalarını parayla doldurmuş, hem de İmparatorluğun işlerini yoluna sokmuş.

Bir Türk'ün Kahramanca Duygusu :

Burada bununla ilgili olarak birçok Türk'ün babalarından duydukları ve hâlâ belleklerinden silinmeyen bir olayı ileteceğim. Türkler devletin iyiliği için büyük çaba gösterirler. Rüstem'in devletin maliye işlerini eline aldığı sıralarda, onun düşmanı olan bir devlet büyüğü, bir sırdaşına Rüstem'in çalışmasıyla devleti iflastan kurtardığını ve devlet gelirlerini büyük çapta arttırdığını söyleyerek, bu nedenle bundan böyle onu yoketmeye, ona zarar vermeye çalışmavacağını açıklamış. Başlangıçta basit bir köle olan bir Türk'ün ruhundaki bu yiğit ve cömert duyguya, Hristiyanlar arasında çok az örnek bulunabilir.

Hazinenin dördüncü odasını anlatmaya başlayalım. Burası da eni, uzunluğu ve yüksekliği iki ayak olan sandıklarla doludur. Bunlar, demir şeritlerle sağlamlaştırılmış ve ikişer asma kilitle kapatılmışlardır. Sayıları her zaman aynı kalmaz, çünkü bu odaya devamlı para gidip gelir. Ordu harcamalarını, yeniçeri maaşlarını ödemek için ve gerektiği diğer zamanlarda bu sandıklar odadan çıkarılır. Buraya giren

para çeşitleri arasında Alman ve Hollanda paraları vardır. Hollanda paralarını Türkler üstlerinde aslan resmi olduğundan Aslanlı diye adlandırırlar. Doğulu tüccarlar en çok bu tip parayı severler. Çünkü bunların çok az sahtesi görülür ve sahteleriyle onları aldatma olanağı yoktur. Osmanlı İmparatorluğunda, İspanyol Riyali ve bizim Ekümüz de geçerlidir. İlk önceleri Türkler, Riyalle eş değerde olmadığı için Eküyü reddetmişlerdir.

İmparatorluğun Bellibaşlı Zenginlik Kaynakları :

Hazineye giren tüm altın ve gümüş paralar, İmparatorluğun gelirlerinden ve Paşaların ölürken bıraktıkları servetlerden elde edilir. Birçok krallığı içine alarak, bizim büyük kıtamızın üç parçasına uzanan bu büyük İmparatorluğun, Hazineye olağanüstü gelirler sağladığını kolaylıkla düşünebiliriz. Fakat kolay olmayan bu gelirlerin sınırlandırılmasıdır. Gelirlerin belli başlıları haraç ve gümrük vergilerinden oluşur. Üç *Defterdar* eyaletlerden toplanan vergilerin hesabını Sadrazama verir. Hazinenin dördüncü odasının bir anahtarı Sadrazamda diğeri de ilk Defterdardadır. Bu kapı, Padişahın mühürüyle mühürlenmiştir ve genellikle de Divan günleri para alıp koymak ve devlet harcamalarını ödemek amacıyla açılır.

Tüm bu harcamalar için, genel olarak gümüş paralar kullanılır. Odaya giren altına gelince, dört ayrı kaynaktan elde edilir. Bunların ikisi ülkenin içinden, ikisi de dışındandır. Ülkenin dışındaki ilk kaynak Fransızlar, İngilizler, Hollandalılar, İtalyanlar, Moskoflar, Polonyalılarla yapılan ve dükalar kazandıran ticarettir. İkincisi, Kırım Hanından, Transilvanya, Moldavya, Ulah Prenslерinden, Raguza Cumhuriyetinden, Mingrelya ve Rusya'nın bir bölümünden, yıllık haraç vergisi olarak Padişahın aldığı altın paralardır. Bu da oldukça yüksek miktarlara erişir. Ülkenin içinde elde edilen altınlara gelince, ilki, Paşaların ölümüyle sağlanan servetler ara-

sında önemli bir yer tutan altın paralardır. İkincisi ise, Etiyopya'dan her yıl Mısır'a gelen altın miktarına göre belirli sayıda basılan altın sikkelerdir. Ve tüm bu altın sikkeler Hazineye götürülür.

Mısır Gelirinin Kullanıldığı Yerler :

Mısır geliri her yıl, on iki milyon liraya kadar çıkabilir. Bu da üç parçaya ayrılabilir. İlk beş milyon Padişahın hazinesine girer. Dördü, İmparatorluğun görevlileri, askerleri için harcanır. Üçü Padişahın her yıl Mekke'ye yolladığı değerli armağanlar, dinsel konulara ilişkin harcamalar ya da su götürebilmek için birkaç günlük yol katedilmesi gereken Arabistan'daki sarnıçları doldurmak, için kullanılır.

Saraya giren beş milyonun büyük bölümü Etiyopyalıların getirdikleri miktara göre, altın sikkelere çevrilir. Geri kalan ise Aslanlı diye adlandırılan Hollanda paralarıdır. Hepsi sandıklar içinde hazinenin dördüncü odasına kadar getirilir. Aslanlılar burada kalır, fakat altın sikkeler Gizli Hazineye götürülür. Artık Gizli Hazineyi okura açıklama zamanı geldi. Görevleri nedeniyle buraya birçok kez giren iki kişi tarafından bana anlatılanlara göre, burayı açıklayacağım.

IX. İÇ HAZİNE (HAZİNE-I ENDERUN)

Çok Az Kişinin Girebildiği Yeraltı Tonozu :

Dördüncü Hazine odasında, demir çubuklarla kaplı bir kapı görülür. Bu kapı, Padişahın Gizli Hazinesine giden ilk geçide yol verir. Burası, sadece Padişah geldiğinde açılır. Hazineye büyük miktarda para koymanın zamanı geldiğini Sadrazamın ona bildirince, Padişah bu bölüme gelir. Meşaleler ışığında on, on iki basamak inilir. Yedi, sekiz adım daha ilerledikten sonra, ilki gibi demirle kaplı bir ikinci kapı gö-

rülür. Fakat bu ilkinden daha küçük olduğundan, içeri geçebilmek için, eğilmek gereklidir. Buradan bir gişenin altından geçer gibi çıktıktan sonra, büyük bir tonozun altına gelinir. Burada terkettiğimiz odada bulunanların büyüklüğünde birçok sandık görülür.

Sultan Murat'ın Büyük Tutumluluğu :

İşte bu sandıkların içinde, Osmanlı hükümdarlarının uzun zamandan beri biriktirdikleri paralar saklanmaktadır. Buraya sadece altın girer, diğer gümüş paralar olağan işler için diğer Hazineye götürülür. Sultan Murat'ın ölümünden sonra tahta geçen İbrahim bu Hazineye *Kese* adını verdikleri dört bin torba bulmuştur. Buradaki her bir torba on beş bin düka altını ya da otuz bin ekü içeriyordu. Bu son derece şaşırtıcı bir sayıydı ve bizim paramızla üç yüz altmış milyon lira ediyordu. Daha önce birçok kez sözünü ettiğim bu büyük adam, büyük maliyeci, bilge kişi, yiğit hükümdar; İran hükümdarıyla savaşıyor, Bağdat ve Babil'i kuşatarak 22 aralık 1638'de alan aynı Sultan Murat'tır. O sıralar, Halep'ten Basra'ya gitmek için Arabistan çöllerinde bulunduğumu anımsıyorum. Kervanın çölleri geçmek için katettiği altmış beş günlük yol boyunca, dokuz gün hiç su bulamamıştık ve bu durum hem bizlere hem de develere büyük bir acı vermişti.

İbrahim, tahta geçtiğinde büyük miktardaki altınları Gizli Hazineye (İç Hazine) bulur. Bunların sayısını arttırmaz ve bazılarının göre de Kandiye savaşındaki kötü tutumundan dolayı bu altınları kullanmak zorunda kalmıştır. Bu uzun savaşın İmparatorluğun malî durumunu oldukça bozduğu bir gerçektir. Ancak bu durumun Gizli Hazineden para alınmasına kadar vardırıldığını söyleyenlere inanmamam için iki büyük neden vardır. Bir yasa gibi yerleşen görüş, buradan bir şey çıkarmak için İmparatorluğun tamamen bir yıkılma karşısında olması gerektiğidir. Türklerin, hâlâ Kandiye'yi tamamen ellerine geçiremedikleri açıktır, fakat bununla birlikte

İmparatorlukları bir yıkımdan çok uzak, son derece güçlü olarak ayakta durmaktadır. Padişah bir savaş kaybettiği zaman, bu durum boşalan eyaletleri için bir zarar oluşturur, fakat buna karşın, Hazinesinin kasalarından daha az para gideceğinden onun için yararlı bir durumdur. Bunun nedeni de son derece açıktır. Çünkü eski askerlerine maaş olarak, günde yedi, sekiz akçe öder. Oysa yeni askere alınanlara en fazla, bir buçuk ya da iki akçe ödenir. Ve maaşları, zamanla, yaptıkları hizmete göre fazlalaşır. Bu arada herhangi bir hükümdar öldükten sonra, yerine geçenin yeniçerilerin maaşını, bir ya da iki akçe artırdığını da unutmamak gerekir. Kandiye savaşında, büyük sayıda Türkün öldüğü bir gerçektir. Fakat bir başka gerçek ise İmparatorluğu bir sürü eyalet ve krallığın oluşturduğu ve bunların arasında son derece verimli ve kalabalık olanların bulunduğudur. Ordu bir bozgun ya da bir hastalıkla zayıfladığı anlarda, istenirse, bunların içinden çok kalabalık ordular toplanılabilir. Bu duruma bakarak, İbrahim'in, Gizli Hazinedeki parayı kullandığından emin olamıyorum, fakat, bunu arttırmadığı da bir gerçektir. Çünkü onda Murat'ın iyi tutumu olmadığı gibi, şans da yüzüne gülmemiştir. Zaten bunun biri diğeriyle birlikte olmadan hiç bir işe yaramaz.

Bu tonozu altında bulunan altınların tümü, deri torbaların içindedir. Her birinin içinde on beş bin düka altın bulunur. Padişah bunlara kendi eliyle mührünü (müht-ü hümayun) basar. Bu, kendinden önce hüküm sürenlerinkinin aynıdır, sadece o sırada başta olan hükümdarın adı değişir. Murat'ın mühründe, Allah'ın yardımı senin kulun, hükümdar Murat'ın üstündedir anlamına gelen «Nasrun min Allah alâ abdihil-Melik Murat» kelimeleri kazılmıştır.

Hazinenin Güvenliği İçin Alınan Önlemler :

Şimdi, bu altın dolu torbaların Hazineye nasıl girdiğini anlatacağım. Saraya giren tüm altın, gümüş paralar ön-

ce Hazine odasına getirilir ve gidecekleri yerlere göre, kendilerine ayrılan sandıklara konur. Eğer on sekiz milyon lira edecek ve iki yüz kesenin dolabileceği kadar çok altın olursa, bunları Gizli Hazineye götürebilmek için Sadrazam hemen Padişaha haber yollar. Böyle bir gün geldiğinde Türkler arasında en saygıdeğer kişi olan *Hazinedarbaşı* Padişahın solunda ve *Silahtar Ağa* da sağında olarak ve onu kollarının altından tutarak Hazine odasına getirirler. Onları yolun iki yanına dizilen ve elleri midelerinin üstünde kenetli olan altmış Hazine görevlisi bekler. Padişah odayı geçtikten ve Gizli Hazinesinin ilk kapısı açıldıktan sonra, bir sürü meşaleler taşıyan bu görevliler onu ikişer ikişer tonozun altına kadar izlerler. Buraya ipek bir kordonla bağlanmış torbalar getirilir. Düğümün üstüne, yumuşak bir kırmızı balmumu parçası konulur. Bunun üstüne Padişah mührünü basar. Bu mühür, daha önce belirttiğim gibi, hüküm süren Sultanın adıyla birlikte, açıkladığım kelimelerin kazıldığı, bir altın halkadır. Daha sonra, her birinde iki asma kilit takılı olan sandıkların içine bu torbalar yerleştirilir.

Devlet Büyüklerine Yaptığı Bağışlar :

Bu tonozun altından ayrılmadan önce Hazine Şefi, genellikle Padişaha şöyle der: «Saadetlu padişahım ümitdür ki bu bendeleriniz üzre ihsan-ı şerifinizi izhar idesiz» Bu söz, İmparatorum, kölelerinize cömertliğinizi göstereceğinizi umut ediyoruz, anlamına gelir. Padişah da o günkü havasına göre, enunla birlikte olanlara, yirmi ya da otuz para kesesi dağıtırır. Her para torbasında, belirttiğim gibi beş Ekü vardır. Padişah buraya geldiğinde, Sadrazam ve diğer devlet büyüklerinin, değerli taşlarla, koşum takımlarının bulunduğu odalara girme izinleri vardır. Fakat ne buradan öteye, ne de Gizli Hazineye geçebilirler. Onlar, dördüncü odada tonozun çıkışında beklerler. Padişah da onlara buradaki mücevher kasesini açıtırıp en değerli mücevherlerini gösterir. Değer verdiği

kişiler yanında bulunduğundan, bu sırada Padişahın armağan vermediği tek kişi yok gibidir. Ve sunduğu armağanlar son derece değerli şeylerdir. Hazine kapandıktan sonra, Padişah kendi dairesine döner. Tüm devlet büyükleri de onu kapıya kadar geçirirler.

X. HAZİNEYİ GENİŞLETMEK İÇİN PADİŞAHIN İMPARATORLUĞUN OLAĞAN GELİRLERİ DIŞINDA BAŞVURDUĞU YOLLAR

Her yıl İmparatorluğun olağan gelirlerinden toplanan paralar dışında, Padişah zenginliğini arttırmak için iki yola daha başvurur. Bu da, Paşaların yönetime girmeleri ve gözden düşüp ya doğal olarak ya da öldürtülerek görevlerinden ayrılmalarıyla olur.

Göreve Başlayan Paşaların Padişaha Sundukları Armağanlar :

Padişahın eyaletlerinin yönetimini verdiği Paşaların ve genellikle bu göreve gelebilmek için saraydan ayrılanların, görevlerine başlamadan önce Padişahın kendilerine yaptığı iyiliğin niteliği ve işin büyüklüğüne göre, ona armağan'ar sunmaları gereklidir. Mısır eyaletine atanan, zamanın Kahire Paşası, Padişaha, belli başlı Sultan Kadınlara, hatta Müftüye, Sadrazama, Kaymakama ve bu görevi edinmesinde kendisine yardımcı olan ve ilerde gene gereksinme duyabileceği birtakım kişilere, en azından iki milyon lirâ değeri olan armağanlar sunarak bile, işin içinden pek kolay sıyrılamamıştı. Padişaha sunduğu armağan, beş yüz bin Ekü değerindeydi ve diğerlerinin toplam değeri de iki yüz bine kadar çıkabiliirdi. Bunlara, atlarla arabaların katıldığı takımını kurabilmesi için Paşaya gereken, beş yüz bin Eküyü de ekleyelim. Böylece daha

Kahire'ye varmadan ya kendi ya da arkadaşlarının kesesinden, üç milyon altı yüz bin lira çıkması gerekiyordu. Saraydan ayrıldığında bu paraya sahip olmayan çok kişi vardır.

Yahudilerin Yaptığı Son Derece Tehlikeli Ticaret :

Tüm bu gerekenleri sağlamak için, Paşaya arkadaşlarının verdiği paralar da yetmezse, ödünç para alması gerekir. Yahudiler ödünç para vermeyi hemen kabul ederek, kendilerini büyük tehlikeye atarlar. Bunu kabul etmelerine neden, Paşanın onlara söz verdiği yüzde yüz kârdan olağanüstü kazançlar sağlamayı düşünmeleridir. Yahudiler, Paşanın hüküm süreceği zamanın kısa olmasından korktuklarından, borç verdikleri paranın çabuk ödenebilmesi için, Paşaya oradaki halkın ve özellikle de zavallı Hristiyanların kanlarını emmesi için, bin bir çeşit yol, kötülük gösterirler. Eğer Paşalar, eyaletlerinin başında bir yıl hatta altı ay bile kalabilirlerse, Yahudiler bu işten yakalarını kurtarmış olurlar ve avanslarını da alırlar. Fakat bu işin, aynı zamanda büyük tehlikesi vardır. Paşa yeni görevine daha doğru dürüst yerleşmeden, Padişah çoğu kez Paşanın başını istetir. Böyle bir durumda ona ödünç para verenler, bu parayı tümüyle yitirmiş olurlar. Kolayca anlaşılabileceği gibi, tüm Osmanlı İmparatorluğunun parası Padişahın elindedir. Burada Yahudiler derken, sadece İstanbul Yahudilerinden söz ediyorum. Çünkü eyaletlerde yaşayanlar oradaki Hristiyanlardan bile daha fakirdirler. Yahudiler hiçbir zaman toprakta çalışmazlar, sadece ticaret alanında ve gümrüklerde çalışmaya yetenekleri vardır ve hepsi için de bu türden işler bulunamaz.

Paşaların Olağanüstü Servetleri :

Böylelikle Padişah, Paşalardan ve çeşitli görevlere getirdiği diğer kişilerden önemli sayıda paralar elde eder. Fakat bu sayı, görevden ayrıldıklarında onlardan edindiklerinin yanında çok önemsiz kalır. Zenginlikleri, birçok büyük Pren-

sin servetine eşit olan, son derece zengin Paşalar görülmüştür. II. Mehmet döneminde Rumeli Beylerbeyi Mahmut ve I. Ahmet döneminde, Sadrazam Nasuh'un servetleri işte böylesine büyüktür. Nasuh'un ölümünde, evinde gümüş ve altından oluşan olağanüstü bir servet bulunmuş ve bunun tümü de bu Sadrazamın başıyla birlikte saraya getirilmiştir.

İmparatorluğa bağlı küçük, büyük sayısız eyaletlerde, Padişahın kendilerine verdiği görevler ve yaptığı iyilikler karşılığında servet edinen birçok kişinin sık sık öldüğü görülür. Bunların servetleri, işin aslında Padişah'tan geldiğinden, sarayın zenginliğini de pek fazla arttırmaz. Ancak doğal ölümlerin dışında, cinayet sonucu ölümlerin görülmediği yıl da yok gibidir. Padişahın en ufak bir kaprisi ya da kuşkusu sonucunda bir Paşa anında boğdurtulur. Bununla ilgili işlem ve töreni, gelecek bölümde açıklayacağım ve buna değin ilginç bir özelliği belirteceğim. Padişahın istediği kişileri boğdurttuğu bilinen bir gerçektir, fakat bu olayda dikkati çeken özelliğin ne olduğu bilinmez.

Hazineye Giren Paşa Servetleri :

Nasıl olursa olsun Paşa öldükten sonra, servetinin sayımı yapılır ve devlet yasasına göre tek mirasçısı Padişah'tır. Bu nedenle tüm serveti saraya getirilir. Baltacılar, sandıklar içindeki bu serveti, Hazine kapısına kadar taşırlar. *Hazinedar-başı*, bunları bir odaya koydurtur ve kilitlerin kırılmasını emreder. Onun huzurunda sandıkların içinde ne var ne yoksa boşaltılır. İşte bu sırada hem kendisi hem de Hazine görevlileri bu zengin ganimetten yararlanmaya çalışırlar. Çoğu kez bunların arasında bir sorguç ya da değerli taşlarla süslü bir hançer ya da birkaç sıra inci gibi, değerli mücevherler bulunur. Eğer Hazine görevlileri, içlerinden bazı şeyleri alıp usulca saklamayı başarırlarsa, bunları o zamana dek edinmiş oldukları küçük servetlerine katarlar. Bir gün saraydan çıkıp da, herhangi bir eyalete verildiklerinde daha önce anlattığım

harcamaları yapmaya zorunlu olduklarından, edindikleri ganimetleri ilerisi için saklarlar. Bu sırada, ilk atağı yapan *Hazinedarbaşı*, görevlileri birşey alırken gördüğünde, ses çıkarmaz. Çünkü kendisinin de bir zamanlar onlar gibi olduğunu düşünür ve böyle bir şey yaptığında kendisine birşey denmediğinde çok hoşnut kalmış olduğunu anımsar. Eğer, görevliler arasından birinin çok değerli bir şey aldığını görecekt olursa, odasına döndüğünde onu gizlice yanına çağırır ve aldığı şeyi geri ister. Eğer, bu parçadan çok hoşlanacak olursa ve bunun kendisinde kalmasını isterse, değerinin yarısını bu görevliye öder.

Hazinedarbaşı ve Hazine Görevlilerinin Elde Ettikleri Büyük Kazançlar :

Bu ganimetlerden Hazine şefi ve görevlileri çok daha başka kazançlar da elde ederler. Hazinedarbaşı, Padişaha getirilen bu sandıkların içindeki birçok şeyin, onun hizmetinde kullanılacak değerde olmadığını belirttikten sonra, toz ve nem eşyaları bozmadan, bunlardan kurtulmak gerektiğini anlatır. Padişah satışa izin verince uygun bulunmayanlar Hazineden çıkarılır. Bu sırada, Satıcıların Şefi, *Bezîrgânbaşı* da buraya çağırılır. Bu işlerde çok fazla bilgisi olan bu kişi, Hazine Şefinin ve görevlilerinin karşısında, buradaki her bir şeye, istediği gibi bir fiyat koyar. Her birine tam değerini değil, değerinin yarısını biçer. Tüm değerli mücevherler, değerli taşlar, Hazinede kalır. Satışa çıkarılanlar daha az değerli olan şeylerdir. Fakat gene de, bunların arasında, koşum takımları, hançerler, altın kaplama kılıçlar, kürk'ler, kavuklar, kemerler gibi değerli parçalar bulunur. Her parçanın fiyatı belirtildikten sonra, saptanan fiyatıyla birlikte, aralarından en güzellerini, sarayda iyi görüştüğü belli başlı kişilere yollamak için, Hazine Şefi bir kenara ayırır. Bu kişiler de yollanan'arı alıp, bu işten kazançlı çıktıklarını bilerek, bunların karşılığı olan parayı canı gönülden öderler. Geri kalanlar, saptanan fiyata

göre, Hazine görevlilerine dağıtılır. Onlar da istediklerini kendileri için alıkoyduktan sonra, istemediklerini satış için, Helvacılarla kente yollarlar. Hazine görevlileri bu saptanan fiyat üzerinden kazanç sağlarken, Helvacıların da bu satışıdaki kârını unutmamak gerekir. Satış sırasında Yahudiler sarayın büyük kapısı önünde nöbette beklerler. Kapıcı'ardan sopa yemekten korktuklarından, daha içerilere sokulamazlar. Ellerin de dükalar, riyallerle, Helvacıları bekleyip onlara iyi bir pazarlığa girerler. Bu satışlar sadece iki yılda bir yapılır. Burada elde edilen en az para, çoğu kez beş yüz bin Eküye, bazen ise sekiz yüz bine kadar yükselir. Sağlanan para miktarı ilk önce Padişaha bildirilir. Padişah bunun Hazineye götürülmesini ve kendisine Hazinedarbaşı ile görevlilerine dağıtmak için, on beş, yirmi para torbası getirilmesini ister. Büyüklüğünü göstermek için onlara bunları armağan eder. Bu kişilerin satıştan kâr ettiklerini iyi bilmesine karşın, bu duruma göz yumar, zaten bu kazançların tümünün er geç Hazineye geri döneceğini bilir.

Faizle Ödünç Para Verme Yasağı :

İşte bu aynı nedenden dolayı, Padişah faiz alımını yasaklayan yasa yasağına karşın, Türklerin Yahudilere faizi yüzde on beşi bulan büyük miktarda ödünç paralar vermelerinden dolayı, üzüntü duyar. İranlılar bu aynı yasaktan suçlanmamak için bir yol bulmuşlardır. Onlar birine, ödünç para verdiklerinde, bu miktarın karşılığında bir borç senedi çıkarırlar. Sonra da faizin ne kadar yükseldiğine bakarlar. Bu genellikle yüzde on ikidir. Aynı zamanda bir mendil ya da kötü cins bir kemer alıp, bunu borç para verdikleri kişiye verirler. Faizin miktarını belirten bir ikinci senet yaparlar, bunun satılan eşyanın karşılığı olduğunu belirtirler. Böylece Muhammet'in yasağının karşısında, gönüllerini rahat tutmuş olurlar. Borçlu verdiği söz karşılığında hiçbir zaman imzalı bir kâğıt vermez. Böyle bir gelenek yoktur, fakat mührünü ba-

sar. Mühür basmak, her zaman için yeterli değildir, bazen Kadının ya da Yargıcın huzuruna çıkmak gerekir. Bu kişiler de kendi mühürlerini buraya eklerler.

Bu bölümde, Padişahın Hazinesini genişletmek için başvurduğu yolları gösterdim. Gelecek bölümde ise, hiç bir harcama yapmadan, nasıl bağışlarda bulunduğunu açıklayacağım.

XI PADİŞAHIN HAZİNESİNE DOKUNMADAN ÖDÜL VERME BECERİSİ

Padişahın, İmparatorluğun olağan gelirleri dışından Hazinesini çoğaltmak amacıyla başvurduğu yollardan her ikisi de hiç bir şey harcamadan bağışlar yaparken tuttuğu yolla hemen hemen aynıdır. Her şeyden, Paşaların yaşamlarından olduğu gibi ölümlerinden de yararlar sağlar. Kendisine iyi hizmette bulunanlara da bir başkasından alarak, güzel armağanlar sunar. Şimdi bu bölümde, her şeyi sırasıyla ele alıp, ilk önce Paşalar hayattayken, Padişahın kendi servetine dokunmadan nasıl bağışlar yaptığını bir görelim.

Türklerin Usta Politikası

Osmanlı hükümdarlarının en önemli politikalarından biri, Paşaların eyaletlerinde kendileri kadar sayılmalarını istemeleridir. Bu saygıyı halkın bilincine daha iyi işlemek için de, zaman zaman Paşaları onurlandırmak amacıyla, onlara armağanlar yollarlar. Armağanlar Paşaya büyük bir törenle sunulur. Padişahın, Paşaya armağan yollaması ona değer verdiğini gösterir. Bu genellikle değerli bir kısa kaftandır. Eğer onu eksiksiz bir şekilde onurlandırmak niyetindeyse, armağana bir kılıç ve değerli taşlarla süslü bir hançer de eklenir. Açıkladığım nedenden dolayı, Padişah, kendisini Paşaya ar-

mağan yollamaya zorunlu hisseder. Zaten Paşanın da kendisine bu yolladıklarının en az on katını geri yollayacağını bilir. Ayrıca, Paşanın kendisine bu armağanı getiren Elçiye de bir armağan vermesi gereklidir. Fakat Padişah, Paşaya sadece onu onurlandırmak ve buradaki halkları boyunduruğu altında tutmak istediğinde armağan sunmaz. Çoğu kez, Paşayı görevinden almayı düşündüğünde de ona armağanlar yollar. Ve ondan istediği gibi bir karşılık gelmezse, bir süre sonra kellesini ister. Bu sırada ona yolladığı armağan kısa bir kaftan değildir. Çoğu kez fazla değerli olmayan bir kılıç ya da bir silahtır. Bunlar Paşayı uyarmak için yollanır. Kendisine tehdit eden tehlikeyi önleyebilmek için, Paşanın yollayacağı armağanları iki katına çıkarması gerekir. Eğer bu Paşa, önemli bir eyaletin valisiyse, Padişaha yollayacağı armağanın iki yüz para kesesinden, yani yüz bin Eküden az olmaması gerekir. Paşanın ayrıca Elçiye vermek zorunda olduğu armağanı bu paranın içine katmıyoruz.

Padişahın Onurlandırmak İsteddiği Kişilere Yolladığı Armağanları İzleyen Törenler :

Genellikle, Padişah bağış yapmak istediği kişilere Elçi görevini verir. İşte, Padişahın hiç bir şey vermeden, kendini cömert göstermedeki ustalığı böylece ortaya çıkar. Padişahın Paşaya yolladığı armağanın Paşaya verilisi büyük bir törenle yapılır. Paşanın eyaletine varan Elçi, Paşaya gelişini bildirir. O da, davul, trompet ve obua çaldırarak halkı toplar. Halkın bir bölümü onu onurlandırmak için ata binerler. Ayrıca bu yöredeki hafifmeşrep kadınlar da zille, tef çalıp oynayarak ve buradaki geleneğe göre binbir çeşit şaklabanlıklar yaparak törene katılmak zorundadırlar. Paşa, başı çekerken halk onun arkasında yürür. Armağanları getiren Elçi, bu alayı ya kente yakın bir bahçede ya da çadırını kurdurttuğu bir alanda bekler. Paşa onu selâmladıktan sonra, Elçi getirdiği kısa kaftanı onun omuzlarına atar, kılıcını takar ve han-

çeri kemerinin içine sokar. Ve Paşaya, Efendileri olan Padişahın, halkını her zaman adil bir biçimde yönetip, hiç bir zorbalığa başvurmadağı için, iyi tutumundan dolayı onu onurlandırmak amacıyla bunları yolladağıını bildirir. Paşanın gönlünü okşayan bu sözler söylendikten sonra, gene aynı düzen ve sevinç çığılıkları içinde, Paşa, Elçiyle birlikte evinin yolunu tutar. Orada çok güzel bir yemek yendikten sonra, Elçiye, değeri en az on bin Ekü olan bir armağan sunulur. Eğer Paşa, Budin, Kahire, Babil gibi önemli bir yerin yöneticilerinden biriye, elçiye otuz, kırk bin Ekülük bir armağan vermekle güç kurtulur. Padişaha yolladağı armağan ise, yüz bine kadar çıkabilir. Bazen Padişah çok sevdiği kişileri Elçi olarak yolladağıından, onlara ne verilmesi gerektiğini bildirir.

Hiç Para Harcamadan Cömert Gözükten IV. Mehmet'in Bu Alandaki Ustalığı :

Bugün hüküm sürmekte olan Sultan Mehmet (Avcı), son derece cömert gözükerek, kendisine hizmet edenlere bağışlarda bulunmaktadır. Fakat öyle bir şekilde davranır ki, verdikleri için hiç bir harcama yapmaz ve Hazinesine dokunmak zorunda kalmaz. Birine bir armağan göndermek isterse ve bu kişiyi Elçi olarak yollamanın olanaksızlığını bilirse, şöyle bir yol tutar: Kendisi ava son derece düşkün olup, bundan başka hiçbir şeyden hoşlanmadığından, ödüllendirmek istediğı kişiyi av alanı içinde bulur. Ona avlamış olduğı bir geviğı ya da başka bir hayvanı, İstanbul ya da yakınlarında bulunan bir devlet büyüğüne, kendisi tarafından götürmesini söyler. Yollanan armağan bu devlet büyüğünün evinde ya geçecek ya da sahte, büyük bir sevinçle karşılanır. Doğal olarak, bu devlet büyüğünün bunun karşılığında, Padişaha çok daha değerli bir şey yolaması gerekir. Bu da çoğı kez, güzel atlar, değerli kürkler, altın sırmalı brokardan güzel parçalarıdır. İş bu kadarla da bitmez. Armağan alan, Padişaha yolladağıından başka bir de bunu getirene taşıma ücreti olarak on

bin Ekü verirse, gene de ucuz kurtulmuş olur. Çoğu kez, eğer Padişaha çok fazla bir şeyler yollamamışsa bunun miktarını iki katına çıkarmak zorundadır. Zaten hemen oradaki bir görevli armağanın azlığıyla ilgili olarak ve getirene de çok değersiz bir ödül verdiğini bildirerek, serzenişte bulunur. Bunun üzerine, bu devlet büyüğü ona acele, yirmi ya da otuz para kesesi daha yolanması için emir verir. Padişahın aldığı armağana gelince, genellikle yanında bulunanlar arasında bunu paylaşır. İşte Padişahın, devlet büyükleri ve Paşalardan tüm yaşamları boyunca elde ettiği yararlar bunlardır.

Bir Paşanın öldürülmesi kararlaştırıldığında, Padişah kayırdığı birine bu haberi iletme görevini verir. Zaten bu kişinin de Paşaya armağan götürmek yerine, ona ölüm haberini bildirmek daha çok işine gelir.

Padişahın Boğdurma Emrini Verdiği Paşaların Öldürülmelerinde Uygulanan İşlemler :

Eğer bu işlem, İstanbul'da uygulanacaksa, Padişahın bir an bile yanından ayrılmayan *Bostancıbaşı*, bu görevi yerine getirir. Eğer eyaletlerdeki bir Paşa söz konusu ise, Padişahın bazı bağışlarda bulunmak istediği bir *Kapıcıbaşı* ya da *Bostancıların* belli başlılarından biri, bu işlemi yerine getirmek için oraya yollanır. Emri götürenin yanında beş ya da altı kapıcı bulunur. Bazen Divan'ın toplandığı sırada, orada olabilmek için, zamanını ayarlar. Paşayı bularak, Padişahın emrine göre, hemen anında Divan'ı toplamasını ister. Divan, Paşanın Vekili, Müftü, Kadı ve yörenin yeniçerilerinin başıyla, eyaletteki önemli hukuk adamlarından kurulmuştur. Divan toplandıktan sonra, *Kapıcıbaşı* Paşaya, Padişahın mektubunu verir. Paşa bu mektubu büyük bir saygı içinde alır, üç kez alnına sürdükten sonra açar ve okur. Verilen ölüm emrini şu sözlerle yanıtlar: «Padişahımın emri yerine getirilecektir. Bana sadece, dua etme zamanını tanı». Bu süre ona tanınıp dua ettikten sonra, Kapıcılar Paşayı kollarından

tutarlar. Ve bunların ağası, kemerini açıp Paşanın boynuna atar. Kemer, her iki ucunda da düğümler bulunan birçok küçük ipek kordondan oluşmuştur. Kapıcıların içinden ikisi, kemerin her iki yanından uçlarını tutup, bir an içinde Paşanın canını alırlar. Eğer bu işlemde kemerlerini kullanmak istemezlerse, ellerine bir mendil alırlar ve genellikle sağ ellerinin başparmaklarına taktıkları, yayı sarmaya yarayan yüzükle, ellerini gırtlak sıkarak mendilin arasına sokup, gırtlak kemiğini kırarlar. Böylece acı çektirmeden bir anda boğarlar. Ve bu kişinin de umutsuzluğa kapılmadan, kendilerine sadık olarak ölmesini sağlarlar. Türkler, öldüreceğimiz kişilere uzun zaman darağacında acı çektirdiğimizden, bizim suçluları boğma şeklimizi garip bulurlar.

Türkiye'de Ne Zaman ve Nasıl Kafa Kesilir :

Padişahın her kim olursa olsun canını alıp, kellesini istettiğini çoğu kez tekrarladım. Ancak Padişah keskin olarak bir kişinin başını görmek isterse, kafası kesilip ona getirilir. Eğer uzaktan getiriliyorsa, beyni çıkarılıp kuru otlarla doldurulur. Ben de, bu biçimde torbalara konmuş o'lan Kars ve Erzurum Paşalarının kellelerini gördüm. Eğer bir kişi hakkında ölüm cezası verilmiş ise, Türkler bundan böyle onu hiç önemsemez, onu köpek yerine koyup, çok kötü davranırlar. Bu iki katayı Padişaha götürme emrini alan bir *Bostancı*, bitkin yorgun bir durumda, benim o sıralar bulunduğum bir Ermeni köyüne gelmişti. Orada bir Fransızın olduğunu öğrenince adamlarından birine şarabımın olup olmadığını ve çok yorgun olduğumdan, kendisine gelebilmesi için ona verip veremeyeceğimi sormuştu. Anında ona bir şişenin içinde şarap vollaştım. Sonra kendisiyle birlikte içmemizi rica ederek onu kıramamıştım. Ve istekli olmamama karşın, bana bu iki Paşanın kellesini göstermişti.

Ölüme Mahkûm Müslümanların Kanını Akıtma Yasağı :

Eğer kafayı götürme emri, yoksa, öldürülen kişi törensiz bir biçimde geceyarısı gömülür. Ve bir zamanlar büyük gürültüler koparmış olan Paşanın saltanatı da böylece bir anda söner. Fakat belirtilmesi gereken şey, Türkiye’de her kimin kafası kesilirse kesilsin, bu işlemin boğulduktan sonra yapıldığıdır. Çünkü kanın soğumuş olması gereklidir. Dine göre, bir Müslümanın kanı savaş dışında akıtılmaz.

Paşaların Servetlerinin Gerçeğe Çok Az Uyan Sayımı :

Bu işlem yapıldıktan sonra, emri götüren kişi, Paşanın tüm servetine anında el koyar. Kendine yararlı olacak altın ve mücevherleri bir kenara ayırdıktan sonra, Divan’daki kişileri eşya sayımında hazır bulunmaları için çağırır. Sonra daha önce açıkladığım gibi, herşey Hazine odalarına götürülür. Burada bulunanlar, Paşanın birçok şeyinin alınmış olduğunu bilirler, fakat hiç ses çıkarmadan, karşı koymadan burada belirtilenden daha başka bir şey bulunmadığı konusunda bir imza atarlar. Bunun nedeni de Padişahın emrini getiren görevlinin saraydaki ayrıcalıklı kişilerden biri olduğundan çekinmelerindendir. Eğer öyleyse, bu kişi onların aleyhinde çalışabilir ve haklarında Padişaha kötü bilgiler sunabilir. Ve bunun sonucunda hem görevlerinden, hem de canlarından olmaktan korkarlar. Bunun için, Elçinin yaptıklarına göz yumarlar. Bu arada Elçi, Paşanın servetinden edinebileceği kadarını elde eder. Bunun yanı sıra, eşyaların sayımında bulunanlar Elçinin saraya dönünce kendileri hakkında Padişaha iyi bilgiler vermesini sağlamak için, ona armağanlar da sunarlar. Böylece Elçi daha önceden geleneğin göz yumduğu şeyleri aldıktan başka, saraya döndüğünde görevini iyi yapmasına karşılık, Padişah’tan da yeni ödüller alır. Ayrıca Paşadan kalanlar saraya gelince, sayıma kaydedilenler için de hakkını alır.

Türklerin Ölümü Soğukkanlılıkla Karşılama Nedenleri :

Padişahın ölüm emrini içeren mektubunu alanın olağanüstü bir korkuya kapılacağı düşünülür. Çünkü bunu okuyan, emrin hemen uygulanacağını iyi bilir. Fakat haberi öğrenen kişinin yüz hatları pek değişmez ve şaşırma da benzemez. Çünkü bu görevi kabul ettiğinde, bu tür bir sonu beklemektedir ve zaten de çok az arkadaşının böyle bir sondan kurtulduğunu görmüştür. Türkler, bu ölüm emrinden hiçbir kurtuluşun olmadığını pek iyi bildikleri için, adeta duygusuz bir davranışla karşılarlar. Ayrıca, Padişahın emrine çarçabuk ve körü körüne bağlılığın bir devlet yasasından çok bir din yasası olduğu onlara çok ince bir politikayla işlenmiştir. Ve Sultanlarının emriyle ölünce de dosdoğru cennete gideceklerine inanırlar.

Türkiye'den Kaçma Zorlukları :

Padişahın kendisine böyle bir ölüm emrini yollayacağını hisseden biri, kaçmayı da düşünemez. Çünkü çoğunlukla, Paşaların hizmetindeki görevliler ve köleler casustur. Bu nedenle de Paşaların kaçıp saklanmaları söz konusu değildir. Ayrıca bu görevlilerden herhangi birine bir sır vermek tehlikelidir. Çünkü, onlar güzel bir davranıştan yoksun, basit ruhlu kişilerdir. Böylece Paşalar için tüm geçitler kapanır. Sınırlardaki görevliler de en ufak bir fısıltıda, hemen devletten emir alıp, önlem alırlar. Zaten böyle bir emir gelmese bile, sınırdakiler kendi yargılama alanları içinde olan biten her şeyden bilgili olmak için büyük özen gösterirler. Bu arada bir açık kapı bulunsa bile, ancak tüm gece boyunca, yürüyerek komşu devlete ulaşılabilir. Ve Türkiye hemen hemen her yanından Osmanlı egemenliğinden nefret eden devletlerle çevrelendiğinden, o tarafa geçen kişinin casus olduğuna inanılır ve hiç bir zaman orada da canı bağışlanmaz. Karadan değil de, denizden kaçmak daha kolaymış gibi görünür, oysa bu kişi-

leri burada bekleyen tehlike daha da büyüktür. Hristiyanların, Türkleri ve köleleri gemilerine alması yasaklanmıştır. Yasağa karşı gelenler ölüm cezasına çarptırılır. Zaten gemi demir almadan büyük çapta arama yapılır. Böylelikle Türklerin ülke dışına kaçabilmelerini sağlayan tüm limanlar kapatılmış olur. Fakat gene de bu yasağa karşın, her yıl bazı iyiliksever Hristiyan Konsolos ve tüccarların aracılığıyla, büyük sayıda kölenin kaçırıldığı görülür. İlk önce bu köleler parayla susmaları sağlanan, ülkenin içindeki Hristiyanların evlerinde saklanırlar. Sonra, liman görevlilerine içki sunulup, eğlendirilirken köleler daha önce aranmış olan gemiye getirilirler. Ve aynı anda da yelkenler açılır. Hristiyanlar Türklerin kendilerini denemek için, böyle bir yola başvuracaklarından çekindiklerinden, Türkler için kendilerini böyle bir tehlikeye atmak istemezler. Türkler, denizden olsun, karadan olsun, mezhep değişikliği nedeniyle kendilerine düşman olan, İran İmparatorluğu dışında, Hristiyan dinini kabul etmeden kaçmanın olanaksız olduğunu bilirler. Oysa onlar bin yaşam karşılığında bile olsa dinlerini terketmek istemezler.

Sultan Kadınlara Sunulan Armağanlar :

Osmanlı hükümdarlarının cömertliğine değinirken, bazen Hazine'den önemli bağışlar yaptıklarını belirtmek gereklidir. Bunlar saray içindeki ve dışındaki devlet büyüklerine verildiğinde, gümüş para olarak ödenir. Bu bağışlar Sultan Kadınlara yapıldığında, genellikle on beş bin dükalık ya da otuz bin Ekülük, altın dolu para keseleridir. Padişahın bu parayı sağlaması için Gizli Hazineye kadar gitmesi gerekmez. Dördüncü hazine odasında yeterince altın vardır. Çünkü İmparatorluğun tüm gelirleri içindeki altın, gümüş buraya getirilir. Ve buradaki para sayısı hiç bir zaman azalmaz, gene aynı yere çeşitli yollardan geri döner.

XII. PADİŞAHIN HER YIL MEKKE'YE YOLLADIĞI ARMAĞANLAR

Mısır Gelirinin Üçüncü Bölümü Nereye Kullanılır :

Bu bölümde, Padişahın her yıl Mekke'ye yolladığı armağan için ayrılan Mısır gelirinin üçüncü bölümüyle ilgili bazı ilginç gözlemleri sunacağım. Padişaha Mısır'dan yollanan on iki milyon liradan, üç milyonluk büyük bölümü her yıl Muḥammet'in mezarını onurlandırmak amacıyla Şeyhe yollanan değerli halı ve görkemli çadıra harcanır. Paranın bir başka bölümü camilerde çalışanlara ödenir. Bunlar bizim papazlara benzeyen *İmamlar*, vaiz veren Şeyhler (cheuchs), caminin minaresine çıkıp, halkı namaza çağıran *Müezzinler* ve Mekke, Medine'de kandilleri yakıp, camileri temizleyen *Kaimler*dir (Kaims).

Üç milyonluk harcama içinden, on yedi günlük hac süresi boyunca, hacıların beslenmeleriyle ilgili tüm gereksinimler karşılanır. Padişah, Şeyhe her şeye yetecek kadar para yollar. Bu Şeyh hangi mezhepten, hangi ulustan olursa olsun, tüm Müslümanların Papa'sı, Büyük Din Papazı gibidir (*).

Mekke Şeyhinin Büyük Zenginliği :

Tüm müslümanların büyük saygı duyduğu Mekke Şeyhi çok güçlü ve çok zengindir. Bunun böyle olduğu zaten, her yıl Osmanlı Padişahı ve diğer Müslüman hükümdarlardan aldığı armağanlardan kolayca anlaşılabilir. Ayrıca hacılardan ve bağış için gönderilen paralardan kendi isteğince yararlanır. Böylece akıl almayacak kadar büyük bir gelir sağlar. Çünkü Müslümanlık, sanıldığıının üstünde, Avrupa, Asya ve Afrika'ya yayılmıştır. Öykünün sonuna bu dinle ilgili bir bölüm ekleyeceğim.

(*) Burada haksız ve yersiz küçültücü yargı taşıyan iki tümce vardı. Metne bir şey de katmadığından yayınevimize çıkarılmıştır.

Muhammet'in Mezarı Başında Yapılan Törenler :

Dünyanın dört bir yanından, Mekke'ye kervanlar gelir. Tapınma zamanı geldiğinde, Büyük Şeyh, tüm din adamlarıyla birlikte, gece, gündüz dua edip, gerekli törenleri yönetir. On yedinci, gün, tüm hacılar Şeyhin çadırı önünde toplanırlar. Şeyh herkes tarafından görülebilmek için, çadırın önündeki bir basamağın üstüne çıkmıştır. Dua edip, orada bulunan herkesi kutsadıktan sonra, duasını şu sözlerle bitirir: «Allah, barış içinde geldikleri gibi, gitmelerini de sağlasın.» İşte o andan sonra, herkesin harcamalara başlaması gerekir. Çünkü Şeyh, hacılara artık bir şey vermez, buna karşın bu andan sonra büyük kazançlar elde etmeye başlar. Çünkü hacılara satılan tüm yiyecekler ona aittir. Ayrıca bazı hacıları ülkelerinden getiren binek hayvanları yolculuk sonucu onları yolda bırakmıştır. Bu yüzden burada yenilerini satın almak zorundadırlar. Şeyh, kervan şefleriyle anlaşıp ve hacılar da bu kervan şeflerinden, değerinden en az üç kat fazla para ödeyerek, hayvan satın almak zorunda kalırlar.

Kahire Kervanı :

Kahire kervanı, Mekke'ye gelen kervanlar içinde en kalabalık olanıdır. *Kervanbaşı* (Caravan-bacı), bazen iki yüz bin Ekü kadar bir kazançla ülkesine dönebilir. Kervanbaşı görevi, Paşanın emrine bağlı olup, büyük entrikalarla ele geçirilmeye çalışılan bir görevdir ve ancak en yüksek fiyatı verenin elinde kalır. Bu kervanbaşı, aynı zamanda sarnıçlara götürülen suyun da yöneticisidir ve su dağıtımı onun emriyle yapılır. Dağıtımda, fakirle zengin için aynı hak gözetilir. Fakat, zengin hakkından biraz daha fazla su isterse, bunun karşılığında çok fazla para ödemesi gerekir. Suyu istediği gibi fiyat biçen Kervanbaşı bundan oldukça büyük bir kazanç elde eder.

«Büyük Moğol»a Mekke'den Yollanan Armağan :

Padişahın, Şeyhe yolladığı halı ve çadır, kumaşın güzelliği ve zengin süslemeleriyle, çok değerli iki parçadır. Halı, Muhammet'in mezarını kaplamak, caminin karşısına kurulan çadır ise, on yedi günlük tapınma boyunca, buradan ayrılmayan Şeyh içindir. Muhammet'in dininin bu büyük papazı, her yıl yenilenen halı ve çadırdan olağanüstü paralar elde etmenin sırrını bulmuştur. Padişah'tan yeni armağanlar geldiğinde, olağan bir yardımımı gibi, eski çadır perdesinin parçalarını birçok Müslüman hükümdara yollar. Doğal olarak bunun karşılığında çok güzel başka armağanlar elde eder. Çadırın dışında bulunan perde, içeride olanların görülmesini önler. Bu perde altı ayak yükseklikte ve çok uzun birçok parçadan oluşmuştur. Şeyh, perde parçalarını yolladığı hükümdarları, kendilerine kafa tutan Prenslere karşı savaştıklarında, bu parçalardan birini çadırlarına takarlarsa, bunun şans getireceğine ve kolaylıkla savaşı kazanmalarını sağlayacağına inandırır. Perdenin tamamını, çadırı ya da halıyı yolladığı, kişinin, «Büyük Tatar Hanı» ya da «Büyük Moğol» gibi, çok büyük bir hükümdar olması gereklidir. Ve bunları, on iki yılda bir, bir ona, bir ötekine yollar. Bugün Hint İmparatoru olan ve bizim «Büyük Moğol» diye adlandırdığımız Avrangzeb, tahta geçtikten sonra, Şeyh ona çadırın tüm perdesini yollamıştı. Armağan, kutsal bir yerden geldiğinden, sarayda büyük bir sevinçle karşılanmıştı. Yolladığı armağanın hemen arkasından, Şeyh bu büyük hükümdar tarafından fazlasıyla ödüllendirilmişti. Muhammet'in dininin bu şefi, böylece Müslüman halklar ve Prenslere sayesinde zenginleşir.

Müslümanların Mekke ve Medine'yi İlgilendiren Düşünceleri:

Türklerin dinine değin yazılar yazanlar bu dinin temel kurallarından biri olan hacdan, kuşkusuz söz etmişlerdir. Konumdan uzaklaşmamak için, çok derine inmeyeceğim. Burada, sadece Muhammet'in yasalarını çok iyi bilenlerden edindiğim üç gözlemimi belirteceğim.

Geleneğe göre Türkler, Allah'ın İbrahim'e kendine Mekke'de bir ev inşa etmesini emrettiğini sanırlar ve bu nedenle de tüm uluslar Mekke'ye ona konuk giderler. Mekke aynı zamanda Muhammet'in Tanrı'dan Kur'an'ı aldığı yerdir. İkinci kural, tüm Müslümanların yaşamları boyunca bir kez hacca gitme zorunluluğudur. Bu zorunluluk geçinmeye parası olmayan yoksulları ilgilendirmez. Çünkü böyleleri, yokluklarında ailelerinin geçimini sağlamak için onlara para bırakacak durumda değildirler. Üçüncüsü Mekke ve Medine kentlerinin önemidir. Birincisi, Muhammet'in doğduğu yerdir. Medine ise hakkında bir sürü öykü anlatılan Peygamber'in gömüldüğü yerdir. Muhammet Kur'an'da sadece Mekke'ye gidilmesini zorunlu kılar. Oysa burada bu Peygamber'den (*) kutsal emanet olarak sadece bir tek sandaleti kalmıştır. Din büyükleri de Medine'ye gitme zorunluluğunun olmadığını ve bu kenti görmeden de Muhammet'in emrine uyulduğunu kabul ederler. Bu öykünün son bölümünde, Mekke'deki hac olayını daha derinine ele alıp, Peygamberin mezarına gitmek için tüm Avrupa, Asya ve Afrika'daki Müslümanların izledikleri çeşitli yolları anlatacağım.

XIII. SARAYIN İÇECEK DAĞITILAN BÖLÜMÜ VE ÖBÜR DAİRELER.

Osmanlı Sarayının Hazine bölümünde son derece ilginç şeyler ortaya çıkarırken, İç Sarayın (Enderun) diğer dairelerinde de dikkati çeken birçok özellik gördüm.

(*) Burada Tavernier, Peygamber için yakışsız bir sıfat kullanıyor. Biz o sıfatı çevirip kullanmadık. Tavernier böylesine küçülmeliydi, demekle yetiniyoruz.

Padişaha Yemek Dışında, Su Verildiğinde Uygulanan Eski Bir Gelenek :

Hazineyle bahçeye açılan demir kapı arasında, on beş yirmi adım uzunlukta tonozlu ve karanlık bir koridor yer alır. Solda ise kiler ya da içecek dağıtılan bölümün görevlilerinin dairesi bulunur. Burada Padişaha şerbet ve diğer içecekler hazırlanır. Birçok kez sözünü ettiğim Sultan Murat'ın yaptığı gibi herhangi bir Padişahın canı çektiğinde içmesi için şarap da bulundurulur. Padişah yemek dışında su içmek istediğinde ise eski bir gelenek uygulanır ve her su içişi ona on sikkeye gelir. Padişahın her an yakınında bulunan kırk görevlinin dairesi olan Hasodanın girişinde, içecek dağıtılan yere bakan bir görevli sürekli nöbette bekler. Karşı bölümdeki iki görevli de devamlı tetiktedir. Padişah susayıp, su istediğinde *Hasoda* görevlisi anında iki *Kiler* görevlisine işaret verir. Onlardan birisi de *Kilercibaşına* doğru ilerleyip *Su* diye bağırır. Böylelikle Padişahın su istediği açıklanmış olur. Bu sırada öteki *Kiler* görevlisi Hasodanın kapısına doğru koşup, kırk görevlinin en yaşlısından on sikke alır. Yaşlı görevli bu odanın veznadarı gibidir, Padişahın bağış yapmak istediği kişilere küçük sayıdaki paraları o dağıtır. Fransa'da bu kişiyi ufak tefek eğlence paralarının veznedarı diye adlandırırız. Padişahın istettiği su, altın veya porselen bir fincanda getirilir. Bu fincanın içi ve dışı değerli taşlarla süslüdür. Hemen hemen iki ayak çapında, büyük bir altın tabağın içine konur, ki bu saraydaki en değerli parçalardan birini oluşturur. Akhadımağası olan Kilercibaşını yanında yürüyen Kiler görevlilerinin ikisi kollarının altından tutarlar. Çünkü Kilercibaşının fincanı başından daha yüksekte taşınması gerektiğinden, yolunu ancak fincanın altından görebilir. Böylece onları izleyen Kiler görevlileriyle, hep birlikte büyük bir tören içinde Padişaha su götürülür. Kilercibaşını kollarından tutan iki görevlinin dışındakiler Hasodadan ileriye geçemez-

ler ve kapıda onun dönüşünü beklerler. Hasoda görevlileri Kilercibaşıyla Padişahın huzuruna kadar ilerlerler, ancak Padişahın odasının kapısına vardıklarında buradaki en eski iki görevli, Kiler görevlilerinin yerini alır ve Kilercibaşını kollarının altından tutarak Padişahın huzuruna kadar götürürler. Kilercibaşı bu sırada Padişahla iş konuşmak isterse, fincan ve tabağı kapıda dönüşünü bekleyen görevlilere vermek için yanındakilere uzatır. Padişaha söyleyecek bir sözü yoksa, fincanı alıp hemen Kilere geri döner.

Doğululara Özgü Yemek Yerken Susuzluğu Giderme Biçimi:

Yine aynı yerde şeftali, kiraz, frambuaz gibi meyve sularıyla çeşitli serinletici sular bulunur. Türkler yemek arasında hiç su içmezler, yemek sırasında susuzluklarını değişik bir biçimde giderirler. Bu meyve suları iki litreye yakın su alabilen büyük porselen kadeh'ler içinde masaya getirilir. Hangi meyve suyu olduğunun anlaşılması için, her kadehin içine o meyveden konulur. Herkesin yanında bizimkilerden en az üç dört kez daha büyük olan tahta bir kaşık bulunur. Bu kaşığın sapı büyüklüğüyle orantılı olarak bizimki'lerden daha uzundur. Türklerde altın ya da gümüş kaşık kullanma geleneği yoktur. Yemek arasında susuzluklarını gidermek için bu kaşıklarla en çok hoşlandıkları meyve suyundan zaman zaman birkaç kaşık içerler.

Tiryakın Bileşimi :

Yine aynı yerde uluslararası bir ilaç olarak kullandıkları *Tiryak*'ı büyük sayıda üretirler. Köylü, kentli herkese yarım amacıyla verilen Tiryakın bileşimindeki engerek yılanları Mısır'dan getirilir. En iyi bileşimi sağlayanların Mısır'da bulunduklarına inandıklarından, diğer ülkelerdeki engerek yılanlarını getirtmezler.

Göz Kamaştırıcı Altın Sofra Takımı :

Kiler dairesinin önünde beyaz mermerden çok güzel sekiz ayağın taşıdığı beyaz ve siyah mermerle kaplı bir koridor görülür. Burası *Kilercibaşı* ile yardımcısı *Kiler kethüdası*nın oturdukları daireye ulaşır. Kiler kethüdası, Kilercibaşı gibi bir hadımağası olmayıp, saraydan ayrıldığında genellikle Paşalık rütbesine getirilir. Tüm altın, gümüş tabak, çanak, ibrikler, leğenler, fincanlar, şamdanlar Kilercibaşı tarafından korunur. Bu tabak çanağın büyük bölümü zümrüt, elmas yakut ve benzeri değerli taşlarla süslenmiştir. Üstünde değerli taşlar olmayan altın tabak ve şamdanlar arasında ise o denli büyük ve kalın olanlar vardır ki, bunları taşımak için en az iki kişi gerekir. Bu şamdanların biçimi bizimkilerden değişiktir. Çoğu kez iki üç ayak yükseklikte, on iki parmak çapında bir tabana oturmuşlardır. Üst bölüm ise bir kutu ya da bir çeşit lamba memesi gibidir. Buraya yarım kilodan fazla iç yağı konulabilir. Yağın halının üstüne dökülmesinden çekindiklerinden, şamdanların ayağını belirttiğim büyüklükte yaparlar. Ayrıca ayağın yükseklikle orantılı olması da gereklidir. İç yağının içine koydukları parçalara ayrılmış fitil bir parmak büyüklüğündedir, bir odayı fazlasıyla aydınlatabilir. *Kiler kethüdası*, reçel yapan *Helvacılarla*, yemek pişiren *Aşçıların* şefidir. Bu görevlilerden hiç birisi onun emrinin dışına çıkamaz.

Hazineden söz ederken, görevlilerin koğuşlarına hiç değinmedim. Çünkü saray binalarını belli bir sıraya göre izlemek ve okuru bir avludan ötekine, bir bölümden bir başkasına götürmek istiyorum. Hazinehanelerin koğuşu, Kilerin hemen yakınındadır. Burası çeşitli renkte mermerlerin döşendiği, aynı cins mermerden sekiz ayağın taşıdığı bir koridorla başlar. Tavanı altın yaldız ve gök mavisi çiçek resimleriyle süslenmiş koridorun bir yanı açıktır, diğer yanında ise tam ortada, sağda ve solda üç büyük pencereyle görevlilerin kapısı

görülür. Hazinesinin en eski altı görevlisi gece gündüz burada kalır. Bu kapıdan çıkınca onbeş adım uzunluk ve beş adım genişlikteki büyük beyaz mermer taşlarla kaplı bir yoldan geçilerek aynı cinsten iki siyah sütunun taşıdığı başka bir kapıya varılır. Bu kapının üstünde daha önce de açıkladığım, Türkler arasında son derece yaygın olan şu sözler yazılıdır: «La ilahe ilallah Muhammeden Resulullah». Bu kapıdan büyük bir salona girilir. Burada her iki yanda bir buçuk ayak yükseklik ve yedi sekiz ayak genişlikte bir çeşit kerevet görülür.

Türk Tipi Yataklar :

Her görevlinin gece gündüz, sadece dört ayak genişlikte bir yere hakkı vardır. Onlara yatak olarak, kerevetin üstüne koyulan ve şilte görevini gören dört kat edilmiş bir yün örtü verilir. Üstlerine ise altın, gümüş, simli brokardan ya da ipekli kumaştan örtüler örterler. Kış aylarında bu tip üç örtü edinmelerine izin verilir, ancak daha sıcak tutan yünden örtüler verilmez. Çünkü, Padişah geceleri zaman zaman onları denetlemek ve bazı kötü emellerini engellemek için buraya gelir. Bu ani gelişlerde Padişahın onları yünden örtülerle görmesi ayıp olduğundan, hep ipekli, brokar yatak örtüleri kullanırlar. İç donu ve gömlekleriyle uyurlar. Türkiye ve Doğu’da yaz, kış, hep aynı, yarı çıplak yatılır. Yatakların üstünde tüm salonu çevreleyen bir galeri göze çarpar. Tahta ayakların taşıdığı bu galeri kırmızı renkte cilalanmıştır. Görevlilerin eski giysilerinin bulunduğu sandıklar buradadır. Her görevli bir tek sandığa sahipken, en eski on iki görevlinin her birinin iki sandığı vardır. Ve içlerinden birinde bu bölümün anahtarı bulunur. Burası, haftada bir tek gün, çarşambaları açılır ve herkes sandığından gerekli eşyalarını alır. Eğer birinin, çarşambanın dışında, sandığından bir şey alması gerekirse, yanına beş, altı görevli daha alıp, Hazine Şefine izin almaya gider. O da galerinin anahtarını elinde bulunduran

Rafcıya (Rafgi) emir vererek, galerinin açılmasını ister. Ayrıca, kimsenin sandığından bir şey almamaları için de onlara göz kulak olmasını bildirir.

Bu salının ucunda Hazine görevlilerinin namazdan önce gelip yıkandıkları, çeşmelere giden bir kapı vardır. Burada prinçten yedi musluk bulunur, duvar ve yer beyaz mermerle kaplanmıştır.

Ayakyolundaki Bizden Farklı Davranışları :

Yüznumaralar sağdadır, çeşmeler gibi beyaz mermer döşenmiş ve her zaman temiz tutulan dört küçük odaya ayrılmıştır. Türkler bu yerlerde bizler gibi oturmazlar, topraktan yarım ayak kadar yükseklikteki bir deliğin üstüne çömelirler. Bu delik bir yayla yükselip alçalan demir bir kapakla kaplanmıştır. Kapak en ufak bir ağırlıkta ters dönmekte ve pislik düşünce de, eski biçimini almaktadır. Tüm Müslümanlar gibi Türkler de bu gibi işlerde kâğıt kullanmazlar, beraberlerinde getirdikleri kabın içindeki su ile yıkanırılar, böylelikle kapak da temizlenmiş olur. Delik her zaman kapalı, kapakta tertemiz olduğundan dışarı kötü bir koku yayılmaz, bu yerin altından geçen kanal da tüm pislikleri alıp, götürür.

Saraya Kapatılmış Türklerin İğrenç

Günahlarının Nedenleri :

Fakat buralarda iğren şeyler yapıldığından, bu derece temiz tutulmaları için özen gösterilmesine gerek olmadığı düşünülebilir. Gerçeği dosdoğru yansıtmadığım için sitem edeceklerden çekinmesem, bu konulardan söz etmekten kaçınmak isterdim. Daha önce ikinci bölümde değindiğim gibi, bu pek açıklanmaması ve eksik bilgiler verilmesini gerektirecek ölçüde nazik bir konudur. Bu yerlerde, saray görevlileri en kötü suçları işlemek için, geceleri buluşurlar. Sürekli izlendiklerinden buluşmaları çok zordur, yakalandıklarında da çok sert bir biçimde cezalandırılırlar. Öyle ki öldü-

resiyle dövülenleri görülmüştür. Bu rezilliğin yattıkları yerlerde yapımasını önlemek amacıyla gece boyunca iki meşale yakık bırakılır. Hadımağaları da sürekli dolaşıarak, onların böyle bir davranışta bulunmalarını engellerler. Bu olayın kökenini pek uzakta aramamak gerekir. Bu dar hapishane ve kadın yüzü görememek, saray gençlerini bu tip taşkınlıklara sürüklemektedir. Gençler bu girdabın içine kapılıp, bu lanetlenecek tutkuya doğal olarak kendilerini bırakırlar. Çok genç yaşta saraya, gelen İçoğlanlar, ancak doğal bir içgüdü ile kadının ne olduğunu bilirler. İçlerinde bir kadın yüzü görebilmek ve zevk edinmek için, ertesi gün ölmeyi göze alabilecek olanlar bile vardır. Bu halklar, genellikle şehvete son derece düşkün olup, bundan ancak yaşamlarının sonunda vazgeçerler. İsteklerine böylece ulaşamazlarsa, başka bir yol ararlar. Sarayda yaşayanlar kendilerini gözleyenleri ellerinden geldiğince aldatmaya çalışırlar. Okur, camiye saklanan iki İçoğlanın davranışını anımsayacaktır. Bu örnek bile, tek başına, bu tutkularının giderilebilmesi için akla gelebilecek her yola başvurduklarını yeterince gösterir.

Haznedarbaşı ve onun vekilinin dairesi Hazinehilerin dairesini izler ve odalarından kendilerine ait çiçekli bir bahçe görülür.

Padişah dairesine grişi oluşturan ve odanın kırk görevlisine ait *Hasodaya* gelmeden önce, saraydaki birkaç odayı daha gezelim.

XIV. DOĞANCIBAŞI VE BAZI GÖREVLİLERİN DAİRESİ

Çok Güzel Odalar

Doğancıbaşı ve emrindeki görevlilerin koğuşu, Hazine görevlileriyle, Hasodalılarınkilerin arasındadır. Görevlile-

re ayrılan yerin hiçbir özelliği ve güzelliği olmamasına karşın, Doğancıbaşıya ayrılan iki oda son derece görkemlidir ve saraydaki tün odalardan daha zengin bir biçimde döşenmiştir. İlk oda küçüktür ve giriş olarak kullanılır. Her iki odada beyaz, siyah mermerlerle kaplıdır, tavanda ise yaldızlı çiçek süslemeler vardır. İkinci odadaki süslemeler daha fazladır. Kare bir zemin içinde, hepsi altın kaplı, büyük kabartma çiçekler ile duvarlarda bol miktarda altın kullanılarak yapılmış, çok güzel bir tahta işçiliği göze çarpar. İki yanda odanın aydınlık kalmasını sağlayan pencereler açılmıştır. Yerdeki mermer karoların üstüne ipek bir halı serilmiş ve halının üstüne odayı çevreleyen iki üç ayak eninde, dört parmak kalınlığında birçok şilte sıralanmıştır. Bunların bazıları çeşitli renkte kadife ya da satenle, bazıları da altın sırmalı brokar kumaşla kaplanmış ve her biri üç dört ayak uzunlukta, iki ayağa yakın yükseklikte aynı kumaştan yastıklarla süslenmiştir. İşte, Türkler kendi geleneklerine göre bağdaş kurup oturduklarında, sırtlarını bu yastıklara dayarlar. Küçük şilteler de onlar için bir odadaki koltuk, iskemle yerini tutar.

Doğancıbaşının Olağan Gelirleri :

Doğancıbaşı saraydan en çok Kahire, Babil gibi büyük eyaletlerden birinin Paşası olmak üzere ayrılır. Sarayda bulunduğu süre içinde sofra harcamaları dışında maaş olarak eline her yıl on, on iki bin Ekü geçer. Doğancılar kuşu getirip, besler ve bahçelerde yetiştirirler. Padişah ava gittiğinde, hepsi onu izlerler. Bu görevliler Hazinecililerle aynı kumaştan giysiler giyerler, zaman zaman giydikleri kısa kaftanlar ise çuhadandır. Ancak giyim biçimleri her zaman yünlü giyen İçoğlanların birinci ve ikinci odasındaki görevlilerden onları kolaylıkla ayırır. Doğancıların giysilerinde kollar yukardan aşağıya bileğe doğru daralarak inip, kol ağzında düğmelerle kapanır. Buna karşın İçoğlanların giysilerinin kol ağzları geniştir. En eski on iki Doğancı görevlisi Hazine görevlileri ile aynı

ayrıcalıklara sahiptir ve onlarla birlikte yemek yer. Onların dışındakiler ise Padişahın çamaşırlarını yıkayan *Seferlilerle* aynı değerde tutulur ve hep birlikte aynı masada yemek yerler.

Müslüman Hükümdarların Av Takımları İçindeki Görkemli Görünümleri

Doğancıbaşının emrindeki görevlilerden başka, İstanbul'un içi ve yakın çevresinde av için çeşitli tipte kuş yetiştiren sekiz yüze yakın adamı daha vardır. Saraya eğitilmemiş hiç bir kuş giremez. Ve Padişahın kullandığı kuşlar içinde boynuna, değeri kimi zaman on bin Eküye kadar varan değerli bir taş takılmayanı yok gibidir. Tüm Müslüman hükümdarlar son derece görkemli av takımlarına sahiptirler. Özellikle İran Hükümdarının av dönüşü görülmeye değerdir. Devlet büyükleri büyük bir düzen içinde, yumruklarının üstünde kuşları taşıyarak yürürler. Her kuşun boynuna çok değerli bir taş ya da elmas takılmıştır. Ayrıca başlıkları da tamamen incilerle işlenmiştir. Bu alay çok hoş bir izlenim vererek geçer.

Tavşan, Geyik Avında Köpeklerin Yerini Tutan Kuşlar :

Onların av için kullanıp, eğittikleri kuşlar, bizim Fransa'da yetiştirdiklerimizden çok daha güçlü, büyüktür ve köpeğin yerini alarak tavşan, geyik peşinde koşarlar, hatta yaban domuzu ve başka hayvan avına da giderler. İran'da açık arazi avlanmayı kolay ve hoş kılar. Çünkü orman olmadığından kuşu gözden kaybetmezler. Kuş uzaktan hayvanı görür, kaçmasına fırsat vermeden üstüne atlayıp, başının üstüne konarak gözlerini oyar. Hayvanı rahatsız ve tedirgin ederek kaçışındaki hızı azaltmaya çalışır. Böylelikle avcıların ona yetişmelerini, daha doğrusu hayvanı vurmalarını sağlar. Ancak avıclar hükümdar arzu ettiğinde, silahlarını ateşlerler. Hükümdar okunu attıktan ya da arkebüzünü ateşleyip, ilk atışı yaptıktan sonra yanındakiler kendi becerilerini ortaya koyarlar.

Padişahın Kılıcını Taşıyan Silahtar Ağanın Son Derece Temiz Dairesi

Doğancı görevlilerinin dairesi uzun bir koridor ile devam eder. Buranın bir tek yanı açıktır, yükselirmiş gibi uzar ve çeşitli renkte mermerden on ayak tarafından taşınır. Tavanda son derece sade çiçek desenleri göze çarpar. Koridorun sonunda sağ taraftan, Padişahın kılıcını taşıyan *Silahtar Ağa*nın dairesine gidilir. Bu dairenin bir bölümü halıyla kaplıdır ve diğer bölümünde üç ayak yükseklikte bir kerevet bulunur. Buraya dört ayak uzunlukta beyaz mermerden üç basamakla çıkılır. Odanın geri kalan diğer bölümü ise altın yaldız ve yeşil renkte boyanmış bir parmaklık'a kapanmıştır. Kerevet değerli ipek halılarla kaplanmıştır. Duvar ve tırabzan parmaklığı bölümünde altın gümüş sırmalı brokar kumaştan yastıklar bulunur. Odanın duvarları tamamen yaldız kaplıdır, bazı boş bölümlere göze güzel gözükken çeşitli çiçek saksıları resimleri yapılmıştır. *Silahtar Ağa* kerevetin sağ yanında bir kenara oturur, başının üstünde Padişah sarayın dışına çıktığında onu izlerken taşıdığı kılıç ve palalar asılıdır.

Sarayda Uygulanan Düzen :

Br Padişaha ait olan ve yaşarken genellikle üstünde taşıdıkları ancak onun ölümünden sonra Hazineye geri döner. Buranın şefi olan *Hazinedarbaşı* işlenen kütüğe bakarak, Padişahın yaşamı boyunca Hazineden alınan parçaların geri gelip gelmediğini denetler. Hazinedeki herhangi bir parçayı alan Silahtar Ağa, Hazinedarbaşına bunu belirten bir makbuz verir. Böylece hiç bir şeyi kendi zimmetine geçiremez. Görüldüğü gibi sarayda, her şey için son derece iyi bir düzen uygulanır.

Bu odanın başka yerlerinde değerli taşlarla süsü hançerler, bıçaklar ve çeşitli parçalar asılıdır. Bunların tümü diğerleri gibi Hazine defterlerine kayıt edilmiştir. Odanın her

iki yanında Silahtar Ağaya hizmet eden ve onun yanından hiç ayrılmayan dört Seferli görevlisine ait iki küçük oda vardır. Tüm bunları açıkladıktan sonra artık Padişahın dairesine geçmenin sırası geldi.

XV. PADİŞAHIN DAİRESİ

İç Sarayın (Enderun) Padişaha ve Sultan Kadınlara ilişkin olmak üzere, belli başlı iki büyük bölümden oluşması gerekirse de, ben okurun belleğini fazla karıştırmamak için, ilkinin çeşitli işlevlere ayrılan bölümlerini belirtip ve geniş olarak Hamamlar, Hazine ve İçecek dağıtılan Bölüm'e, Doğancıbaşının dairesini anlattıktan sonra, Padişahın özel dairesine geçiyorum.

Kırk Görevlinin Odası (Has Oda) :

Türklerin dördüncü ve en yüksek İçoğlan sınıfı olarak adlandırdıkları ve Padişahın her an hizmetinde olan kırk görevlinin odası olan *Hasoda* ilk başta göze çarpar. Bu oda, hemen hemen Hazinelilerinkiyle aynı büyüklüktedir ve aynı şekilde döşenmiştir. Fakat burası pek fazla aydınlık değildir ve içeri çok az ışık girer. Hasodalılar çok kalabalık olmadıklarından, yatmak ve oturmak için çok daha geniş bir yere sahiptirler. Odanın ortasında, görevlilerin yataklarından daha yüksekte olan, kare şeklinde, küçük bir bölüm vardır. Buradan şefleri olan *Hasodabaşı* onların tüm davranışlarını izleyebilir. Görevlilerin davranışları hakkında Padişaha bilgi verir ve bunun sonucunda bazıları iyi davranışlardan dolayı ödüllendirilirken, kötüler de doğal olarak cezalandırılır. Şefin görevlerinden biri, Hasodalıların tüm gereksinimlerini karşılamaktır.

Odanın kapısının üstüne şimdiye dek birçok kez değindiğim «La ilâhe illallah» sözleri, altın yaldızdan büyük harfler

le kazınmıştır. Dört kenarda da Muhammet'in dört arkadaşı Ebubekir, Ömer, Osman, Ali'nin adları siyah mermer üzerine aynı biçimde yazılmıştır. Padişah birini Paşalığa atadıktan ve o kişi de Padişah'tan eyaletine gitmek için izin aldıktan sonra, adiarın kazılmış olduğu bu kapıdan çıkar. Dışarıya çıktıktan sonra da geriye dönüp aynı kapının eşiğini büyük bir saygıyla öper. Bu odaya girince sağda yaldızlı çerçevelerin içinde, dini sözler görülür. Bu yazıların birini Sultan Murat'ın babası Sultan Ahmet yazmıştır.

Sultan Murat'ın Yiğitliğinin Anısına Dikilen Güzel Anıt :

Solda, duvara takılı bir örme zırhla, bir miğfer ve bir değirmi kalkan göze çarpar. Bunlar Sultan Murat'ın değeri anısnadırlar. Bağdat kuşatması sırasında, çok güçü bir İranlı kendine meydan okumaya kalkışınca, çok yiğit ve zamanının çok güçlü kişilerinden biri olan Sultan Murat, elinde bir kılıçtan başka hiçbir silah olmadığı halde, onunla boy ölçüşmeye çıkar. İranlının tepeden tırnağa silahlı olmasına karşın, gücünün ve değerinin yanısıra büyük bir ustalığa sahip olan Sultan, kımıldamasına bile fırsat vermeden onun sağ omuzuna şiddetli bir kılıç darbesi indirir. Ve örgü zırhını vücudunun ortasına kadar keserek, İranlıyı alanın ortasında ölü bırakır. Kırk görevlinin odası olan Hasodanın karşısında, özel bir biçim gösteren ve beyaz mermer sütunların çevrelediği çok uzun bir koridor vardır. Her iki yandan da açık olup, kıvrılarak devam eder, öyle ki buradan geçen bir kişinin altı adım ötesini görmesi olanaksızdır. Koridorun altında Padişahın sürekli yakınında bulunan dört görevlisinin giysilerinin saklandığı dört sandık bulunur. Bunlar, devlet büyükleriyle ilgili isteyi verirken sözünü ettiğim, *Silahtar Ağa*, *Çuhadar Ağa*, *Rikabdar Ağa* ve *Hasodabaşınındır*.

Türkiye'de Camilerin Yönü :

Bu garip koridor —geçen bölümde anlattığım— yükselerek çıkandan, çok uzakta değildir. Bunun karşısında orta

büyüklikte ve biçim açısından uzun bir cami göze çarpar. Yönü, kuzeyden güneydir ve Türkler bütün camilerinde aynı yönü gözetirler. Hepsinin yönlerinin Mekke'ye çevrili olması gereklidir. Mekke kenti İmparatorluğun tüm eyaletleri için güneyde bulunur. Güneye bakan yönün karşısındaki duvarın içinde *Mihrap* (Mihrab) adını verdikleri bir oyuk vardır. Türklerin papazları olan İmamlar belirli saatlerdeki namaz sırasında burada yer alırlar. Padişah, Hasodahlarla birlikte, penceresi mihraba yönelik olan küçük bir odada namaza katılır. Mihrabın iki yanında bazıları mermer, bazıları porfirden beş sütunun taşıdığı bir koridor yer alır. Cami ve Padişahın namaz kıldığı oda ile her iki koridor değerli halılarla kaplanmıştır. Cami duvarlarında tek resim göze çarpmaz, tek süs ögesi, burayı kaplayan mermerin beyazlığıdır. Fakat büyük Arap harfleriyle Muhammet'in din kurallarından alınan sözlerden oluşan çeşitli yazılar görülür. Bunlar, yaldızlı kenar süsleriyle çerçevelenip duvarlara asılmıştır. Padişahın namaz kıldığı odanın penceresi altı ayak genişlik ve üç ayak yüksekliktedir. Bizim Hristiyan Prenslerimizin saraylarında bulunan birçok şapelde görüldüğü gibi, bir jaluzi ve bunun arkasına asılan bir perdeyle kapatılır. Sözünü ettiğim mihrabın karşısında, Sultan Kadınların namaz kıldığı aynı tip pencere-rel bir oda daha vardır. Papaz çömezini andıran *Müezzin*, imamın yanında dururken, perdenin oynatıldığını görür görmez küçük bir çan çalar. Böylece Padişah ve Sultan Kadınların geldiğini haber verir. Bunun üzerine, Müezzin «Allahü Ekber» diyerek okumaya başlar. Bu söz, Allah Büyüktür anlamına gelir ve Müezzin, bu sözleri dört kez tekrarladıktan sonra bunlara çok alçak sesle başka kelimeler de katar. İmam ise, Allahın lütfu her şeyin üstündedir anlamına gelen, «El-hamdü lillâhi rabb'l-âlemin» sözlerini şarkı biçiminde söylemeye başlar ve birkaç kez secde ederek duaya devam eder. Tüm yardımcıları da onu izleyerek aynı biçimde secdeye varırırlar. Caminin kubbesinde, büyük bir demir halka görülür

ve buradan Venedik Kristalinden birçok kandil sarkar. İki koridor boyunca bu kandillerden birkaç tane daha gözüktür. Camilerinde ne altın ne de gümüşten nesneler bulunmasına izin vermezler. Bu kandiller sadece yatsı namazı sırasında yakarlar ve kristallerin içindeki ışık buraya hoş bir görünüm verir.

İlk dört hadımağasından biri olan, *Küçük odanın* iki görevlisinin hizmet ettiği, *Saray Ağasının Odası*, bu caminin yanındadır ve Enderun görevlilerine ait odaların arasında en küçük olanıdır. Burada Saray Ağasının uyuyabilmesi için gerekenden biraz daha fazla bir genişlik bulunur.

Hasodanın kapısına gelince, beyaz, siyah, mermer karelerle döşenmiş bir salon görülür. Salonun ortasında, dört, beş ayak yükseklikte fıskıyeli bir küçük havuz bulunur. Fıskıran su, deniz kabuğundan bir ikinci havuza, oradan da hepsinden daha büyük olan bir üçüncüsüne akar. Kubbeye, buraya gün ışığının girmesini sağlayan birkaç pencere yapılmıştır. Duvarlarda tek süs olarak son derece sade bir boya göze çarpar. Salona girilince sağda ve solda iki yapı görülür. Soldaki, bir çiçek bahçesine, sağdaki ise Padişahın kışın bazen uğradığı bir odaya açılır.

Göz Kamaştırıcı Kış Odası :

Bu oda saraydaki odaların en güzellerinden biridir. Buranın tonoz sistemi, ortalarında yeşil bir çizgi olan ve iki ince altın yıldız süsle birbirlerinden ayrılan birçok küçük üçgen kemerlerden oluşur. Her açıdan, son derece iyi bir biçimde yaldızlanmış bir kemer sarkıtması çıkar. Duvarların çok güzel beyaz bir mermerle kaplı olmasına karşın, bel doğrultusuna gelen nefis bir tahta işçiliği bu salonu çepeçevre sarmalar. Yere serili olan son derece değerli halılar, çeşitli renkli mermerlerden oluşan yer kaplamasının görünmesini engeller. Duvar kenarları boyunca sıralanan yastıkların süs için olanları, inciler ve değerli taşlarla işlenmiştir. Gündelik olarak

kullanılan diğerleri ise, altın, gümüş, sinili brokardan ya da daha başka değerli kumaşlardan yapılmıştır. Bu odanın bir köşesinde, iki ayak yükseklikte, küçük portatif bir yatak göze çarpar. Bunun örtüsü, yastıkları, şiltesi tümüyle inci, yakut ve zümrüt işlemelidir. Padişah buraya geldiğinde bu süslü yastıklar, örtüler kaldırılır ve bunların yerine Padişahın daha rahat bir biçimde dinlenebilmesi için, kadife ya da satenden örtüler serilir.

Muhammet'in Esrarlı Mührü :

Bu yatağın ayağına doğru duvarın içinde bir çeşit oyuk görülür. Bunun içinde Muhammet'in mührünün saklandığı kare biçiminde ve yarım ayak gelen küçük bir abanoz sandık göze çarpar. Mühür, kenarları fildişinden bir kristalin içindedir. Tümü hemen hemen dört parmak genişlik, üç parmak uzunluktadır. Ben bu mührü bir kâğıdın üstünde gördüm, fakat kâğıdı bana gösteren kişi bunu önemli bir kutsal emanet olarak gördüğünden hiçbir zaman dokunmama izin vermemişti. Bu oda üç ayda bir Hazine görevlileri tarafından temizlenir ve halıları değiştirilir. Böyle zamanlarda *Hazinedarbaşı* elindeki işlemeli bir mendille mührü tutarak büyük bir saygı içinde alır. Bu sırada, görevliler arasında en yaşlı kişi, elinde mavi safirler, elmaslarla süslü altın bir kadeh taşır. Bu kadehin üstünde, içinden çıkan dumanlarla tüm odayı güzel kokulara boğan bir çeşit buhurdanlık bulunur. Bu görevli iki elini birleştirerek kadehi başından daha yüksekte taşır. Yanındaki yardımcılar yere secde edip saygılarını belirtirler. Bu kişiler yerden kalktıktan sonra, yaşlı görevli altın kadehi çenesi hizasına indirir. *Hazinedarbaşı* ise mührü dumanın içinde tutarken, burada bulunan herkes, Peygamberlerine ait olan bu çok değerli kutsal emanetin bulunduğunu kristali öpmeye gelir. *Hazinede* görevli olarak bu mührü çok sık öpmüş olan benim iki dostumdan öğrendiğime göre, odaya yayılan duman, mührü kapatan kristal ve sü-

renin kısıtlılığı mührün maddesini ve içinde hangi kelimelerin kazılmış olduğunu seçmeye olanak tanınmaz. *Ramazan*ın (Ramazan) on dördünde, Padişah *Silahtar Ağayla* birlikte bu oda-ya gelir. Kristali kaldırarak mührü eline alır ve mühründen çok daha büyük olmayan elli küçük kâğıt parçasına mührü basar. Bu işlem için yapışkan bir mürekkepten yararlanır ve porselen bir kadehte bulunan mürekkebin içine, mührü sürdüğü parmağını sokar. Bu mührürlü kâğıtları Padişah'ın kimlere verdiğini ilerde göreceğiz.

Türklerin Aşırılığa Varan Batıl İnançları :

Gene aynı odanın içinde ve mührün bulunduğu yerin yakınında, orta büyüklükte başka bir sandık daha göze çarpar. Bu sandık, ucundan, altın, gümüş sırmadan saçaklar sarkan yeşil kadife bir halıyla örtülüdür. İçinde Muhammet'in *Hırka-i Saadet*'i (Hırka) bulunur. Türkler bunu son derece kutsal bir eşya olarak görürler. Beyaz renkli, keçi derisinden ve geniş kollu olan bu hırkayı sandıktan çıkararak Padişah büyük bir saygıyla öper. Ve bunu, mührüler basıldıktan sonra, odaya çağırtdığı *Kapı Ağası*na verir. Kapı Ağası, Hazine-darbaşı ve en yaşlı görevlilerden büyük bir altın kap getirmelerini ister. Bana anlattıklarına göre bu kap, yarım Paris «muid» (1)'inin ölçüsünü içine alabilecek büyüklüktedir ve dış bölümlerinde bazı elmas ve türkuaz süslemeler görülür. Kap, beş altı parmak suyla doldurulduktan sonra, Kapı Ağası Muhammet'in giysisini bu suyun içine batırıp çıkarır ve kaba dökülen suyun iyice akması için onu sıkarak ve yere su dökülmemesine özen gösterir. Bu işlem yapıldıktan sonra Venedik kristalinden birçok küçük şişe bu suyla doldurulur. Şişeler kapatıldıktan sonra üzerlerine Padişahın mührü vurulur. Muhammet'in giysisi Ramazanın yirminci gününe dek, kurumaya bırakılır. Yirminci gün ise, Padişah buraya gelerek, onu yeniden sandığın içine yerleştirir.

---

(1) Muid: Tahıl ya da sıvıları ölçmeye yarayan eski bir ölçek.

Gülünç ve Çıkarıcı Sofuculuk :

Bu törenin ertesi günü olan Ramazanın on beşinde, Padişah, belli başlı Sultan Kadınlara, devlet büyüklerine ve İmparatorluktaki önemli Paşalara, mührün ipek kumaşla iyice sarılıp, ince küçük bir rulo haline getirilmiş birer kalıbyla, su dolu şişelerden birini yollar. Böylece Padişah büyük bir kayırma yapmış olur ama bu durum bunları alanlara oldukça pahalıya malolur. Çünkü bir kâğıt parçasıyla, bir küçük su şişesi karşılığında, Padişaha son derece değerli armağanlar yollamak zorundadırlar. Bir de Padişahın armağanlarını getiren Elçileri de hoşnut kılmalıdırlar. Kapı Ağası, bu armağanları fazlalaştırmak arzusundaysa, şişelere doldurduğu suyu, çoğaltabilir. Kabin içindeki su azaldıkça, yeniden doldurur. Doldurulan bu su eskisi kadar etkilidir. Çünkü Muhammet'in Hırkasının, batırıldığı suyla karışmıştır. Bu arada, su dolu şişelerden yolladığı fakat, mührün kalıbından yollamadığı bir sürü kişi vardır. Bu kutsal armağanları götürülenlere verilen her bir şeyde Kapı Ağasının hakkı vardır. Fakat bu çoğaltma işlemine, sadece üç gün, ancak *Ramazanın* on yedisine kadar devam edebilir. Çünkü bugünden sonra, eklenen suyun aynı etkiyi taşımadığına inanırlar. Armağanları alanlar, Muhammet'in mührünün basılmış olduğu küçük kâğıdı su dolu şişenin içinde bir süre ıslattıktan sonra, suyla birlikte büyük bir inanç içinde yutarlar. Hiç kimsenin bu kâğıdı açıp içindeki kutsal mührü görmeye cesaret edemediği dikkati çeken bir noktadır. Kâğıdı açmadan yutarlar ve bunun içindek kutsal mührü görmelerine izin verilmez. Armağan olarak sadece su dolu şişeyi alan kişiler, İmamlarını yanlarına çağırırlar. Bazıları, suçluları cezalandıran Allahtan başka Allah yoktur, anlamına gelen, «La ilâhe illallah, Allahü vahidülcebbar» sözlerini, diğerleri ise, yanlışları affeden, hoşgörülü Allahtan başka Allah yoktur anlamına gelen: «La ilâhe illallah, Allahü melikül vehhab» sözlerini bir kâğıt parçasına

yazdırırlar. Sonra da bu kâğıt parçasını suyun içine sokarlar ve mührün kalıbıyla aynı etkiyi taşıdığına inanarak, bunu yutarlar.

Gene aynı odada, Muhammet'in mührü ve hırkasının saklandığı yerin yakınında çok kaba bir işçilik gösteren duvara asılı bir pala göze çarpar. Palanın kılıfı, yeşil bir kumaştandır. Bunun, Muhammet'in dört arkadaşından biri olan ve kendisinden sonra başa geçen Ömer'e ait olduğu söylenir. Muhammet'in kayınpederi olan Ebubekir, aralarında en yaşlıları olmasına karşın, Muhammet'in ölümünden sonra Ömer başa geçmiştir. Araplar, Ebubekir'in zamanının en büyük Yahudi bilginlerinden olduğunu ve Musevi dinini bırakıp, Mekk'e'de okullarda öğretmenlik yaptığını ve sonradan Kur'an'ın bir bölümünü oluşturduğunu söylerler.

Gülünç Mezhep :

Bu palanın yakınında, gene kutsal bir anlam içeren bir kılıç görülür. Bu kılıç, Muhammet'in dininde karışıklık çıkarmaya çalışanları bozguna uğratan Ebu-Müslim'e (Ebou-Nıslum) aittir. Ebu Müslim Muhammet'in ölümünden dört yüz yıl sonra dünyaya gelmiş ve iki yüzyıldan beri gerçek Müslümanlara çok fazla çektiren bir mezhebi en sonunda yıkmış ve onlara karşı birçok savaşlar kazanmıştır. Hariciler adıyla anılan bu mezhebin bazı kalıntılarını, eski «Caldée» olan *Kürdistan* (Churdistan) dağlarında gördüm.

Bu mezhebe bağlı kişiler, çok cahildirler ve batıl inançlara saplanmışlardır. Onların önünde, ne siyah bir köpeğe vurulabilir, ne kesik bir soğan yenilebilir. Soğanı yemek için ise iki taş arasında ezerler. Bu büyük cahilliğin nedeni, aralarında onları eğitebilecek kişilerin bulunmamasından ileri gelir. Ülkelerinde, beş altı günlük yol katedilse bile, ne bir Molla, ne de bir camiye rastlanabilir. Aynı nedenden dolayı birçoğu sünnet de olmamıştır. Olmuşlarsa bile ancak on iki, on beş yaşlarında olabilmişlerdir. Bu kişilerin çok uzaklara

kadar gidip, bir Molla bulmaları ve bu törende kendilerine eşlik eden aileleriyle arkadaşlarının da harcamalarını karşılamaları gerekmektedir.

Padişahın Dairesi :

Kutsal emanetlerin bulunduğu odayla, bu bölümün başında sözünü ettiğim kırk görevlinin odası arasında, porfir-den üç kapısı olan, çok güzel bir bina göze çarpar. Ortadaki kapı, Padişahın dairesine açılır. Diğer ikisinden *Çuhadar Ağa* ile *Rikâbdar Ağanın* dairelerine geçilir. Her iki daire hiç gün ışığı almayan bir yerde bulunduklarından ve her birinde çok küçük birer pencere açılmış olduğundan, oldukça karanlıktır. Bununla birlikte daireler ülkenin usulüne göre oldukça iyi bir biçimde döşenmiştir. Ne ipek halılar ne de brokar işlemeli yastıklar unutulmuştur. Beyaz mermer kaplı duvarlarda kısa aralıklarla çiçek saksıları resmedilmiştir. Burada altın ve gök mavisi renklerin büyük çapta kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Demek ki, Padişahın dairesi, içinin ve dışının eşit güzellikte olduğu büyük bir salonla başlamaktadır. Çeşitli renkte mermerlerle kaplanmış ve yerlere İran'dan gelen yün halılar örtülmüştür. Bunlar son derece değerli halılardır ve onlar bu halılara ipeklilerden daha çok değer verirler. Tüm odanın içi beş ayak genişlikte, beyaz zeminli, işlemeli ipek örtülerle kaplıdır. Bu örtülerin üstünde, dört ayak uzunluk, iki, üç ayak genişlikte yastıklar göze çarpar.

Sultan Murat'ın Revan Köşkü :

Bu odanın içindeki iki kapıdan ilki, görevlilerin, ikincisi ise Sultan Kadınların dairesine gider. İkincisinden geçildiğinde, bir çiçek bahçesine varılır. Bahçenin ortasında beyaz mermerden fıskiyeli bir havuz yer alır. Bahçenin bir ucundan, sütunların üstüne yerleştirilmiş oda anlamına gelen *Revan Kösküne* (Revan Kouchi) geçilir. Güzel manzaralı olan

bu köşkü, Sultan Murat, Şah Safi'den Babil şehrini alıp Tebriz'i yıktıktan ve valisinin ihanetinden dolayı Erivan'ı da fetihlerinin arasına kattıktan sonra, İran Seferi dönüşünde inşa ettirmiştir. Biraz ilerde bu valinin nasıl cezalandırıldığını anlatacağım, fakat onun alçaklığıyla ilgili olan olayın tamamını gezilerimin öyküleri için saklıyorum.

Bu oda çok yüksek bir yerde sarp bir kaya üstünde inşa edilmiştir ve Sultan Murat burayı güzelleştirebilmek için elinden geleni yapmıştır. İçerde çok güzel bir kubbe görürüz. Dayanak noktasına kadar gelen duvarlar beyaz mermerle kaplıdır ve buralarda bazı altın yaldızlı Arapça mısralar oyulmuştur. Bu odanın her bir yanı açıktır, onu çepeçevre saran jaluziler odanın içinin dışardan görülmesini engelleyerek, içerdekilerin gözlerinin önüne dünyanın en güzel görünümünü serer. Buradan tüm Galata, Beyoğlu ile Asya yakasının Üsküdar, Kadıköy tarafının en hoş görünümü ve Avrupa'daki en güzel limanlardan biri olan İstanbul limanı ile Akdeniz'e Sarayburnunda kavuşan Karadeniz Boğazı, Avrupa ile Asya'nın sınırlarını belirten bir beyaz çizgi gibi ortada gözüktür. İşte Sultan Murat bu nefis yere kendisine şarap içmesini öğreten Erivan Valisiyle sık sık birlikte gelip eğlenirdi. Hatta Sultan, bu içkiyi içmeye öylesine kolaylıkla alışmıştı ki, bu sefahat alemi içinde, üç tam gün geçirdiği bile olurdu.

Tenedo Adasının Nefis Şarapları. Cezasını Bulan İhanet :

Sultan Murat, Tenedo adasının şarabından başkasını içmezdi. Bu takımadalar içinde, en eşsiz ve en az sarhoş edici şarap bu adada bulunurdu. Ve Sultan çok kısa zamanda bu işi kendisine öğreten kadar usta oldu. Bu İranlı Vali son derece sefahat düşkünüydü. İhanet olayından önce İran gezilerimin birinde Erivan'dan geçerken benden on beş gün yanında kalmam için rica etmiştir. Onun hoşuna gidebilmek için tüm geceleri içerek geçirmek gerekiyordu. Onu gün bo-

yunca ise hiç görmüyordum, kuşkusuz işleriyle uğraşıyor ve dinleniyordu. Fakat hiç bir kötü davranış cezasız kalmaz. İran Hükümdarı Şah Safi, hiç bir barış önerisine yanaşmamış, hatta o sırada bulunduğum İsfahan'da Osmanlı devletinin kendisine yolladığı Elçiyi de kabul etmemiş ve geri yollamamıştı. Sultan Murat da onu cezalandırmak için her şeyden önce ona bu alçağı geri yollamamış ve her zamanki gibi bir gün, Revan köşkündeki bir sefahat aleminde sırasında başka hiçbir işleme gerek duymadan onu boğdurtmuştu.

Sicilyalı Çok Güzel Bir Kadının Şırası :

Sultan Murat, annesi, kızkardeşleri ve sevdiği bellibaşlı Sultan Kadınları bu güzel yere getirtirdi. Buraya çok sık gelenler arasında, çok sevdiği Sicilyalı güzel bir kadın bulunurdu. Bu çok güzel ve çok yumuşak bir karakterde olan kadın istediği her şeyi elde etmişti. İspanya'ya bir devlet büyüğüyle evlenmek için giderken, denizde Berberi korsanları tarafından tutsak edilmiş ve Cezayir Paşası da onu Sultana armağan olarak yollamıştı. Sultan bu kadına tüm sevgisini ve bu saray hapisanesinde bir kadına verebileceği kadar mutluluk vermişti.

Padişahın Yatak Odası :

Çiçek bahçesine çıkan bu salonun kapısından, sağda hemen hemen elli adım uzunluk, on iki ayak genişlikte bir çeşit koridora çıkılır. Buranın kaldırımı beyaz ve siyah mermerle kaplanmıştı. Buradan gene sadece mermer kullanılmış olan başka büyük bir binaya gelinir. Orta büyüklükte ve üstü düz bir tonoz biçiminde olan bir kapı görülür. Tonozda ve kapıda süs olarak kabartma çiçekler ve bu çiçeklerin arasına, mermerin içine hepsi garip bir biçimde yaldızlanmış olan sözler yazılmıştır. Kapıdan geçip, beş altı adım atınca, ilki kadar güzel olan, Padişahın odasının kapısına gelinir. Buranın tonoz sistemi bu bölümün başında sözünü ettiğim, kış odasının modelidir. Aradaki tek fark, küçük tonoz köşe-

lerinden çıkanlarda görülür. Öbür odadaki yaldızlı kemer sarkıtmalarına benzer biçimlerin yerini burada, çeşitli renklerden bazı taşlarla, façetalı yontulmuş, kuvarztzdan büyük yuvarlar almıştır. Ve bu zengin karışım çok hoş bir etki yapar. Odayı kaplayan halılar da güzellik açısından, diğer odadakilerden üstündür ve aynı şey çoğunda inci işleme görülen buradaki şilteler, yastıklar, örtüler için de geçerlidir. Çok büyük olan bu odanın çeşitli yerlerinde, değişik süsler görülür. Burası yaz odası olduğundan, her üç yanından büyük pencereler açılmıştır ve buraya fazlasıyla aydınlık verirler. Padişah yataırken hem burada hem de Doğu'da geçerli olan bir geleneği sürdürür. Padişah için, hiç bir zaman tahta yatak kurulmaz. Gece olunca, görevliler gelip, odanın bir köşesine üst üste üç şilte koyarlar ve bunların üstüne de altın yaldızlı yıldız ve inci işlemeli çok zengin bir çeşit çadır oturturlar.

Muhammet'in Sancağına Türklerin Duydukları Saygı :

Bu odaya girince sağda duvarın içine oyulu bir dolap görülür. Burada Muhammet'in sancağı bulunur. Sancağın üstünde, Yardım Allahtandır anlamına gelen «Nasrun min Allah» sözleri yazılmıştır. Bu sancak Türkler arasında büyük saygı görür. Sarayda ya da ordunun içindeki herhangi bir işyana karşı en iyi çözüm bu sancağı askerlerin önüne koymaktır. Osmanlı Padişahları oldukça kötü durumlardan sancağa gösterilen saygıyla kurtulmuşlardır. Padişah, Türkler arasındaki bizdeki papazlara benzeyen *Mollaları*, Asi grupların elebaşlarının bulunduğu ilk sıraların önüne yollayıp «Bu bayrak Muhammet'in sancağıdır. Ona bağlı olanlar bu sancağın altına gelip toplanmalıdırlar. Gelmeyenler bağlı olmayanlardır, onları öldürmek gerekir» diye bağırıttırır. Fakat birkaç yıldır, Türkler bu sancağa duydukları eski saygıyı da yitirmişlerdir. 1658'de Padişaha büyük sıkıntı veren Hasan

Paşa, adamlarıyla birlikte Muhammet'in sancağına sırt çevirerek, eylemini sonuna kadar sürdürmüştür.

Padişahın Dairesinin Devamı :

Padişahın dairesinden, onun yakınına yaklaşabilen görevlilerin gittiği bir odaya geçilir. Bunun yanında üç musluktan dolan ve bu görevlilerin yıkandıkları bir hamam bulunur. Aynı salondan birkaç basamak çıkınca, çok güzel boyanmış, yaldızlanmış fakat sadece tahta işçiliği olan bir odaya gelinir. Kırmızı bir kumaş, merdiveni tümüyle kaplamaktadır. Odanın yanından, çok güzel pencereler açılmıştır ve buradan Sultan Murat'ın inşa ettirdiği Revan Köşkünden izlenebilen manzaranın hemen hemen aynısı görülür.

XVI. PADİŞAHIN UĞRAŞLARI IV. MEHMET'İN ÖZEL EĞİLİMLERİ VE OSMANLI DEVLETİNİN BUGÜNKÜ DURUMU

Tüm Doğulu Hükümdarlara Özgü Eğilimler :

Osmanlı Padişahları ve genel olarak tüm Asya hükümdarları büyük yiğitlikler göstermişlerse de, her zaman için zevke, tembelliğe büyük eğilimleri olmuş ve işsizlikte büyük bir tad bulmuşlardır. Saraydan, ellerinden geldiğince az ayrılmaya bakarlar. Ancak bir zorunluk karşısında ya orduların başına geçmek ya dinin ya da görgü kurallarının katılmalarını gerektirdiği bir törende hazır bulunmak için halka görünürler. Bu hükümdarlar arasında saraya kapanmayanların da bulunduğu bir gerçektir ve böyleleri savaş aşkıyla, av zevkini kadınların sohbetine yeğlemişlerdir. Fakat onların sayısı oldukça azdır. Çünkü birçoğu tamamen sakin bir yaşam sürdürmek ve bu yaşamın tam zevkine varabilmek için tüm devlet, savaş işlerini bir Sadrazamın sırtına yüklemişler ve

onun kendilerine aktardığı bilgileri öğrenmekle yetinmişlerdir.

Bir Tek Kişi İçin Çekici, Birçokları İçin Sıkıcı Olan Saray Yaşamı :

Sarayın tümüyle hoş bir yer olduğu söylenebilir. Fakat burası bir tek kişi için çekiciyken, geri kalan herkese yalnızlık verir. Bunu gözlemlerime dayanarak belirtebilirim. Burada yaşayan binlerce erkek bir hapisanede gibidir ve birbirlerine bağımlıdır. Kadınları görebilen tek erkek de Padişah'tır, çünkü yüz ve vücut biçimsizliğiyle birer canavara dönüşen karahadımağalarını erkekten saymıyorum.

Son Derece Dindar Olan Müslümanlar. Naraz Zamanları :

Tüm Türklerin ve Osmanlı hükümdarlarının zevke bu derece düşkünlüklerinin yanısıra, güzel sanatlara değin fazla bir bilgileri olmamıştır. Yalnız onların iyi bir yönleri, bu zevke olan eğilimlerinin dinlerinin gerektirdiği şeyleri yapmalarını hiçbir zaman engellemediğidir. Tüm din kurallarına batıl inançlara sahip olurcasına, körü körüne bağlıdırlar. Bu bağlılığı Muhammet'in dininin belli başlı beş temel ilkesinin, abdest, namaz, oruç, zekat ve hac işlemimin yerine getirilmesinde izleriz. Herkesin çok iyi bildiği, Türklerin günde beş kez namaz kıldığıdır. Gün derken yirmi dört saatlik bir süreyi ele almak gerekir. Dua zamanları için belirli saatler yoktur. güneşin ufku aydınlatmasına göre ayarlanır. Böylelikle de dualar arasındaki süre, yazın kıştan daha uzundur ve Türklerin dinlerine bağlılıkları genellikle bu türden gözlemlere dayanır. İlk dua, güneş çıkmadan, şafak vakti, ikincisi öğlen, üçüncüsü öğle ile güneş batışı arasındaki sürede, dördüncüsü güneş battıktan sonra ve en sonuncusu da gece yarısı bir buçuktur. Hastalık dışında, ne işleri çıkarsa çıksın bu vakitleri hiç bir zaman kaçırmazlar. Hatta ara'arında öylelerine rastlanır ki, namaz sırasında düşman şehre gi-

recek bile olsa sırtlarını çevirmez, evlerinde yangın çıksa bile yerlerinden kıpırdamazlar. Dua ederken, kaşınmak niyetiyle ellerini vücutlarının bir yerine sürmeleri de büyük günah olarak görülür.

Padişahın Gündelik Uğraşları :

Padişah da, kulları gibi namaz kılma zorunluluğunu duyar ve bu konuda son derece dindardır. Dua ederek gününe başlar. Şafak vakti kalkar, bazen kadınlarla yatmış olduğu zamanlarda önce hamama gider, yıkanır. Namaz sonrası ok atmaya ya da çoğunlukla atlarıyla eğitimler yapmaya çalışır. Bazen de görülmeden bir koridorda durup, görevlilerin eğitimlerini seyreder. Aralarından yetenekli ve başarılı olanları görürse, başarılarının artmasını sağlamak için ya kısa bir kaftan ya da daha değerli başka bir şey armağan eder. Padişahın bu davranışı hem bu kişiye, hem de diğerlerine güç verir. Divan günleri, kapalı bir koridordan salonun görüldüğü bir pencereye (kafes) gelir. Divan'da hangi konuların incelendiğini öğrendikten ve Divan toplantısı bittikten sonra dairesine döner ve orada yemek yer.

Padişahın Sofrasına Hizmet Biçimi :

Padişahın sofrası pek iç açıcı değildir. Padişah, Mutfaklar bölümünde, ayrıntılı olarak, sözünü ettiğim etlerden farklı bir şey yemez. Bağdaş kurarak oturur, sırtı duvarın serinliğini duymasını engelleyen brokar yastıklara dayalıdır. Kerevetin üstünü kaplayan halıların üstüne maroken bir deri yayılır. Buna neden örtüden akabilecek yağların halıları kirletmesinden çekinmeleridir. Marokenin üstüne yayılan örtü son derece güzel boyanmış, etrafı işlemeli Hint kumaşındandır. Türkler çok temiz yemek yediklerinden, buraya hiç bir zaman peçete konulmaz. Bazen silinmek istediklerinde, küçük bir mendil peçetenin yerini tutar. Yemek yerken, sa-

dece sağ ellerinden yararlanırlar. Yemek sonrası buraya bir tasın içinde el ağız yıkamaları için sıcak su ve sabun getirilir. Ve kurulanmak için her biri kemerinden mendilini çıkarır. Türkiye’de hiç bir zaman masaya ne bıçak ne de çatal konur. Gerektiğinde kullanmaları için herkes bıçağını kemerinin içinde bulundurur. Fakat pek fazla bıçak kullanmazlar, çünkü ekmekleri galeta tipinde düzdür ve taptaze olduğundan onu elleriyle kırarlar. Etler ise, her zaman küçük parçalar biçimindedir. Bu aynı durum İran’da da izlenir. Bizim kullandıklarımızdan daha büyük kaşıklarla, masadaki çorba ve sulu yemekler içerler. Kiler görevlileri, şerbetler ve ekmeği getirirler. Ve Hasodalılar, porselen tabaklar içindeki etleri, Padişahın dairesinin girişinde mutfak görevlilerinden alırlar. Padişahın sofrasında hiç bir zaman altın tabak takımı kullanılmaz.

Padişah, yemekten sonra öğle namazını kılar, bazen belli başlı Divan toplanma günleri olan Pazar ve Safları, Arz Odasına gidip, bakanlarıyla devlet işlerini konuşur. Diğer günler bazen hadımağaları, bazen Sultan Kadınlar, bazen de onu eğlendirmek için binbir komiklik yapan Dilsiz ve Cücelerle, sarayın bahçelerinde dolaşır. Bazı günler de eğilimine göre ya ava ya da balığa çıkar. Fakat tüm devlet işleri ve eğlencesi, onun Kur’an’da belirtildiği gibi günde beş vak’it namaz kılmasını engellemez. Genellikle Türklerin hepsi bu kurala dikkat edilmezse, Allahın lanetine uğrayacaklarına ve kötülüklerden kurtulamayacaklarına inanırlar.

Padişahın Camiye Gitme Zorunluğu Olduğu Günler :

Daha önce de belirttiğim gibi, cuma günleri Müslümanlar, cumartesi Yahudiler ve pazar Hristiyanlar için aynı önemi taşır. Çünkü bu günde Muhammet Mekke’den kaçmıştır. Türklerin aylarını da Ay takvimine göre hesaplama’ları dikkatimi çekti. Eski bir gelenceğe göre, Padişah her ayın ilk

cuması Yeni Camiye gider. Çünkü Ayasofya saraya çok yakındır ve Padişah oraya gidecek olursa, tüm İstanbul halkı onu görme mutluluğuna erişemez. Padişahın çok ender olarak bu törene katılmadığı görülür. Eğer bir ilk cuma, Padişah camide bulunmazsa, halk önce onun hasta olduğunu sanır ve kısa zamanda da çeşitli dedikodular ortada dolaşmaya başlar. İşte gene Padişahın camiye gittiği günlerde, kendilerine yapılan herhangi bir haksızlıktan şikayetçi olanlar, ellerinde bir dilekçeyle Padişahın yolunu gözlerler. Padişah geçerken, bu dilekçeyi alması için bir hadımağasına işaret eder. Eğer herhangi biri çok büyük bir haksızlıkla karşı karşıya gelmişse, bu kişi, dilekçeden başka, başının üstünde yanan bir meşale taşır. Türkiye’de bu türden olaylara çok sık rastlanır. Bu kişi böylece Padişaha adil davranmazsa, ruhunun öte dünyada bu meşale gibi yanacağını bildirmektedir. Padişah, Saraydan çıktığında, belli başlı Sultan Kadınlar; Valide Sultan, Haseki Sultan ya da kızkardeşleri, sarayın büyük kapısının üst bölümünde, ellerinde akçeler dolusu torbalarla beklerler. Padişahın duasının kabul edilmesine yalvarmaları için, bu paraları halka atarlar. Padişah aynen eski Yunan İmparatorları gibi bir düzen ve aynı görkemli törenle ilerler. Osmanlı İmparatorluğu ve İstanbul kentiyle ilgili yazılar yazmış olanların, buna değindiklerinden eminim. Bu nedenle yeniden bu düzenin ayrıntılarına girmeyeceğim. Ekleyebileceğim tek şey görkem içinde olduğudur. Dünyadaki hiç bir hükümdar, Padişah ve Paşaların atlarının çoğunun altın ve değerli taşlarla kaplı olan koşum takımlarında görüldüğü gibi, altın ve değerli taşları bu derece büyük çapta sergileyememiştir.

muftünün Kesesini Doldurmada Gösterdiği Kurnazlık :

Cami dönüşünde, aralarına az çok Ermenilerin de karıştığı ayaktakımından bir Hristiyan Rumlar grubunun başında bulunan *Müftü*, Padişahı atının üstünde sarayın kapısının

da bekler. Padişah sarayın kapısına geldiğinde, ona bu kişilerin doğru yolu seçen dinsizler olduğunu söyler ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için Padişahın yardımcı olması için, yalvarır. Padişah bu konuşmadan sonra bazen yirmi bin Ekü içeren, yirmi ya da otuz para kesesi çıkartır ve Müftüye verir. Müftü bu parayı istediği gibi dağıtır. Bu arada en büyük bölümünü kendisine ayırır. Ve her seferinde aynı nedenle bekleyen bu zavallıların bir çoğuyla anlaşır ve onları ilk kez görüyormuş gibi yapar. Türklerin dinin bu büyük papazı, her yıl pek fazla bir sıkıntıya katlanmaksızın, önemli gelirler elde eder. Fakat o da yakın bir örnekte göreceğimiz gibi, bazen Paşaların sonundan kendini kurtaramaz.

İşte genel olarak Osmanlı hükümdarlarının sarayda bulundukları zamanlar gündelik yaşantıları böyle geçer. Özellikle savaşçı bir ruha sahip olanların orduda çok başka uğraşları vardır, zaten böylelerinin hikayeleri de oldukça büyük yankılar yapmıştır.

Osmanlı Hanedanının Bugünkü Durumu :

Osmanlı Hanedanının bugünkü durumuna ve bugün hüküm süren Padişahın özel eğilimlerine geçiyorum. Bugün hüküm süren IV. Sultan Mehmet, İbrahimle, bir Çerkez kadınının oğlu olup, 1643'te doğmuştur. Otuz üç yaşına ve hükümdarlığının da yirmi üçüncü yılına girmektedir. Beyazıt ve Orhan adlı iki üvey kardeşi vardır. Bu üvey kardeşlerinin annesi onların korunmasıyla yakından ilgilenmektedir. Süleyman adlı bir başka kardeşi daha vardır ve bu kardeşi de doğum tarihine göre, İbrahim'in ikinci oğludur. Fakat onun annesi ölmüştür. İşte bu nedenle askerler bu şehzadeye Orhan ve Beyazıt'tan daha fazla umut bağlarlar, acırlar ve anne desteğini kaybetmiş olduğundan onu daha fazla severler. İlk kez II. Beyazıt'ın başlattığı, erkek kardeşlerini öldürerek

tahtını sağlamlaştırma geleneğinden sonra, kendilerinden büyük olan ağabeylerinin barbarlığından kurtulabilmiş çok az şehzade vardır. En az insanlık dışı bir davranışla karşı karşıya gelenler ise, hiç kimseyi görmedikleri bir hapishanenin karanlık bir köşesine tıklmışlardır. İşte, Sultan Ahmet'le, son derece akıllı ve devlet işlerine çok yatkın bir kadın olan Kösem'in oğlu ve Sultan Mehmet'in babası olan İbrahim, kardeşi Sultan Murat'ın hükümdarlığı sırasında, böyle bir hapisane köşesine atılmıştı. Bugün Sultan Mehmet'in kardeşlerine de aynı biçimde davranılmaktadır. Orhan'la Beyazıt'ın annesi, Sultan Mehmet'in cimri ve garip huyundan pek fazla hoşlanmayan devlet büyükleri ve yeniçerilerin sevgisini kazanıp, onları oğullarına yaklaştırmaya çalışmaktadır. Sultan Mehmet, babası İbrahim'i yeniçerilerin bir ayaklanma sonucu boğarak öldürmelerinden sonra, 1648 yılında tahta çıkmıştır. O zaman, yedi yaşında olduğundan, devlet yönetimi, ergin yaşa gelene kadar, yaşlı Sultan Kadın, İbrahim'in annesi Kösem Sultana (Kiosem) verilmiştir. Bu Sultan Kadın çok kısa bir süre sonra yetkisini kötüye kullanarak, torununa karşı düzenlediği bir komploda hayatını kaybetmiştir.

Sadrazam Görevindeki Bir Baba - Oğulun Eşsiz Örneği :

Zevke ve özellikle de ava son derece düşkün olan Sultan Mehmet tüm işlerini Sadrazam Ahmet'in sırtına yüklemişti. Bu Vezir daha önce bu aynı görevi yüklenen babası Köprülü'nün yerine geçmiştir. Böyle bir olay Türklerde olağandışı bir durum olarak izlenebilir. Çünkü şimdiye kadar bunun bir başka örneği görülmemiştir ve belki bir daha da hiç görülmeyecektir. Daha başlarda Türklerin politikasının böyle bir durumun tamamen karşısında olduğunu açıklamıştım. Eğer, İmparatorluk Köprülü'ye özel bir zorunluk duymasa ve o da eğer Padişaha işlerinde ulaştığı büyük başarısının sırtını sadece oğluna açıkladığını söylememiş olsaydı, belki bugün

Osmanlı İmparatorluğunun, Padişah'tan sonra en önemli kişisi olan Ahmet, basit bir Kadırga Beyi olmaktan öteye gide-meyecekti.

Bugün Hüküm Süren Sultan Mehmet'in Portresi :

Sultan Mehmet iyi bir yapıya sahip, boyu ortanın biraz üstünde, fazla toplu olmayan, sıhhati biraz bozuk bir kişidir. Birkaç yıl önce, bir av sırasında, geniş bir hendeği atlarken yaptığı bir yanlış hareketten dolayı hastalanmıştır. Bu tutkusundan bir türlü vazgeçemediğinden, onu attan çoğu kez çok kötü bir durumda indirirler. Sultan sıhhatini önemsemediğinden, kendisine verilen ilaçlar da pek işe yaramaz. Aynı zamanda, son derece huzursuz bir kişidir ve onu hoşnut etmek oldukça güçtür. Bu durum ona hizmet edenlere üzüntü verir. Oğlu, çok görkemli bir törenle sünnet edilmiştir. Bu şehzadenin çok güzel bir kadın olan annesi, bu törenin Türkler ve yabancılar için çok görkemli olmasını sağlamak amacıyla, şehzadenin o gün giyeceği giysinin tümünün elmaslarla kaplanmasını istemiştir. Ve bunun gerçekleşmesi için de Hazine-den çok değerli parçalar bozulmuş sonra da her şey yerine geri götürülmüştür.

Sultan Mehmet'in avı çok fazla sevdiğini, hatta aşırı bir düşkünlüğü olduğunu söyledim. Öyle ki, onun için, köpeklerinin hayatı, hizmetinde olan kişilerinkinden daha önemlidir. Ve son derece cimri olan bu Sultanın bağış yapma konusundaki ustalığını gösteren tek bir örnek vereceğim. Sultan ava gittiğinde, av alanı içinden tek bir avın kaçmamasını sağlamak amacıyla, bu alanın içini iyicene kapatmak için bu yöreye dört ya da beş fersah uzaklıktan, çok sayıda kişi getirir. Böylesine geniş bir arazi elde etmek, ancak tarlaları bozarak ve zavallı halkın kendi işini bırakıp, çok daha ağır bir başka işle uğraşmasıyla olur. Ve çoğu kez bu kişiler, işin ağırlığı altında dayanamayıp ezilirler. Sultanın sürekli olarak

herkese bu türden işler çıkarması, büyük söylentilere neden olur. Bir gün, Sultanın çok sevdiği bir hadımağası ona bu durumun halkın topraklarına zarar verdiğini ve onların bu yüzden hayatlarını kaybettiklerini söylemesi üzerine, çok hırslanan Sultan, hadımağasını birkaç günlüğüne hapse attırdıktan sonra, saraydan kovmuş. Fakat Padişahın bu av merakı o derece büyük zararlara yol açmış ki, Sadrazam ve diğer Paşalar, Padişahla konuşmaya tek cesaret edebilen kişi olan Müftüden, onunla konuşmasını istemişler. İlk başta, Müftü, bu tür bir konuşmanın Padişahın hoşuna gitmeyeceğini söyleyerek kabul etmemiş, fakat halka iyilik yapmak için, Padişahla elinden geldiğince, ustalıkla konuşmaya çalışmış.

Türk Hükümdarlarının, Emekleriyle Yaşamlarını Sürdürmelerinde Uygulanan Eski Bir Gelenek :

Müftü, Padişaha benliğini saran bu tutkudan vazgeçmesi için, en uygun yolu önermiş ve ondan önceki hükümdarların devlet ve savaş işlerinden arta kalan boş zamanlarında, elle bazı çalışmalar yaptıklarını anlatmış. Ve böylece Padişah örneğiyle etrafındaki kullarının da işe yarar şeyler yaptıklarını ve tüm İmparatorluk içinde, halkın yararına bir sanat olayının yeşerdiğini belirtmiş. Amcası Sultan Murat'ın ok atmak için boynuzdan halkalar yaptığını, babası İbrahim'in kürdanlarla, kaplumbağa kabuğundan küçük nesneler üzerinde çalıştığını, söylemiş. Müftü, halkın tembellikten kurtulması için bu eski geleneğin kaybolmaması gerektiğini ve böyle bir çalışmanın Tanrı huzurunda daha namuslu bir yol olduğunu belirterek, atalarının kendi yiyecek harcamalarını bu tür çalışmalarla karşıladıklarını anlatmış. Ayrıca bu çalışmanın hem vakit geçirme olduğunu, hem de dinin temel kurallarına uyduğunu eklemiş. Çünkü bu türden bir işi bitirdiklerinde, zamanın Padişahları onu özel bir bağış olarak bir Paşaya yollar, Paşa da bunu sevinç ve saygıyla karşılamış. Yollanan şeyi götüren Elçi, bunu verirken bu işin

Padişahın elinden çıktığını ve onun beslenmek amacıyla, satmak için yolladığını söylemiş. Paşa da bunun karşılığında birçok para kesesi verirmiş. Bu arada Elçiye de para vermeyi unutmamaları gerekirmiş. Elde edilen para, sadece Padişaha ait yemek masrafını karşılamış. Böylelikle de onu, kullarının sırtından geçiniyor diye suçlayamazlarmış. İşte Müftünün söylevi böylece sona ermiş. Bu arada İran hükümdarlarının da bu aynı geleneği sürdürdüklerini, sözlerime eklemeliyim. Şah Abbas devrinde, İsfahan'da *Kervansaraylar* (Carvanceras) inşa edilmiştir. Bunlar tüccarların konakladığı evlerdir ve gelirleriyle hükümdarın yemek masrafları karşılanır. Çünkü vergilerden, gümrüklerden gelen paranın *haram* (Haram) olduğunu ve bunun hükümdarın beslenmesine değil, devlet işlerine harcanması gerektiğini belirtirler.

Padişahın Müftüden İptikam Almada Gösterdiği Ustalık :

Sultan, Müftünün bu söyleviden sonra, ona duyduğu küskünlüğü saklayarak, kısa zamanda verdiği dersten nasıl yararlandığını göstereceğini söylemiş. Ayrıca, Müftünün söylediklerini çok düşünmüş olduğunu ve kafasında başaracağını umduğu bir mesleğin olduğunu belirtmiş. Aradan birkaç gün geçmiş ve bu süre içinde, Sultan ava gitmekten hiç söz etmemiş. Fakat bir gün saraydan çıkmış ve hayatında ilk kez arkebüzle bir tavşan vurmuş ve onu hemen Müftüye yollatmış. Müftünün sözünü tuttuğunu ve avcılık mesleğini öğrendiği için, bu mesleğin ilk işinin satılmasını istediğini, böylelikle de elde edilen parayla beslenebileceğini, Müftüye söylemelerini emretmiş. Ayrıca tavşanı götüren kişiye Müftünün yirmi para kesesi vermesini unutmamasını ve kendisine yollayacağına gelince, bunun niteliğini çok iyi bildiğini belirtmiş. Müftü, şaşkınlığını gizlemeye çalışarak, Padişahın kendisine gösterdiği bu ayrıcalıktan dolayı büyük sevinç ve bağlılık belirtileriyle, tavşanı almış. Tavşanı getirene yirmi para kesesi vermiş ve Padişaha ise altmış para kesesi yollatmış.

Böylelikle de kırk bin Ekü ziyana girerek, hükümdarlara fazla karışmamayı ve istemedikleri öğütler vermemeyi öğrenmiş.

Sultan Mehmet'in portresini tamamlarken, onun halkına karşı çok sert olduğunu ve bu nedenle de pek sevilmediğini söyleyebiliriz. Avdan hiç bıkmadığı için en soğuk kış günlerini bununla uğraşarak geçirir. Böyle soğuk bir kış günü, geyik avından döndüklerinde, Padişahın Avcıbaşı, cesaretini toplayarak, Padişaha bu şekilde devam edecek olursa, adamlarının karlar içinde yokolacağını söyler. Ve bir gece önce de otuz kişinin öldüğünü bildirir. Bu konuşmayı hiç heyecanlanmadan dinleyen Sultan, eğer hava soğursa, köpeklerine ikinci bir örtü verilmesini ve soğuk havanın onların hiç birini öldürmemesi için önlem alınmasını ister. Bu arada kendi eğlencesi için kurban ettiği insanlardan hiç söz etmez. Padişahın bu son derece katı olan hazır cevabı halkın arasına yayılmış olduğundan, Hükümdardan nefret etmektedirler. Padişah da kuşkusuz bunun farkındadır ve İmparatorluğun başkentinden ayrılmasına, burada kendini güvence içinde hissetmemesi de bir parça neden olmaktadır.

XVII. KADINLAR DAİRESİ (HAREM)

Haremi İyi Tanımanın Olanaksızlığı :

Kadınlar Dairesiyle (Haremle) ilgili bir bölüm ayrı mama neden, buranın nasıl bir düzenle yönetildiği hakkında kesin bilgiler verebilmenin, olanaksızlığını belirtmek içindir. Ne kadar kasvetli olursa olsun, ne kadar kurallara uyulursa uyulsun, içeriye girişin erkeklere bu kadar kesinlikle yasaklandığı, hiç bir Hristiyan kızlar manastırı görülmez. İç Sarayda (Enderun) elli yıldan fazla kalan ve bana bu bilgileri

aktaran Ak hadımağası, İç Sarayla ilgili en ince ayrıntıları bile açıklamasına karşın, kadınlar daireleriyle ilgili hiç bir şey anlatamamıştı. Kapılarında Kara hadımağalarının nöbet tuttuğunu ve buraya sadece Padişahın ve zorunlu olduğunda doktorun girdiğini ve onların dışında hiç bir erkeğin, burada oturanlardan başka hiç bir kadının da içeri alınmadığını belirtmişti. Harem kadınları, ancak Eski Saraya kapatılmak için burdan ayrılabilirler. Padişahın, Sarayın bahçelerine getirip, hiç kimseye göstermeden gezdirdiği ya da başka yerlere götürdüğü Sultan Kadınlar, bu kuralın dışında kalırlar. Böyle zamanlarda Sultan Kadın ata biner ve kara hadımlar onu ve bindiği atı kaplayan bir çeşit çadır taşırlar. Sadece atın başı gözüdür ve öndeki iki parça atın boynunu sararak, altta ve üstte birleşirler. Zorunlu olduğunda buraya gelen doktor, büyük önlemler alındıktan sonra kadınlar dairesine girer. Öyle ki, ne o hasta kadını görür, ne de kadınlar onu görebilirler. Bu sırada diğer kadınlar hastanın yatağının yanından uzaklaşmışlar ve yerlerini Kara hadımağalarına bırakmışlardır. Doktor kadının nabzını, ince bir krep kumaşın altından yoklayabilir. İşte böylelikle, Saray Kadınlarının, ne başkalarıyla görüşmelerinin ne de bir erkek görmelerinin bütün şansı ortadan kaldırılmıştır. Eğer ticaret amacıyla, Sultan Kadınlara mücevherler satmak için, bazı Yahudi kadınlar buraya girecek olsalar da, onların kadın kılığına girmiş erkek olabileceklerinden çekinilerek, Kara hadımağaları tarafından sıkıca kontrolden geçirilirler. Böyle bir olay ortaya çıkacak olursa, suçlu ölüm cezasına çarptırılır. Bazı Hristiyan kadınların merakı, onları Sultan Kadınları görmeye itmişse de, bunun yararını görmemişlerdir ve bununla ilgili örnekler verebilirim.

Sultan Kadınlarla Yahudilerin Ticareti :

Harem dairelerinin odalarının biçimi, döşenmesi ve buranın yönetimi, Yahudi kadınların aracılığıyla öğrenilebilir sanılır. Oysa buna olanak yoktur, çünkü Yahudi kadınlar

bu bölgenin çok içlerine sokulmazlar, onlara alışveriş için bir oda ayrılır o kadar. Ve her şeyden haberleri olan kara hadımağaları simsarlardır. Sultan Kadınların satın almak istedikleri her şey onların elinden geçtiğinden, kadınlara malın değerinin iki, üç katını ödettirirler. Böylelikle de harcanacak yer bulamadıkları zenginlikler elde etmiş olurlar.

İki Ünlü Güreşçinin Kötü Sonu :

Kadınlar dairesine hiç bir erkek, hatta bir ak hadımağası bile yaklaşılamaz, bu kesin bir kuraldır. Edirne'de 1639' da olan bir olayı açıklayıp, bu kuralın ne kadar kesinlikle izlendiğini görelim. Sultan Murat, Bağdat'ı aldıktan sonra, birkaç gün geçirmek için Edirne'ye gelmiş. Hazineye, doğduğu yerin adından dolayı, *Tokatlı* diye adlandırılan ve çok güçlü olduğundan, Padişahın güreşçilerin Şefi yaptığı bir görevli varmış. Edirne'ye o zamana kadar geçtiği her yerde, herkesi yenmiş, Moskova sınırlarından çok ünlü bir güreşçi gelmiş. Ve bu güreşçinin ünü o zamanlar İmparatorluğa o kadar yayılmış ki, onu yenebilecek tek kişi olmadığı da söylenirmiş. Herkesin övdüğü bu adamın ününü kıskanan Hazine görevlisi, ona bir *Helvacı* yollayıp, kibarca meydan okuyarak, Padişahın huzurunda onu dövüşe davet etmiş. Ve Padişaha bu olaydan söz etmeden önce, her ikisinin, birbirlerinin güçlerini öğrenmelerinin doğru olacağını belirtmiş. Hiç kimse duymadan da saraya girebilmesi için ona bir *Bostancı* giysisiyle külâhı yollamış. Padişah sarayın dışında, herhangi bir yerde olduğundan, Bostancılar bahçe kapısından saraya girip çıkabilirler. Çok kalabalık olduklarından aynı giysi içindeki bir kişiyi bu sırada saraya sokmak oldukça kolaydır. Ertesi gün, Sultan ava gittiğinde, kendisine yollanan giysiler içinde, güreşçi saraya girmiş. Her iki güreşçi de, deriden, yağlanmış donlar giyip, vücutlarının üstü çıplak ve yağlı olarak, dövüş başlamışlardır. Çok uzun bir dövüşten sonra, gücü, ustalığı ya da Moskovalının onu sayıp, dostluk göstermesinden

dolayı, Hazine görevlisi dövüŖüŖü kazanmıŖ. Bu olay, bahçenin önündeki alanda geçmiŖ ve tüm görevlilerle, dilsizler onları seyretmiŖler. PadiŖah avdan dönünce, Hazine Ŗefi, Moskova doğumlu büyük bir usta *Pehlivan* (Pehlivan) geldiğini ve PadiŖah isterse, saraya gelip, dövüŖüsünü göstermeyi arzulasını bildirmiŖ. PadiŖah hemen ertesi gün, onu saraya çağırma larını emretmiŖ. Tokatlıya dövüŖe hazırlanması söylenmiŖ. Ertesi gün, alanda dövüŖe başlarlarken, PadiŖah tüm devlet büyükleriyle birlikte alana gelip, bu olayı bir galeriden seyre koyulmuŖ. GüreŖ çok uzun sürmüŖ ve kimin kazanacağı da uzun süre belli olamamıŖ. Bu sırada sabrı tükenen bir Dilsiz, yanındaki bir arkadaşına, Hazine görevlisinin PadiŖahın önünde çok daha fazla güçlenmesi gerekirken, bir gün önce çok kolaylıkla yendiğı Moskovalı karşısında, bugün zorlukla dövüŖtüğünü işaretlerle anlatmıŖ. İşaretlerle konuşma, sarayda sözlü konuşma kadar kolayca anlaşıldığından ve çocukluğundan beri bu konuşmaya alışkın olan PadiŖah, Moskovalının bir gün önce, aynı alanda olduğunu, şaşkınlıkla öğrenmiŖ. Kızgınlık içinde, dövüŖü aniden durdutmıŖ. Tokatlıyı yanına çağırıp, bu adamı saraya nasıl soktuğunu anlatmasını istemiŖ. Bir sürü tanığı olan bu zavallı, olayı yalanlayamamıŖ. PadiŖah daha sözünü bitirmesine fırsat vermeden, *Bostancıbaşı*yı çağırtmıŖ ve Moskovalı güreŖçiyi yakalayıp, bir daha dövüŖmesini engellemek için, ayaklarının altına beş yüz sopa atmasını istemiŖ. Tokatlıya da aynı şeyin uygulanmasını emretmiŖ. Bu isteğı anında yerine getirilmiŖ. PadiŖah bir süre sonra, Hareme çekilmiŖ. Herkes bu zavallıların beş yüz sopayla canlarını kurtardığını sanıyormuŖ. Oysa PadiŖah, bazı kişilerin güreŖçilerin bağışlanmalarını sağlamak için kendisine başvurup yalvarmalarını önlemek için, hiç kimse nin giremediğı bu daireye gelmiŖ. Yeniden *Bostancıbaşı*yı yanına çağırıp, yeni bir emir vermiŖ. Geceye doğru, Hazine görevlisinin dövüŖ yapılan yere yakın bir ağaca, Moskovalı-

nın da saray kapısının dışındaki başka bir ağaca asılmalarını emretmiş.

Sultan Mehmet'in Aşırı Sertliği :

Verdiği emirlerden sonra, Padişahın kızgınlığının hafiflediği sanılıyormuş. Fakat ertesi gün Sultan Mehmet (1) sarayın büyük yöneticisi olan, başhadımağası Kapı Ağası ile *Celladı* (Gellad) yanına çağırtmış. İşte o sırada, Padişahın yanında bulunanlar, onun ayaklarına kapanıp, Kapı Ağasının suçsuz olduğunu, Tokatlının yaptığı işi bilmediğini ve eğer bilmiş olsa, onu kesinlikle cezalandırmış olacağını söylemişler. Son derece sinirli olan Padişah, onların ricalarını kabul etmemiş ve Kapı Ağasının, sarayın büyük yöneticisi olarak, saraya her giren çıkanı denetlemesi gerektiğini bildirmiş. En sonunda, *Silahtarla, Müftü* gelip zar zor Kapı Ağasını bağışlatmış'ar. Fakat bu yarı yarıya bir bağışlanma olmuş. Çünkü Padişah onu öldürtmemiş ama, bir daha geri dönmek üzere saraydan kovmuş. Ve Kapı Ağası, bir gün Paşa rütbesine yükseleceğini düşlerken, günde üç yüz akçelik küçük bir gelirle yetinmek zorunda kalmış.

Bu öyküyü anlatmama neden, bölümün başında da belirttiğim gibi Hareme, erkek olsun, kadın olsun, hiç kimşenin girmesinin olanaksızlığını göstermek içindir. Çünkü görüldüğü gibi, değil kadınlar dairesine, sarayın basit bir avlusuna bile, kesin bir izin almadan ayak basan yabancılar korkunç bir sertlikle cezalandırılırlar.

Sultan Kadınlarla İlgili Gerçekle Masalın Ayırımı :

Osmanlı Hükümdarlarının zevkli anlar geçirdiği Kadınlar Daireleriyle ilgili kesin bilgiler çok azdır. Ve bu kesin bilgilerin dışındakiler hep düş ürünü olup, gerçekten çok

- (1) Yazarın bir yanlışlık yaptığı söyleniyor. Aynı Padişah'tan, daha önce Sultan Murat diye söz etmişti.

uzaktır. Sarayın bu bölümünün Padişahının güzel görünümünden biraz yararlandığı ve gece, gündüz bulunabilecek en biçimsiz ve en korkunç kara hadımağalarının kapılarında nöbet tuttuğu kesinlikle bilinir. Çok kalabalık olduğu ve çeşitli ülkelerden gelen çok güzel kadınlarla dolu olduğu da kesindir. Bu kadınlar, Paşaların ya da eyalet valilerinin ya savaşta, ya da başka bir nedenle ellerine geçmiş ve Padişaha armağan olarak yollanmışlardır. Bilinen başka bir şey de, bu kadar çok kadın arasından, Padişahın çok sevdiği iki ya da üçüne bağlandığıdır. Evlendikten sonra, tüm yaşamı boyunca, sadece bir tek kadına bağlı kalan, çok sadık Padişahlar bile görülmüştür. İşte, Timurleng'in Beyazıt'ın karısına hakaret etmesinden sonra, Türklerin güttüğü politikaya karşı çıkarak Roxelane'a (Hürrem Sultan) gönül veren «Muhteşem Süleyman»ın gözlerinin bu kadından başkasını görmediği İstanbul'da anlatılır, durur. Padişahın odasına hizmet eden ak hadımağaları, bu tip durumları az çok bilirler. Çünkü Padişahla yatacak olan kadın onun odasına getirilir. Ve eğer bu yeni bir aşksa, dedikodu hemen ertesi gün saraya yayılır. Padişaha erkek evlat veren karılarının ilkinin, Osmanlı İmparatorluğunun gelecek mirasçısının annesi olacağı bilinir ve bu kadın, (Haseki Sultan) Başkadın olarak büyük saygınlık görür. Padişahın kız ve erkek çocukları olan diğer Sultan Kadınların hizmetindeki görevlilerin sayısı, Başkadınıninkilerden daha azdır. Şehzadeler, bazı eğitimlerden geçecek kadar güçlenip, belirli bir yaşa gelene kadar, annelerinin yanında kalıp, yetiştirilirler. Daha sonra, daha fazla eğitim görmeleri için, başka bir dairede öğretmenlerle çalışırlar.

Haremle ilgili başka bir olumlu bilgi, Padişah buraya hoş saatler geçirmek için geldiğinden, buranın Padişahın dairesi kadar zengin, süslü olduğu düşüncesidir. Buranın hastanesi, hamamları ve akla gelen her çeşit konforu vardır. Gene burada, İçoğlanların odalarındaki aynı düzenin geçerli olduğunu ve gençleri eğiten yaşlı kadınların her an gece gün-

düz, genç kadınları denetlediklerini düşünebiliriz. Genç oğlanları saran, sözünü ettiğimiz bazı taşkınlıkların, bu zorunlu hapis hanedeki kadınları da fırsat bulduklarında, sürüklediğini belirtebilirim. Salatalıkların, hiçbir zaman tamamının değil de, her zaman dilimler halinde kesilip verilmesinin nedeni de budur. Salatalıkları, dilim dilim kesip vererek, kadınların bunları kötü bir amaçla kullanmalarını engellerler. Bu durum, bahçeler bölümünde anlatacağım gibi, bu meyvenin tüm Doğu'da yuvarlak dilimler halinde kesilmesi geleneğini ortaya çıkarmıştır. Bu kötü alışkanlık, sadece saraya değil, tüm İstanbul kentine ve İmparatorluğun eyaletlerine de yayılmıştır. Kadınlardan uzak tutulan erkekler, birbirleri için aşkla yanıp tutuşurlarken, onların örneği ne yazık ki kadınlar tarafından da izlenir.

Yaşlı Bir Kadının Garip Öyküsü :

Sultan Süleyman'ın hükümdarlığı sırasında, bir kadın başka bir kadının aşkından çıldırma haline gelmiş. Tutkusunu gerçekleştirmek için tüm yolları deneyip, başarılı olmayınca, İstanbullu bir tüccardan, çok sevdiği biricik kızını istemek için, erkek giysileri içinde ortaya çıkmış ve bir Çavuş görevi satın aldığına değin de tüccarı inandırmış. Ona kanan ve fakir olan baba, kızını vermeyi kabul etmiş. Kadı huzurunda evlendikleri günün akşamında, bu düzenbazlık ortaya çıkmış ve kadın ertesi gün kötü eğilimlerini söndürsün diye denize atılarak cezalandırılmış. İstanbul'da hâlâ bu hikâye ağızdan ağıza dolaşmaktadır ve bana da birçok kez anlatılmıştır.

Kuşaklara Zarar Veren Pollgami :

Kadınların şehvete düşkünlüklerinin aşırılığı, gerçekte erkeklerde görülenin etkisi ve devamıdır. Ya Tanrının cezalandırmasına karşı ya da kocalarının sevgisini kazanabilmek için, kadınların birbirlerine karşı kullandıkları, Türkiye'de çok yaygın olan büyülerden dolayı; birçok kadınla evli

olan Türklerin, tek kadına bağlı, namuslu bir yaşantı sürenler kadar çok çocukları olmadığı her zaman dikkati çekmiştir. Muhammet'in diniyle ilgili yazılar yazarlar, kuşkusuz Türklerin birçok kadın almasından ve bu evlenmenin biçiminden fazlasıyla söz etmişlerdir.

Padişahın Son Derece Gizli Aşkları :

Padişahın aşk hikayelerinde nasıl bir yol izlediği bir sırdır, buna hiç değinmeyeceğim ve bu konuda hiç bir şey de öğrenemedim. Bununla ilgili bir roman yaratmak kolay, kesin konuşmak ise çok zordur. Zaten aşk entrikaları bu tip sırları ortaya çıkaracak hiç bir sırdaşı kabul etmezler. Ve söylenenlerin çoğu da gerçeklerden oldukça uzaktır. Zaten tüm Prenslere saygı duymalı ve onların gizli aşklarıyla ilgili konularda susmasını bilmelidir.

XVIII. 2 TEMMUZ 1668'de VALİDE SULTAN'IN İSTANBUL'A GİRİŞİ

Padişahın annesi, Valide Sultan 2 temmuz 1668'de Edirne dönüşü saraya gelir. Bu tarihte İstanbul'da bulduğumdan, bununla ilgili olarak yapılan töreni açıklayacağım.

Yürüyüş Düzeni :

Sabah saat altıya doğru, bazı yeniçeriler, bazen yirmi kişilik küçük gruplar oluşturarak, düzensiz bir biçimde sarayın yolunu tuttular. Sultan için çok değerli bir kişi olan *Kuloğlunun* (Cologlou) (1) takımından, tüfekleri eyer kayı-

(1) Metinde Kuloğlu (Cologlou) diye geçiyor. Ancak kuloğlu Yeniçeri çocuklarına verilen ad olduğundan, burada belirtilen kişinin Kul Kethüdâsı (Kethüdâbey), Kul Başçavuşu ya da Kul Ağası olma olasılığı vardır. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçırşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, I. Acemî Ocağı ve Yeniçeri Ocağı, Ankara, 1943, s. 174, 206, 615.

şına dayalı ve kötü giyimli iki yüz atlı onların arkasından geliyordu. Bu atlıları gene kötü giyimli mutfak görevlileri izliyordu. Bu grubun arkasında, daha iyi bir düzen içindeki *Kaymakamın* takımı bulunmaktaydı. Bu odanın görevlileriyle, Valide Sultan bölüğünün özel koruyucuları olan ve dört yüz kişiden oluşan *Sipahiler*, güzel giysilerle donanmışlar, düzen içinde ilerliyorlardı. Tümünde de örme zırhla, kırmızı taftadan kısa kaftan vardı. Sağ yanlarında altın simli çiçekler işli kadife sadaklar, sollarında ise, aynı tipte işlenmiş, yeşil kadifeden bir kılıf içindeki yaylarını taşıyorlardı. Her birinin başında bir başlık vardı ve üstüne de beyaz sarık takmışlardı. Bu başlıktan, sarkan saç şeklinde küçük örgüler (zülüfler), yüz ve boyunlarını süslemeye yarıyordu. Elllerinde bir mızrak vardı ve üç renkte, sarı, mor ya da kırmızı olan atlarının koşum takımları, gümüş sırmalı güzel bir kumaştan yapılmıştı. *Sipahibaşının* başının üstünde üç ayak yüksekliğinde büyük bir sorguç bulunuyordu. Böylelikle de bu sorguçla, diğerlerinden ayrılıyordu. Düzensiz bir biçimde takılan eşarp- lar, atının göğsünde sallanıyordu. Onun arkasından, kalkık kıvrımlı kırmızı kısa kaftanlı, sarı poturlu ve külahlar takmış altı görevli yürüyordu.

Sipahilerden sonra, gene karışık bir düzen içinde, birçok yeniçeri geçti. Daha arkadan atlı iki yüz kişi ilerliyordu ve bu topluluğun sonunda ise sıhhatli bir görünüm içindeki *Yeniçeri Ağası* bulunuyordu. Yeniçeri Ağasının arkasından uşağı olan altı güzel oğlan geliyordu. Her birinin omuzunda, içinde birçok sopalar olan bir sadak vardı. Bu sopalar uçlarında demir olmayan bir çeşit oklardı.

Bu topluluktan sonra, törenlerin yöneticileri gibi olan gülünç giysiler içindeki on iki adam ortaya çıktı. Omuzlarında gümüş bir değnek taşıyorlar ve giysilerinden ziller sallanıyordu. Ve başlarında aşağıya doğru sarkan eşek kulaklı bir takke bulunuyordu.

Bu tuhaf kalabalığı güzel bir biçimde donanmış yüz *Kapıcı* izliyordu. Her bir *Kapıcının* elindeki mızrağa, yukardan aşağı takılı olan bayrak, çok hoş bir etki yapıyordu. Bu grubun arkasından gelen *Kapıcıbaşı* onlardan sıhhatli görünümünü iyice ortaya çıkaran, başındaki büyük ve yüksek sorğuyla ayrılıyordu.

Daha sonra, iyi giyimli ve başlarında büyük kavuklar olan, çok süslü üç yüz *Çavuş* göze çarptı. Onların arkalarından gelen *Kaymakam* da aynı tip kavukla ilerlerken yirmi görevlisi onu izliyordu.

Kırmızı kumaştan giysileri, omuzlarında alay bozaları ve kelle şeker tipindeki külâhlarıyla beş yüz ya da altı yüz *Bostancının* geçtiği görüldü. Onları izleyen *Bostancıbaşı*, yanında bir sürü kişiyle birlikte başındaki muazzam *Çavuş* kavuğu ve giymiyle gösterişli bir biçimde ilerliyordu.

Daha arkadan, çok sade bir biçimde giyinmiş, siyah marokenden çizmeleri ve büyük bir yumak gibi yapılmış sarıklarıyla, son derece iyi bir düzen içinde, iki yüz *Kadı* ortaya çıktı.

Onların arkasından da, *Muhammet'in* akrabası olduklarını söyleyen, olağanüstü büyüklükte birer yeşil sarık takmış olan altmış kadar *Şerif* (*Scherifs*) geliyordu. Müftünün belli başlı iki görevlisi (çünkü kendisi hiç bir zaman bu tip törenlerde bulunmaz) *Şeriflerin* arkasından, son derece dini bir anlam taşıyan beyaz giysiler içinde ilerlemekteydi.

Göze Girmiş Bir Kişinin Zenginliği :

Kuloğlu (*Cologlou*) ya da Padişahın gözüne girmiş bu kişi, en sonda güzel bir atın üstünde ilerliyordu. Koşum takımını, buradakiler arasında en değerlilerinden biriydi. Üzen giler altından, atın örtüsü ise altın ve inci şimlerle işli bir kumaştandı. Üstünde kırmızı brokardan kısa bir kaftan ve *Çavuşların*ki bir kavuk vardı. İki kişi hafifçe şahlanan atının dizginlerini tutuyordu. Uzun boylu, güzel yüzlü ve son dere-

ce yumuşak ve hoş havalıydı. Saraya doğru ilerledikçe, herkes onu selamlıyordu. Atları da arkasından geliyordu. Elli seyisinin her biri bir atı eliyle çekiyordu. Atların tümü çok güzeldi ve örtüleri de son derece değerli kumaşlardan yapılmıştı. Padişahın bu gözdesinin çok yetenekli ve çok zengin olduğu söylenilir. Ve sahip olduğu at ve uşak sayısının birçok büyük Prensinkinden daha fazla olduğu belirtilir.

● Valide Sultanın arabasının önünde, son derece düzensiz bir durumda, çeşitli renklerde giysiler içinde, çok güzel giyimli kara hadımağalar grubu ilerliyordu.

Sultan Kadının Arabası :

Onların arkasında, altı atın çektiği ilk arabanın etrafında, atlı altı *Kapıcı* görüldü. Her birinin elinde mızraklar vardı ve bunların ucuna soluk kırmızı renge boyalı bir at kuyruğu takılmıştı. Bu da, Bazı Paşaların onlara eşlik ettiği anlamını taşımaktaydı. Valide Sultan ile başka bir Sultan Kadının içinde bulunduğu ve altı beyaz atın çektiği ikinci arabaya, bazı Paşaların eşlik ettiği görülmekteydi. Küçük bir kafesle kaplı olan her kapının önünde, Sultan Kadınların görülmeden dışarısını seyretmelerini sağlamak için, iki kara hadımağası duruyordu. Zaten tüm bu önleme rağmen de Sultan Kadının arabasının geçtiği yerlerde, halka hakmamaları ve kafalarını çevirmeleri söyleniyordu. Bu isteğe herkes uyumak zorundaydı. Özellikle de İran'da böyle bir durumda çok gerilere çekilinmezse, rasgele bir pala darbesinden kurtulma olanağı yok gibidir. Dört atın çektiği diğer on iki arabada, Sultan kadının kölesi kadınlar vardı. Bu arabalar kafesi kapılarının önünde nöbet tutan kara hadımağalarıyla birlikte geçtiler. Bunların arkasından birçok tahtırahan ve Sultan Kadın'larla maiyetindekilerin gereksinimi için buz dolu dört büyük araba geçti.

Beş bin ile altı bin kişiden oluşan bu atlı grup, hemen hemen üç saate yakın bir sürede, İstanbul'un içinden geçerek anlattığım düzen içinde saraya geldiler.

Çok üstün nitelikli birçok Fransız bu girişi görme olanağına erişti. Hepsi Parisli olan bu Fransızların arasında, Paris Parlamentosunda Danışman Ribbier de Villeneuve, Büyük Konsey'de Danışman Le Mairat, des Aydes'da Danışman Boulın ve L'abbe de Champhuon de la Saulfaye vardı. Normandiya kökenli, Yeni Fransa (Kanada) doğumlu ve Guadalupe valisinin oğlu olan Aubert de bu Fransızların arasında yer alıyordu.

XIX. SARAYIN BAHÇELERİ

Paris'in Sofrasının Gereksinimlerine Harcanan Bahçe Gelirleri :

Eski bir gelenek ya da kanun, Osmanlı Padişahlarının yiyecek gereksinimlerini bahçelerinin gelirleriyle karşılamalarını öngörür. İstanbul'un Avrupa ve Asya yakasında deniz kıyısı boyunca birçok bahçe vardır. Fakat bu bölümde, sadece sarayın bahçelerinden söz edip, baştan belirlediğim sınırın dışına çıkmayacağım.

Sarayın çeşitli dairelerinde, çiçekli küçük bahçeler göze çarpar. Özellikle Padişahın ve kuşkusuz Sultan Kadınların dairelerinde de böyleleri bulunur. Fakat tüm bu bahçeler içinde, ayrıntılı bilgi vermemi gerektirecek kadar güzel olanı görülmez. Padişahın bahçelerinin ve Topkapı Sarayının bahçesinin kâhyası *Bostancıbaşı*dır. Topkapı Sarayının bahçesi sarayın en büyük bölümünü kaplar ve selvilerle çevrili yollardan oluşur. Bu bahçeye fazla önem verilmemiş ve birçok yerini dikenler bürümüştür. Padişahın bahçede dolaşacağı biliniirse, Bostancılar gelip, onun geçeceği yolları temizlerler. Bu yolların arasında kalan yerler, sebze ya da meyve bahçeleridir. Büyük sayıda çilekler, frambuazlar, bunların yanı sıra, kavunlar ve salatalıklar yetiştirilir.

Doğulular İçin İştah Açıcı Olan Salatalıklar :

Özellikle Doğulular, çok fazla salatalık yerler. Bunları çoğu kez soymadan yiyip, üstüne de bir bardak su içerler. Bu salatalıklar, tüm Asya'da üç dört ay boyunca, halkın değişmeyen beslenme kaynağını oluşturur. Fransa'da bir çocuk yemek istediğinde, bizim ona ekmek verdiğimiz gibi, bu ülkede bir çocuk acıkınca ona koparıldığı gibi, çiğ bir salatalık verilir. Kervanlardaki atların, beygirlerin bakımını sağlayan, çok çalışan ve çok fazla yorulan deveçiler, bu salatalıklarla bizim atlarımıza verdiğimiz çeşitten bir salata hazırlarlar. Kervanın konaklayacağı yere vardıklarında, önce ellerine suyla dolu bir kap alırlar. Bunun içine ekşimiş yoğurt koyarlar ve dilimlere bölerek kestikleri salatalıkları bu kabın içine atarlar. Onların bunu yiyişini görmek oldukça zevklidir. Kabin etrafına geçen on, on iki kişi arasında tek bir kâşık dolaşır ve bitene dek de ondan ona geçer. Bunu yedikten sonra üstüne su içerler. Para durumları iyi olanların ise kahve ya da tütün içtikleri görülür. Fakat her şeyi açıkça söylemek gerekir: Doğu'daki salatalıkların iyi bir özelliği vardır. Bunlar çiğ yendiği halde hiç bir rahatsızlık vermez. Padişahın odasında görevli olan altı kişinin acımasızca öldürülmelerinin nedeni ve Hasodalılara neden bahçelere çıkma yasağının konduğu belki herkesçe bilinmiyordur. Bununla ilgili olay şöyle geçmiş: II. Sultan Mehmet bir gün görevlilerle birlikte bahçesinde dolaşırken, bazı salatalıkların meysivinden önce olmaya yüz tuttuklarını şaşkınlıkla görmüş. Salatalıkları çok sevdiğinden bunu hemen Bostancıbaşıya bildirmiş. O da her gün salatalıkları sayarak bunları Padişahına vermek için coşku içinde olmalarını beklemeye başlamış. Bir kaç gün sonra bahçeye geldiğinde, olgunlaşmaya başlayan üç ya da dört salatalığın eksildiğini farketmiş. Bunları kimin almaya cesaret edebileceğini düşünürken, o gün bahçede Hasoda görevlilerinin dolaştığını öğrenmiş. Bu olayı Padişaha bildirince de,

Padişah son derece öfkelenmiş. Ve görevlilerden hiç biri bu işi yaptığını itiraf etmeyince, Padişahı akıl almaz bir vahşetle yedisinin de midelerini açtırmış. Yedinci görevlinin midesinde aşırıldığı salatalık ortaya çıkmış. Bu işi yaptığını açıklamaya cesaret edemeyen bu zavallı Padişahın bu kadar çok öfkelenebileceğini ve bu kadar ileri gidebileceğini kuşkusuz düşünememişti. İşte o günden sonra bu garip olayın anısına, bu odanın görevlileri sarayın bahçelerine çıkamazlar. Diğer olaylarda da her zaman dikkatimi çeken şey, zamanın Padişahının emrettiği bir şeyin, atalarının fermanlarına duydukları saygıdan ötürü, ondan sonra başa geçen hükümdar tarafından hiçbir zaman değiştirilmediğidir.

Trajan Sütununu Andıran Güzel Sütun :

Sarayın deniz yönüne, Üsküdar'a bakan kapısına doğru giderken, büyük yolun ortasında kare biçiminde bir kaidesi o'an ve dört kişinin zorlukla kucaklayabileceği bir sütun görülür. Kaidenin etrafını dikenler, çalılıklar sarmıştır. Buna neden, buraya yaklaşılmasını pek fazla istemediklerindenir. Sütun kırık kafalı bir çok figürle doludur. Bazı kalıntılardan bu yapıtın tepeliğinde çok güzel bir figürün olduğu anlaşılır. Yapıt Roma'daki Trajan Sütununu andırır ve her iki sütunu gören kişiler, ikisinin de aynı elden çıktığını sanırlar.

Çeşmeler :

Bahçedeki tüm çeşmelerin çeşitli renkte mermer havuzları vardır. Çeşmelerin her birinin yanında, tırbazan parmaklarıyla çevrilen küçük bir bölüm bulunur. Padişah bahçeye dolaşmaya çıktığında, burası değerli halılar ve brokar yastıklarla kaplanır. Padişahın yanında bulunan Sultan Kadınların çok hoşuna giden su oyunları gene böyle zamanlarda yapılır. Bahçelerin bakımıyla iki bin *Bostancı* ilgilenir. Bu

na karşın, bahçeleri bizimkilerin temizliği ve süslemesinden çok uzaktır.

XX. AVRUPA, ASYA VE AFRİKA'DA MUHAMMET'İN DİNİNE BAĞLI OLAN HÜKÜMDARLAR

Tüm Müslüman Mezheplerini İçeren Genel Kurallar :

Sarayın öyküsünü anlatırken, çoğu kez Muhammet'in dinine değindim. Bu çalışmayı bitirmeden, bu dinin kos-koca dünyamızın üç kıtasında nerelere kadar yayılmış olduğunu göstermek istiyorum. Muhammet'in dini, bulunduğundan bu yana iki yüzyıl geçen kıtaya hiç bir zaman ulaşmamıştır. Bu dinle ilgili olarak, birçok kişinin yazılar yazdığına değin beni inandırdıklarından, öğretisine hiç değinmeyeceğim. Açıklamaların daha çok Muhammet'in dinine bağlı tüm Avrupa, Asya, Afrika kıtalarındaki ülkelerle ilgili bir coğrafya haritası niteliğini taşıyacaktır. Dinsel kurallarla (Şeriat) ilgili açıklamaları, onların din büyüklerine göre değişirse de, herkes her Müslümanın uymak zorunda olduğu belli başlı yasalar için aynı görüşü taşır. Müslümanlarda iki önemli mezhep vardır. İlki bir kök oluşturan Muhammet'inki, ikincisi ise onu izleyenler içinde başlı başına bir yeri olan Ali'ninkidir. Ancak her ikisinde de belli başlı kurallar değişmez. Türklerin günde beş kez kılmaya zorunlu oldukları namazdan ve Mekke'deki hacdan söz ederken bunları belirttim. Padişahın her yıl Mekke'ye yolladığı armağanla ilgili olan bölümde de bazı şeylere değindim. Bu bölümde ise bu konuyu iyice açıklayarak sürdüreceğim.

Avrupa'da Muhammet'in dinine bağlı hükümdar olarak, sadece Türklerin Padişahı ve Kırım Hanı görülür. Fakat Asya'da çok büyük topraklar kaplayan çok güçlü birçok Müslüman hükümdar vardır. Padişahın egemenliği, güneyde Dic-

le nehrinin ağzının öbür yanı ve kuzeyde ise Mingrelyalıların topraklarına kadar yayılmıştır. Daha sonra Batı'dan Doğu'ya giderken, Osmanlı Padişahından sonra, üç Arabistan hükümdarlarını sayabiliriz. Birçoğuyla çölleri geçmek zorunda olduğum yolculuklarım sırasında konuşmuşumdur. İran Hükümdarı, «Büyük Moğol», Visapur Kralı, Golkonda Kralı ve aralarında en güçlüsünün Komorin'inki olduğu, Malabar kıyıları kralları, «Büyük Tatar Hanı» ve bu aynı Tataristan'ın Çin topraklarına giren kuzeyindeki Dağlar Bölgesi Kralları, hepsi Muhammet'in dinine bağlıdır.

Ayrıca, Doğu'daki adalarda, Maldiv ada'arı, Achem ya da Sumatra Kralları, Java İmparatoru, aynı adadaki Bantam ve Makasser Kralı da Müslümandır.

Java İmparatorunun Oğluyla İlgili İlginç Gözlem :

Java İmparatorundan söz ederken, burada gözlediğim ilginç bir şeyi belirtceğim. 1648 yılında bu adada bulunduğum sırada hüküm süren İmparatorun büyük oğlunun hem elinde, hem ayağında hepsi aynı uzunlukta, 6 parmağı olduğunu gördüm.

Ali'nin Öğretisine Bağlı Hükümdarlar :

İran, Visapur, Golkonda Kralları, Ali'nin öğretisine bağlıdırlar. Tatar Hanlığının dağlık bölge krallarıyla, diğer bazıları ise başka özel mezheplere sahiptirler. Osmanlı Padişahının, İran Hükümdarının, Arap Prenslерinin, Tatar Hanlığının dışındaki diğer saydığım yerlerdeki kralların buyruğundaki tüm aşağı tabaka, paganizmin karanlıklarına saplanmış olup, puta tapmaktadır. Fakat tüm büyük Beyler ve beraberlerindeki başıboş askerler Muhammet'in dinine inanırlar. Afrika'da da Muhammet'in dinine bağlı bir hükümdar vardır. Bu kralın «Bahtiyar Arabistan»a bakan Abex kıyısı boyunca, Guardafui burnuna kadar olan yerde, hem Kızıldeniz hem de Okyanus üstüne egemenliği yayılmıştır. Padişaha

bağlı Mısır Valisi, Kızıldeniz adalarındaki valiler, Kuzey Afrika, Trablus, Tunus, Cezayir'e yerleşip kral ünvanını alanların, hepsi de Müslümandır. Fas Kralı da bu aynı dine bağlıdır.

«Büyük Moğolun Mekke'ye Yolladığı Kralliyet Armağanı :

Tüm bu kralların ve Prenslerin özellikle birleştikleri bir nokta, her yıl Mekke'ye bir armağan yollamaları gerektirir. Bunlar genellikle Muhammet'in mezarının üstüne yayılan değerli halılardır. Bazen armağanlar, özel bir istek için de yollanır. Agra'ya yaptığım bir yolculukta, «Büyük Moğol» (Hint-Türk İmparatoru) Peygamber kendisini yeniden sıhhatine kavuşturduğu için, teşekkür etmek amacıyla dört yüz bin Ekü değerindeki bir Kur'an'ı Mekke'ye yollamıştı. Bu kitabın kabının ortasında yüz üç kıratlık bir elmas bulunuyordu ve etrafı da değerli taşlarla süslenmişti. Hükümdarın bu armağanı Mekke'ye yollamasına neden, kendisine bir yıl içinde öleceğini söyleyen bir Brahmanın kehanetinden korkması ve bu olayın gerçekleşmemesi olmuştu. Bu uğursuz kehanete çok kızan Hükümdar, büyük bir öfke içinde, ona kendi ölüm gününü de bilip bilmediğini sormuştu. Brahman üç gün içinde öleceğini söylemiş ve gerçekten de üç gün sonra ölmüştü. Bu olaydan sonra iyicene korkmaya başlayan Hükümdar, kendi başına da aynı işin geleceğini düşünmeye başlamıştı. Fakat bu yıl içinde, Hükümdar hasta bile olmamıştı. Peygamberin lütfunun Brahmanın kehanetinin çıkmamasını sağladığına inandığından, Muhammet'in mezarına bu derece değerli bir armağan yollamıştı.

Müslümanların Peygamberlerinin Mezarına Ulaşmak İçin İzledikleri Çeşitli Yollar :

Mekke'deki hacla ilgili bölümde, Osmanlı Padişahının buraya her yıl yolladığı çadır ve halıdan söz ederken, dünyanın çeşitli yerlerinden yola çıkan olağanüstü kalabalık Müs-

lman topluluklarının ve kervanlarının izledikleri çeşitli yollarla ilgili hiç bir Şey anlatamadım. İlk önce saydığım adaların krallarının elçileri ve Ganj yöresindeki Hint kralıları, Mekke Őeyhine gtrdkleri armağanlarla birlikte «Bahtiyar Arabistan»ın deniz kıyı kenti olan Moha'ya deniz yoluyla varırlar. Oradan da develerle, Mekke'ye yolanırlar.

Deniz kıyısı boyunca oturan İranlılar, Ormus ya da Bender'e gelirler. Ve on iki, on  fersahlık bir genişliği olan bu yerden körfezi açıp, Arabistan'a geçerek, Peygamberin kentine giderler. Fakat, Hazar Denizi yakınlarında, Yukarı İran'da oturanlar ve diğer tüm Tatarlar, Tebriz'e gelirler. Tebriz'den de Halep'e geçip, buradan da kervanlarla, çölleri aşarak Mekke'ye varırlar. Bazıları, Babil'in yolunu tutarlar. Fakat bu ender görülür. Çünkü Babil Paşası, zellikle İranlılardan haraç ister. Buna neden, İranlıları kendi mezheplerinden sapmış kişiler olarak grmelerindendir. Bu olayı Türklere karşı bir onur sorunu yapan İran hükümdarı da, adamlarına bu yoldan gitmelerini yasaklamaya zorunlu olur.

Ali'nin Mezarına Gtmek İçin Açılan Uğursuz ller :

Son derece sofu ve mezheplerine fazlasıyla bağlı olan bazı İranlılar gene de Babil yolunu yeğerler. Çünkü bu yol onları buradan sadece sekiz gün uzaklıktaki Peygamberleri Ali'nin mezarına ulaştırır. Burası dünyadaki en zavallı yerlerden biridir. Sadece bazı kuyulardaki pis sularla, şah Abbas'ın Fırat nehrinden getirttiği bir kanal bulunur. Fakat bu kanal da tamamen yıkılmaya terkedilmiştir. Temiz bir su içebilmek için, buraya beş, altı günlük yoldan su getirmek gerekir. llerden son kez geçtiğimde, bu belalı yere varmıştım. Buna neden de Babil'den iki Arapla birlikte yola çıkan bir Haberciye rastlamamızdı. Bu kişi, Babil'i alan Padişahın askerlerinin ardarda çekilmeye başladıklarını ve kuşkusuz eşyalarını koymak için develerimizi elimizden almak isteyeceklerini bize bildirmişti. İşte bu nedenle, bizler daha güneye gidip, lle-

rin iyicene içlerine doğru sokulmuştuk. Osmanlı ordularına rastlamadan, bu çölleri aşabilmemiz altmış beş günümüzü almıştı.

Arabistan Hükümdarlarına gelince, onlar Muhammet'in mezarının bulunduğu yere çok yakın olduklarından, buraya varabilmek için pek fazla yol katetmezler.

On Sekiz Günlük Yoldaki Mucizevi Su Kanalı :

Avrupa'daki Müslümanlar kervana katılmak için Halep'e gelirler. Afrika'dakiler ise Kahire'ye geçip, Halep'ten kalkan kervanla, Medine'ye on sekiz gün yol kala buluşurlar. Bu on sekiz günlük yolda, kente bir kanalla ulaşan bir kaynak vardır. İnançlarına göre, kaynağı Peygamberleri Muhammet bulmuştur. Susuzluktan kırılan ordusuyla birlikte, Muhammet çölü geçerken suyu görür. İçmek isteyince, sudan bir ses yankır ve şöyle der: «Peygamber, onu acı bulacaksın» Peygamber de onu şöyle yanıtlar: «Hepimiz içelim. Çünkü tatlı olduğunu biliyorum. Allah her zaman böylesini bulmanızı istemiştir.» Bunun üzerine, ses ikinci kez seslenir: «Emret, seni izleyeceğim.» Ve daha böyle der demez de su toprağın altında bir kanal açar ve Peygamberi Medine'ye kadar izler. Şam'dan, Kudüs'ten, Kahire'den Medine'ye kırk günlük yol vardır ve yirmi ikinci günde işte bu suyun bulunduğu yere varılır. Peygamberin tatlılaştırdığı ve on sekiz günlük yol boyunca aktırdığı mucizevi suyu görebilmek için dünyanın dört bir yanından olağanüstü kalabalıklar buraya gelir. Bu yöreden ne kadar uzakta bulunursa bulunsun, az çok sıhhati ve parası olup da yaşamı boyunca bir kez bile Mekke'ye kendisi ya da kendi yerine bir başkasını yollamayan tek bir Müslüman yoktur.

Koyunun Kurban Edilişi :

Hacılar birkaç gün Medine'de kaldıktan sonra, Türklerin Tanrının Ademi yaratmasından beş yüzyıl sonra karısı

Havva'yı bulduğu yer olduğuunu sandıkları *Arafat'a* (Cebel-Araffa) çıkarlar. Burası dağlık bir bölgedir ve Medine'ye iki, yarı yoldaki Emene kentine ise bir günlük uzaklıktadır. Hacılar buraya gelince, parası olanlar, kurban etmek için bir koyun satın alırlar. Daha sonra da bunu fakirlere dağıtırlar ve kendilerine bir kilodan fazla ayıramazlar. Eğer bu kurala uymazlarsa ve bu öğrenilirse, tüm yaşamları boyunca, ne saçlarını, ne de tırnaklarını kesebilirler. Arafat'dan Medine'ye döndüklerinde, kervanın buraya geldiği zaman hesaplanır. Çünkü karadan gelen tüm hacıların daha önce de belirttiğim gibi, sadece on yedi günlük hac boyunca karınları doyurulur. Fakat buna karşın, denizden gelenlerin bu yörede kaldıkları süre içindeki yiyecek gereksinimleri karşılanır. Hatta tüm yaşamları boyunca burada kalsalar da aynı kural geçerlidir.

İÇİNDEKİLER

Cevirenin Önsözü	5
Tavernier Kimdir?	7
Kral'a	9
Yazarın Önsözü	11
OSMANLI SARAYININ YENİ VE GERÇEK ÖYKÜSÜ . .	15
Devlet Büyüklerinin Kökeni - Sarayın Katı Disiplini - Padişah İçin Tehlikeli Olan İlk Dört Paşanın Gücü - Padişahın Sarığına Taktığı Sorguç - Padişahın Onurlu İşleri ve Elverişsiz Koşulları - Kaymakam Paşanın Özel Ayrıcalığı - Yeniçerilerin Gerçek Gücü ve Ağasının Gücü - Sipahi ve Zaimler - Hadımlar - Saraydaki Görevler - Harem (Kadınlar Dairesi) Kâhyası - Bostancıbaşı - Kırım Hanı - Din Adamları, Rütbeleri - Kahire'de Basılan Altın - Etiyopyalıların Dürüstlüğü - Beş Parçaların Öyküsü - Tüccarların Kısıkanlığı - Avrupalıların Ticaretiyle . .	46
I. SARAYIN ALANI VE DIŞ BÖLÜMLERİ	46
Topkapı Sarayının Konumu - Alanı, Biçimi - Düzensiz Topçu Birlikleri - Baskıların Sıkıcılığı	50
II. SARAYIN İLK AVLUSU	50
Saray Hastanesinin Kuralları - Hastaneye Şerap Sokma - Hasta Olmalarına Karşın - Sarayın Odunlukları - Clrit Oyunu - Sultanın Cömertliği	57
III. HAS AHIRLAR, MUTFAKLAR, KUBBEALTI	57
Mutfakların Sayısı - Doğu'daki Özel Et Kızartma Biçimleri - Reçel Yapılan Yerler - Şerbetin Çeşitleri - Su Sarıncıları - Küçük Ahır	62
IV. KUBBEALTI VE PADİŞAHIN UYGULADIĞI GERÇEK ADALET	63
Divanın Toplandığı Günler - Yeniçeri İsyanının Önüne Geçmek - Sultan, Divana Nasıl Katılır - Bir Hırsızın Yakalanması - Dua Tesbihi - Sultanın Kuşkulandığı Kişiler, Kurtuluş - Elçilerin Divan'a Geldiği Günler	72

V. İÇ SARAY (ENDERUN)	72
Çok Katı Bir Disiplinle Eğitim - Bu Okuldan Çıkan Devlet Büyükleri - Kırpı Ağasının Büyük Ayrıcalığı - Saray Genç- liğinin Geçmek Zorunda Olduğu Sınıflar - İlk Dört Ha- dım ağasının Bölümü	76
VI. ARZ ODASI VE ELÇİLERİN KABUL EDİLİŞ BİÇİMİ .	76
Padışahın Tahtı - Elçileri Kabul Etme Biçimi - Hristiyan Prenslerin Elçilerine Padışahın Yolladığı «Hilatlar» - Kırım Hanının, Padışaha Sunduğu Bağlılık Yemini . .	81
VII. SARAYIN HAMAMLARI	81
Bir İçoğlanın Olağanüstü Gücü - Hadımlar Dairesinin Camisi - Dilsiz ve Cücelerin Uğraşları - Müslümanların Tırnak Kesmede Batıl İnançları - Hamamlar Bölümü - Baskı Altında Tutulmanın Kötülükleri - Doğulular - Doğal Boşalma İşleri - Türklerden Daha Tıtiz Olan İranlılar - Büyük Temizlik Meraklıları - Çok Süslü Odalar - Kendini Çırpıncılık Gösterme... - Kolları Düşürmek İçin Kulla- nılan Toprak	88
VIII. DEVLET HAZİNESİ (HAZİNE-İ BİRÜN)	88
Güzel İlkçağ Kalıntıları - İnsan, Hayvan Görüntülerine Düşman Türkler - Hazine Odaları ve Zenginlikleri - Ha- zine Denizine Dökülen - Türkiye'de Sarısabır Kökünün Kullanılışı - Bizimkilerden Daha Kullanışlı - Çok Değerli Mumlar - Değerli Taşlarla Süslü Sandık - Hazinesinin Açıl- ması - İmparator Şarlken'in Görüntüleyen Duvar Halısı - Rüstem Paşanın Yaşamında Dikkatli Çöken Özellik - Bir Türkün Kahramanca Duygusu - İmparatorluğun Belli- beli Zenginlik Kaynakları - Mısır Gelirinin Kullanıldığı Yerler	99
IX. İÇ HAZİNE (HAZİNE-İ ENDERUN)	99
Çok Az Kişinin Girebildiği - Sultan Murat'ın Büyük Tu- tumluluğu - Hazinesinin Güvenliği - Devlet Büyüklğine Yaptığı Bağışlar	103
X. HAZİNEYİ GENİŞLETMEK İÇİN PADİŞAHIN İMPA- RATORLUĞUN OLAĞAN GELİRLERİ DIŞINDA BAŞ- VURDUCU YOLLAR	103
Göreve Başlayan Paşalar - Yahudilerin Yaptığı - Paşaların Olağanüstü Servetleri - Hazineye Giren Paşa Servet- leri - Hazinebaşı ve Hazine Görevlilerinin Büyük Ka-	

zınçları - Fezle Ödünç Para Verme Yasası	108
XI. PADİŞAHIN HAZİNESİNE DOKUNMADAN ÖDÜL VERME BECERİSİ	108
Türklerin Usta Politikası - Padişahın Onurlandırmak İstedığı Kişilere Yolladığı Armağanlar - Hiç Para Harcamadan Cömert Gözükten - Padişahın Boğdurmak Emrini Verdiği Paşaların Öldürülmelerinde Uygulanan İşlemler - Türkiye'de Ne Zaman Kafa Kesilir - Paşaların Servetlerinin Sayımı - Türklerin Ölümü - Türkiye'den Kaçma Zorlukları - Sultan Kadınlara Sunulan Armağanlar .	116
XII. PADİŞAHIN HER YIL MEKKE'YE YOLLADIĞI ARMAĞANLAR	116
Mısır Gelirinin Üçüncü Bölümü Nereye Kullanılır - Mekke Şeyhinin Büyük Zenginliği - Muhammed'in Mezarı Başında Yapılan Törenler - Kahire Kervanı - «Büyük Moğol»a Yollanan Armağanlar - Müslümanların Düşünceleri	119
XIII. SARAYIN İÇECEK DAĞITILAN BÖLÜMÜ VE ÖBÜR DAİRELER	119
Padişaha Yemek Dışında Su Verildiğinde Uygulanan Gelenek - Doğululara Özgü Susuzluğu Giderme Biçimi - Tiryakin Bileşimi - Göz Kamaştırıcı Altın Sofra Takımı - Türk Tipli Yataklar - Ayakyolundaki Farklı Davranışları - Saraya Kapatılmış Türklerin İğrenç Günahları . .	125
XIV. DOĞANCIBAŞI VE BAZI GÖREVLİLERİN DAİRESİ	125
Doğancıbaşının Olağan Gelirleri - Müslümanların Av Takımları - Tavşan, Geyik Avında Köpeklerin Yerini Tutan Kuşlar - Padişahın Kılıcını Taşıyan - Sarayda Uygulanan Düzen	129
XV. PADİŞAHIN DAİRESİ	129
Kırk Görevlinin Odası - Sultan Murat'ın Anısını Dikilen Anıt - Türkiye'de Camilerin Yönü - Göz Kamaştırıcı Kış Odası - Muhammet'in Esrarlı Mührü - Türklerin Batıl İnançları - Gülünç ve Çıkarıcı Sofuluk - Gülünç Mezhap - Padişahın Daîresi - Sultan Murat'ın Revan Köşkü - Tenede Adasının Nefis Şarapları - Sicilyalı Çok Güzel Bir Kadının Şansı - Padişahın Yatak Odası - Muhammet'in Sancağına Türklerin Duydukları Seygı - Padişahın Daîresinin Devamı	141
XVI. PADİŞAHIN UÇRAŞLARI, IV. MEHMET'İN ÖZEL EĞİLİMLERİ VE OSMANLI DEVLETİNİN BUGÜNKÜ DURUMU	141

Tüm Doğulu Hükümdarlara Özgü Eğilimler - Bir Tek Kişi İçin Çekici, Birçokları İçin Sıkıcı Olan Saray Yaşamı - Son Derece Dindar Olan Müslümanlar - Padişahın Gündelik Uğraşları - Padişahın Sofrasına Hizmet Bıçımı - Padişahın Camiye Gıtme Zorunluğu - Müftünün Kesesini Doldurmada Gösterdiği Kurnazlık - Osmanlı Hanedanının Bugünkü Durumu - Sadrazam Görevindeki Bir Baba - Oğulun Eşsiz Örneği - Bugün Hüküm Süren Sultan Mehmet'in Portresi - Türk Hükümdarlarının, Emekleriyle Yaşamlarını Sürdürmelerinde uygulanan Eski Bir Gelenek - Padişahın Müftüden İntikam Almece Gösterdiği Ustalık	151
XVII. KADINLAR DAİRESİ (HAREM)	151
Haremi İyi Tanımanın Olmaksızlığı - Sultan Kadınlarla Yahudilerin Ticareti - İki Ünlü Güreşçinin Kötü Sonu - Sultan Mehmet'in Aşırı Sertliği - Sultan Kadınlarla İlgili Gerçekle Maselin Ayrımı - Yaşlı Bir Kadının Grip Öyküsü - Kuşuklara Zarar Veren Poligami - Padişahın Son Derece Gizli Aşkları	153
XVIII. 2 TEMMUZ 1668'de VALİDE SULTAN'IN İSTANBUL'A GİRİŞİ	158
Yürüyüş Düzeni — Göze Girmiş Bir Kışının Zenginliği - Sultan Kadının Arabası	162
XIX. SARAYIN BAHÇELERİ	162
Padişahın Sofrasının Gereksinmelerine Harcanan Bahçe Gelirleri - Doğulular İçin İştah Açıcı Olan Salatlıklar - Trajan Sütununu Andıran Güzel Sütun - Çeşmeler	165
XX. AVRUPA, ASYA VE AFRİKA'DA MUHAMMET'İN DİNİNE BAĞLI OLAN HÜKÜMDARLAR	165
Tüm Müslüman Mezheplerini İçeren Genel Kurallar - Java İmparatorunun Oğluyla İlgili İlginç Gözlem - Ali'nin Öğretisine Bağlı Hükümdarlar - «Büyük Moğol»un Mekke'ye Yolladığı Kraliyet Armağanı - Müslümanların Peygamberlerinin Mezarına Ulaşmak İçin İzledikleri Çeşitli Yollar - Ali'nin Mezarına Gıtmek İçin Aşılın Uğursuz Çöller - On Sekiz Günlük Yoldaki Mucizevi Su Kanağı - Koyunun Kurban Edili	170

J.B.Tavernier

Topkapı Sarayında Yaşam

Ünlü Fransız gezgini Tavernier, Osmanlı İmparatorluğunun
17. yüzyıldaki SARAY düzeni ve genel olarak

İmparatorluk yaşamıyla ilgili bilgiler vermektedir, bu kitabında.

Yazar "KRAL'a" (14. Louis) diye başlayan sunuş yazısında
bir yabancıнын topkapı Sarayına ulaşmasındaki güçlüğü anlattıktan sonra
"Bugün için size dünyanın en güçlü Hükümdarlarından birinin Sarayının,
gerçeğe uygun bir anlatımından daha değerli başka bir şey veremeyeceğim"

diyorsa da, zaman zaman nesnellik dışına çıkarak öznelleşiyor,

Hristiyanlık duygularına yenik bir anlatım ve değerlendirme içinde.

Konunun uzmanları, belki de bilgi yanlışları saptayıp bizi aydınlatacaklardır.

Ayrı bir din ve yaşam biçiminin etkisi altındaki bu tutumu

bir yana bırakırsak, bir yabancıнын o dönemdeki gözlemleri,
verdiği bilgiler biz Türkleri elbette yakından ilgilendirir.

Bugüne değin dilimize çevrilmemiş olan bu yapıtı

okurlarımıza, aydınlara, konuyla yakından ilgilenenlere sunmakla
bir görevi yerine getirdiğimize inanıyoruz.

